MUHAMMED B. ABDULVAHHAB'IN DÂVETİNİN HAKİKATİ VE BU DÂVETİN İSLÂM DÜNYASINDAKİ ETKİLERİ

﴿ دعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب وأثرها في العالم الإسلامي ﴾

[Türkçe – Turkish – تركي]

Prof. Dr. Muhammed es-Selmân

Terceme : Muhammed Şahin

Tetkik: Ümmü Nebil

2009 - 1430

islamhouse.com

﴿ دعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب وأثرها في العالم الإسلامي ﴾

« باللغة التركية »

الأستاذ الدكتور : محمد بن عبد الله بن سليمان السلمان

ترجمة: محمد مسلم شاهين

مراجعة: أم نبيل

2009 - 1430

islamhouse.com

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır. Salât ve selâm da peygamberimiz Muhammed'e, âile halkına, ashâbına ve ona tâbi olanların üzerine olsun.

Muhammed b. Abdülvahhab'ın ıslahatçı dâveti, modern İslâm tarihimizin günümüze dek en büyük sonuçları ve etkileri olan İslâm dünyamızın en bâriz İslâmî dâvetlerinden birisi sayılır.

Bu dâvet ve sahibi Muhammed b.Abdulvahhab hakkında pek çok yazılar yazılmasına, araştırmalar yapılıp kitaplar yayınlanmasına rağmen, bu konuda yapılan her yeni araştırma, diğer yapılan araştırmalar arasındaki hâlâ yerini bulmaktadır.

Bu dâvetin birçok yönü, hâlâ araştırmacıların kalem ve araştırmalarına malzeme olmuştur.

Bu araştırmalarla mefhumları geliştikçe, derin ve ilmî metodlarla araştırmalar yapıldıkça, onun dâvetinin iki asır boyunca İslâm ümmetinin zihinlerini aydınlatmadaki etkisi hakkında yeni yeni sırlar ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmalarla mefhumlar geliştikçe, derin ve ilmî metodlu bir araştırma vasfına sahip oldukça, bu dâvetin İslâm tarihimizde yeri ve önemi hakkında, İslâm ümmetinin zihinlerini aydınlatmada iki asra yakın zamandır oynadığı büyük rolün sırları yeni ortaya çıkmaktadır.

Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti hakkında pek çok araştırmalar yapılmış ve kitaplar yazılmış, fakat bu araştırma ve kitapların çoğu, dâvetin tarihî yönünü ele almaktadır. Öyle ki bunları okuyan birisi, tarihi açıdan bile bu dâvet hakkında faydalı bir neticeyle çıkması mümkün değildir.

Böyle olunca Muhammed b.Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin ilkelerini açıkladıkları dâvetin diğer yönlerinden nasıl faydalı bir netice alınabilsin?

Yine, dâvetin İslâm dünyasındaki etkileri ve yayılması hakkında da faydalı bir netice alınamaz.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetini bu iki açıdan araştırıp incelemeyenler, hataya düşerler.

Bu, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti hakkında yapılan bazı araştırma ve kitapları gözardı etmek demek değildir.Nitekim bu araştırma ve kitapların bazıları kalitesini, asaletini ve derin oluşunu isbat etmiştir.Ancak ben, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti hakkında yaptığım bu mütevâzî çalışmayla bir katkım olmasını istedim.

Bu çalışmamın az da olsa kültürlü İslâm toplumu ile diğer toplumların bilmesi gereken bu mübârek dâvetin tarzı hakkında yeterli olmasını ümit ederim.

Kıymetli okuyucuya takdim ettiğim bu kitap aslında geçmişte İmam Muhammed İslâm Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Kassim şubesinin Tarih bölümünde Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti hakkında öğrencilere verdiğim konferanslardan derlenmiştir.Bu dâvet hakkında bazı ilmî bilgiler toplanınca, bunları bu kitapta toplamayı uygun gördüm.

Bu kitabı üç ana bölüme ayırdım:

1. Bölüm: Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin tarihi hakkında olmuştur.

Bu bölüm, Muhammed b. Abdulvahhab'ın yaşadığı asırda İslâm dünyasının siyâsî ve dînî yönlerini, daha sonra dâvetin başlangıcından önce Necd bölgesinin siyâsî ve dînî yönlerini içermektedir.

Ardından Muhammed b. Abdulvahhab'ın yetişmesi, ilmî yolculukları ve dâvetin merhâlelerini kapsayan kısa özgeçmişini zikrettim.

2. Bölüm: Bu bölümde Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin ilkelerini detaylı olarak zikredip dâvetin amacı ve hakikatini açıklamakla birlikte, bu dâvetin ana kaynaklarının ne olduğunu zikrettim.

3. Bölüm: Dâvetin İslâm dünyasında yayılışını, dâvetin etkisini ve dâvetin yayılmasına sebep olan şeyleri zikrettim. Daha sonra

dâvetin İslâm dünyasının dört bir yanında yayılması, Asya ve Afrika'da bu dâvetten etkilenen hareket ve dâvet çalışmalarını, ardından da bu yayılışın bir değerlendirmesini yaptım.

Kitabın kaynaklarına gelince, bunların özellikle de dâvetin ilkeleri konusundaki kaynakların aslî kaynaklar olmasına çaba sarfettim.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab ve dâvet âlimlerinin yazmış oldukları kitap ve risâlelerinin yanında başka konularda diğer kaynaklara itimat ettim.Bu kaynakları da kitabın sonunda zikrettim.

Son olarak, bu kitabın yayınlanmasındaki amacım, dâvetin hakikatinin tamamlanması için arzulanan hedefe ulaşmasıdır.

Bu konuda başarılı olduysam,bu başarı Allah'tandır. Yok eğer başarılı olamadıysam, bu konuda beni ilmî bir üslûpla tenkit edenlerin görüşlerini tüm içtenlikle kabul ederim.

Yüce ve her şeye gücü yeten Allah'a yönelerek bu çalışmayı rızâsına uygun kılmasını, bizi ve tüm müslüman kardeşlerimizin amellerini hayırla, başarı ve muvaffakiyetle sonuçlandırmasını ve ayağımızı haktan kaydırmamasını,bu çalışmamızı,huzuruna duracağım kıyâmet gününde amel defterlerimizin iyilik hanesine yazdırmasını niyaz ederiz.

Şüphesiz ki O, duâları işiten ve kabul buyurandır.

Bizleri hidâyete erdirecek dosdoğru yolu açıklamak, Allah'a kalmıştır.

Prof. Dr. Muhammed b. Abdullah Selman

1. BÖLÜM

Dâvetin Tarihi

Muhammed b. Abdülvahhab'ın Yaşadığı Asırda İslâm Dünyasının Durumu:

Muhammed b. Abdülvahhab'ın başlattığı ıslahatçı selefîlik dâvetine neden olan ilk ve son şey, yaşadığı yüzyılda İslâm dünyasının dînî, siyâsî, sosyal ve ekonomik yönlerden gerileyerek kötüleşmesiydi.

Hiç şüphe yok ki Muhammed b.Abdülvahhab'ı bu ıslahatçı dâvete sevkeden iki güçlü neden; dînî ve siyâsî yönden gerilemiş olmasıydı.

Bu noktadan hareket ederek, Muhammed b. Abdülvahhab'ın yaşadığı yüzyılda İslâm dünyasının içinde bulunduğu bu iki nedenle birlikte diğer önemli nedenler üzerinde de duracağız.

Yine Muhammed b. Abdülvahhab'ın dâvetinden önce, dâvetin doğduğu yer olan ve kendisinin de yetiştiği Necd bölgesinin dînî ve siyâsî durumu üzerinde de duracağız.

1. Siyâsî Durum:

Hicrî 12. (milâdî 18.) yüzyılda İslâm dünyasının doğusuna genel olarak üç önemli devlet hükmediyordu. Bu üç devlet:

1. Osmanlı Devleti.
2. İran'daki Safevî Devleti.
3. Hindistan'daki Moğol Devleti.[1]

Osmanlı Devleti:

Osmanlı Devleti, hîcrî 10. (milâdî 16.) yüzyılda görkemde zirveye ulaşmıştı. İslâm dînini Avrupa'da fetihlerle yaymaya başladığında müslümanlar bu devlete gıpta ve hayranlıkla bakmışlardı.[2] Ancak zayıflama ve güç kaybetme belirtileri bu yüzyıldan sonra Osmanlı devletinde baş göstererek yavaş yavaş onu içten çürütmeye başladı. Hicrî 12. (milâdî 18.) yüzyılda güç ve siyâsîler yönünden çok kötü bir duruma düşerek durgunluk noktasına ulaştı. O zamanlar Osmanlı Devleti'nin başında bulunan padişahlar, güç ve kuvvet yönünden çok zayıf bir durumda olup devlet işlerinde hiçbir nüfûzları yoktu.[3] Hatta devlet işleri,despot bir anlayışla sîyâsî işlerden anlamayan vezirlerle Yeniçeri komutanlarının eline geçti. Bunun da ötesinde, Osmanlı padişahları o dönemde diğer devlet başkanları gibi zevk ve şehvetleriyle uğraşıp devlet işlerini ihmâl etti ve kendi özel işleriyle ilgilendiler.Bazı vezirler yabancı kökenli olup kendi menfaatlerine verdikleri değer kadar Osmanlı Devleti'nin menfaati ve güçlü olması için hiçbir çaba sarfetmediler.[4]

Eyâlet vâlilerine gelince, bulundukları ülkelerin idâresine atanmak veya eyâletlere vâli olabilmek için ödedikleri rüşvetleri tekrar tahsil edebilmek için yönetimi kötüye kullanarak idâreleri

---

[1] Abdulmuteâl Saîdî: "İslâm'da hicrî 1. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar olan müceddidler". Sayfa:416-418.

[2] Şefik Ğırbâl: "Yeni Asırda Doğu İslâm" önsöz. Yazan: Hüseyin Munis: Sayfa: d

[3] Muhammed Mahmud Surûcî:"Arap Yarımasının bazı sorunlarla karşı karşıya kalmasının ardından Mısır'ın bu durum karşısındaki konumu".Mısır'da yayınlanmış tarihî bir dergidir. (1957 yılında yayınlanmıştır) 7. cilt, sayfa:72

[4] Muhammed Kemal Cuma: "Muhammed b. Abdülvahhab'ın Dâvetinin Arap Yarımadası Dışında Yayılışı". Sayfa:11

altında bulunan halktan zorla mal toplayıp servet biriktirmek, bunların tek hedefi hâline geldi. Bu nedenle vâliler, Osmanlı Devleti'nin gelişmesi için hiçbir çaba harcamadı, güvenliği sağlayıp adâleti tesis etmekle hiç ilgilenmediler.[1] Ayrıca bu eyâletlerde bulunan askerî garnizonlar, maaşlarının çok gecikmesi sebebiyle oralarda karışıklıklar çıkarıp soygunlar yapıyorlardı. Bu nedenle ziraat, ticâret ve el sanatları geri kaldı.[2]

Osmanlı Devleti'nin durumunu daha da kötüleştiren ve o asırda uğradığı belâlardan birisi de askerî yönden kötüleşmesiydi.

Bunun sonucu olarak Avrupa devletleri her yönden Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmeye başladı. Nitekim Osmanlı Devleti, Avusturya, Rusya, Polonya ve Venedik devletleriyle savaşmak zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da sahip olduğu birçok şeyi kaybetmek zorunda kaldığı[3] hicrî 1110 (Ocak 1699) yılında imzalanan meşhûr Karlofça Antlaşması ile son buldu.

Bu antlaşma, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin eyâletleri üzerindeki hırs ve arzulalarını arttırdı. Gözlerini hırs bürüyen Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu malları kendi aralarında paylaşmak için, tarihçiler tarafından "Şark Meselesi" olarak adlandırılan bir sorun çıkardılar. Bu sorun, müslüman ülkeleri siyâsî sömürge adı altında istilâ etme esasına ve İslâm dînini gizlice ortadan kaldırma planına dayanıyordu. Çünkü onlara göre, bu sömürge çalışmalarına karşı koyan İslâm dîninin tâ kendisiydi.[4]

Şark Meselesi'nin bu dönemdeki en önemli şekilllerinden birisi, Fransızların hicrî 1213 (milâdî 1798) yılında Mısır ve Şam'a seferler düzenlemeleriydi.[5] Doğrusu biz, bu seferleri sömürgenin doğudaki başlangıcı olarak sayıyoruz.

---

[1] Lothrop Stoddard: "İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya çeviren:Accâc Nuveyhid, Ta'lik: Şekip Arslan; cilt:1,sayfa: 259

[2] Muhammed Kemal Cuma: Adı geçen eser.Sayfa: 14

[3] Ahmed Saîd Süleyman: 1997-1998 öğretim yılında üniversitede Osmanlı Devleti Tarihi ile ilgili verdiği konferanslar. Sayfa:4

[4] Abdulmuteâl Saîdî: "İslâm'da hicrî 1.yüzyıldan 14. yüzyıla kadar olan müceddidler". Sayfa: 416

[5] Celâl Yahyâ: "Günümüz Arap Dünyası". Giriş sayfa:84

Aynı şekilde Fransızların doğuya seferler düzenlemeden önce, hıristiyan Portekiz tehlikesi, Hint Okyanusu ile Kızıldenizin güney bölgelerine kadar girmeye başladı.[1]

İran'daki Safevî Devleti:

Safevî Devleti'ni hicrî 906 (milâdî 1500) yılında İsmâil b. Safiyyuddîn kurmuş ve Tebrîz şehrini de başkent olarak seçmişti. Devletin sınırları genişleyerek Arap Körfezi'nden Hazar (Kazvîn) denizine kadar uzanmıştı. Safevî Devleti, sünnî olan Osmanlı Devleti'ne düşman olan şiî bir devlet idi. Daha sonra hicrî 1135 (milâdî 1722) yılında bu ülke sona erdi. Bu devletin yerine Afganlı prensler geldiler. Onları da Nâdir Şah hicrî 1142 (milâdî 1729) yılında mağlup ederek kendini kral ilân etti.Nâdir Şah, ülkesinin sınırlarını genişletti. Öyle bu ülkenin sınırları Arap Körfezi'nden Hindistana kadar uzandı.[2]

Nâdir Şah, ordu yönetimine önem vererek orduyu modern yöntemlerle düzenlemiş ve bunun için de İngilizlerden yardım almıştı.Nâdir Şah'ın, ehli sünnet ile şiâ arasında kardeşlik bağı kurmaya çalıştığı söylenmektedir. Bu olay, hicrî 1160 (milâdî 1747) yılında bazı şiâ imamlarının planlar düzenleyerek kendisinin öldürülmesine neden olmuştur. Nâdir Şah'ın öldürülmesiyle Fars (İran) diyârı çalkalanmaya başladı ve bu çalkantı hicrî 1203 (milâdî 1788) yılında Kaçarlı Devleti'nin kurulmasına kadar sürdü.[3]

Hindistan'daki Moğol Devleti:

Bu devleti, hicrî 909 (milâdî 1505) yılında Timurleng'in soyundan gelen Bâbür Şah kurdu.Bâbür Şah,devleti yönetmek için hicrî 12. yüzyıla kadar geride güçlü kimseler bıraktı. Fakat hicrî 12. yüzyıla gelindiğinde devlette çalkantılar meydana geldi: Hindu prensler, İngiliz Doğu Hindistan şirketinin de yardımıyla bu devlete karşı hırslandılar.İran kralı Nâdir Şah, Moğol Devleti'ne yardım

---

[1] M. Mahmud Surûcî: "Arap Yarımasının bazı sorunlarla karşı karşıya kalmasının ardından Mısır'ın bu durum karşısındaki konumu." Mısır'da yayınlanmış tarihî bir dergidir. (1957 yılında yayınlanmıştır) 7. cilt, sayfa:73

[2] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser.Sayfa: 416

[3] Hüseyin Munis:"Yeni Asırda Doğu İslâm".Sayfa:21.Muhammed Kemal Cuma:Adı geçen eser.Sayfa: 20.

etmek amacıyla Muhammed Şah'ı kendi himâyesinde Hindistan'a kral tayin etti. Fakat Muhammed Şah, güçsüz ve fâsık birisiydi. Geriye, ülkeyi iç savaşların yuvası haline getiren kendisinden daha güçsüz kimseler bıraktı.Bundan sonra ülke, çeşitli eyâletlere ayrıldı ve İngiliz Doğu Hindistan şirketi de bu eyâletleri kolaylıkla tek tek istilâ etmeye başladı.Çok geçmeden hicrî 1274 (milâdî 1856) yılında bu eyâletlerin hepsinin yönetimi İngiliz hükümetinin egemenliğine girdi.[1]

İslâm dünyası sınırları dışında yaşayan müslümanlara gelince, onların durumu da İslâm dünyası sınırları içerisinde yaşayanlardan pek farklı bir durumda değildi. Öyle ki Rusya imparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan İslâmî devletçikler Rus baskısına maruz kaldı. Özellikle de Doğu Türkistan'a baskılar yapıldı.Bunun sonucunda müslümanlar hicrî 1144 (milâdî 1731) yılında Rus egemenliğine girmeye râzı olmak zorunda kaldılar.[2]

Yine Çin'deki müslümanlar, yönetimdeki Mançu âilesinin baskı ve zulûmlerine maruz kaldılar. Mançu âilesi dînî yönden de müslümanlara baskı yaparak sığır kesmeyi onlara yasakladı. Nitekim sığır kestiklerinden dolayı birçok defa müslümanlardan intikam aldılar.[3]

Endonezya ve çevresinde bulunan Doğu Hindistan adalarındaki müslümanlara gelince, onlar da güçsüz bir durumdaydılar .İslâm'ın, Endoneya'da müslüman tüccarlar aracılığıyla büyük bir şekilde yayılmasına rağmen, müslümanlar küçük devletlere ayrıldılar. Bu da Hollandalı ve İngilizlerin müslümanlara karşı savaşmalarını kolaylaştırıp onları kendi diyârında sömürmelerine neden oldu.[4]

İşte Muhammed b. Abdülvahhab zamanında İslâm dünyasının doğudaki siyâsî durumu bundan ibâretti.

Batıdaki İslâm dünyasına gelince, doğrusu burası da doğudaki İslâm dünyasından pek farklı değildi. Osmanlılar, Tunus ve Cezâir'i İspanyolların eline geçmeden önce istilâ etmiş, hicrî 964 (milâdî 1556) yılında Benî Hafs Devleti ile Benî Zeyyân Devleti'ni ortadan kaldırmıştı.

---

[1] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser. Sayfa: 350 ve 418

[2] Akdes Numet Kurat:"The Cambridge History of Islam Volume".IP 507 Cambridge 1970.

[3] Abbas Mahmud Akkad: "Yirminci Yüzyılda İslâm". Sayfa: 90

[4] Abbas Mahmud Akkad:Adı geçen eser.Sayfa:85.Thomas Arnold:"İslâma Çağrı". Sayfa: 401 ve 402. Arapçaya çeviren:Hasan İbrahim Hasan ve Abdülmecid Abidin.Basım tarihi:1971

Yine, Marakeş'teki Benî Vattâs Devleti yıkılmış, yerine hicrî 956 (milâdî 1549) yılında Sa'dîler Devleti kurulmuştu. Hicrî 12. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni, siyâsî yönden zayıf ve güçsüz olduğunu gördüğümüze göre, şüphesiz bu durum, Portekiz ve İspanya'nın savaş seferlerine karşı koyamayacak durumda olan Tunus ve Cezâir gibi Osmanlı Devleti'nin diğer eyâletlerine de yansıyacaktı. Durumun daha da kötüleşmesine neden olan şey, Sa'dîler Devleti'nin zayıf ve güçsüz durumda olmasıydı. Öyleki Sa'dîler Devleti, bu savaş seferlerinin önünde durabilecek bir güce sahip değildi.[1]

Buna ilâve olarak, Sa'dîler devletindeki Araplar ile Berberîler, prensliklerde yaşayan müslüman Havsa halkı kendi aralarında, son olarak da Havsa kabileleri ile Folan kabileleri arasında fitne ve olaylar meydana gelmişti.[2]

Bütün bunlar, İslâm dünyasının bu bölgesini zayıf ve güçsüz kılmış, Avrupalıların seferlerine karşı koyamayacak bir duruma getirmişti.

Bu söylediklerimiz, doğu ve batıdaki İslâm dünyasının siyâsî durumuna kısa bir bakıştır. Özetle, İslâm dünyasının o dönemdeki genel siyâsî yapısının ne kadar bozuk bir hale geldiğini göstermektedir.[3]

Bu durumun, İslâm dünyasının ekonomisine ne kadar kötü yönde etki ettiği açıkça görülüyordu. Bu ekonomik çöküşün sonucu olarak emniyet ve huzur ortamı ortadan kaybolmuş, ticâret büyük bir kesada uğramış ve ziraat da çok ihmâl edilmişti.[4]

Bu durum, Avrupa devletlerinin, zayıf ve güçsüz bir halde bulunan İslâm dünyası üzerindeki nüfuzunu arttırmak için çaba sarfettiği, orduyu güçlendirmek, bilim ve buluşları geliştirmeye önem verdiği, elektrik ve buhar gücünü kullanmaya başladıkları bir döneme rastlamaktadır.[5]

İslâm dünyasında bu kötü gidişe rağmen, müslüman halkın içerisinde kendi toplumundaki bu bozukluğu düzeltmek isteyenlerin

---

[1] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser.Sayfa: 350 ve 418

[2] Muhammed Kemal Cuma: Adı geçen eser.Sayfa: 21-23

[3] Nicholson, R.A., Aliteiary History of The Arabs, P:466

[4] Lothrop Stoddard: Adı geçen eser.Sayfa: 259

[5] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser.Sayfa: 429

olmaması mümkün değildi.[1] Ancak bu bozukluğu düzeltmek istemek, tek başına yeterli olmayıp sürekli olarak yapıcı bir gâye ile çalışmak gerekirdi.

2. Dînî Durum:

Dînî durumla, İslâm inancının müslümanlardaki ne halde olduğunu ve bu inancın doğru esaslarına ne kadar bağlı olup-olmadıklarını ifâde etmek istiyoruz.

İslâm, inanç ve hayat metodu olunca, Muhammed b. Abdülvahhab'ın dâveti de -İslâm'a tâbi olarak- dînî ve siyâsî bir dâvet olmuştur. Durum böyle olunca, bu dâvetin dînî ve siyâsî durumu hakkında konuşup ikisini birbirinden ayırmamak daha uygun olurdu. Ancak biz, konuyu sınırlı tutma ve düzenleme açısından birbirinden ayrı tutmayı tercih ettik.

Doğrusu müslümaların dînî yönden gerimesi, sadece bu asırda ortaya çıkmış bir şey değildir.Bundan birkaç asır önce, müslümanlar güçlü oldukları parlak dönemlerde, ortadan kaldırdığı diğer dînlerle önceki uygarlıklardan kimi insanlar görünüşte İslâm'a girdi. Fakat bunların İslâm'a girmekteki hedefi, ona hîle ve desîseler yapmaktı.Böylece çeşitli dînî fırka ve mezhepler kuruldu.Bu fırka ve mezhepler kendi görüş ve mezheplerini desteklemek için hadisler uydurdular.

Daha sonra müslümanların hicrî 15. (milâdî 16.) yüzyılda önce hıristiyanlarla, sonra da Moğollarla içiçe yaşamalarıyla birlikte evliyâ ve sâlih kimseleri ilâhlaştırmak, dînî merasimlerinde hıristiyanları taklit etmek gibi, bazı putperestliklerin ortaya çıkmasına neden oldu. Buna ilâve olarak, iç karışıklık ve cehâlet yaygınlaşarak dîn ve mukaddesât ile ilgili şeyler hafife alınmaya başlandı.[2]

Osmanlı Devleti hicrî 12. yüzyılda gerileme dönemine girince -daha önce de belirtildiği gibi-, müslümanlar arasında dînî durum iyiden iyiye kötüye gitmeye başladı.

Bu durum, İslâm âlimlerinin özellikle İstanbul ve Ezher âlimlerinin nasıl olursa olsun, eski görüşlere sıkı sıkıya bağlı kalmaları, o dönemde fikrî yönden gelişmeyip hareketsiz kalmasına

---

[1] Cemâleddîn Şîbâl: Islahatçı Hareketler hakkında verdiği konferanslar ve Modern Doğu İslâm'daki Kültür Merkezleri; cilt:1, sayfa: 55

[2] Abdullah Yûsuf Şibl: "Suudî Devleti tarihi hakkında verdiği konferanslar".sayfa:26 - 27

neden oldu. Yönetimdeki güçler, her türlü ıslahatı çirkin görmeye teşvik ettiler. Çoğu zaman ıslahat isteyeni kâfir saydılar. Nitekim Osmanlı Devleti, Muhammed b. Abdülvahhab'ın dâveti ve ıslahatçı hareketini dînden çıkmak olarak kabul etti.[1]

Buna karşılık Osmanlı Devleti yönetimindeki güçler, bid'at ehline, tasavvufçulara ve akılsız kimselere her türlü fikir hürriyeti tanıdı.Bu kimselerin halk nezdında değerini yücelterek halkın onların evliyâ olduklarına inanmalarını sağladı.

Abdülmüteâl Sâidî bu konuda şöyle der:

"Deli Muhammed b. Ebî Bekir el-Mağribî et-Tarablusî (ölümü:hicri 1201/milâdî 1786) kendisinin velî olduğuna inanılan kimselerden birisiydi. İçkili âlemleri sever ve meclisine kadınlar toplanırdı. Bununla birlikte âlim ve değerli insanlar kendisine saygı duyar, kendisi hakkında güzel haberler naklederlerdi.Eyâlet vâlileri de onun referansını reddetmezlerdi."

Abdülmüteâl Sâidî bu konuda başka bir örnek vererek şöyle der:

"Şeyh Bekrî (ölümü:hicrî 1207/milâdî 1792) önceleri deliydi. Sokaklarda başı açık ve baldırı çıplak bir halde dolaşırdı. Mısır halkı her deliye inandıkları gibi bunun da velî olduğuna inanmaya ve ona kerâmetler nisbet etmeye başladılar."[2]

Tarihçi Abdurrahman Cebertî "keçi kıssası" ile ilgili olarak Mısır'daki Nefîse Hanım'ın türbesine hizmet eden birisinin, Nefîse Hanım'ın türbesine bir keçi getirmiş ve Nefîse Hanım'ın bu keçi hakkında iyi şeyler tavsiye ettiğini iddiâ etmiş, insanlar da bu keçiye kerâmetler nisbet ederek ona kıymetli hediyeler göndermişlerdi.[3]

Tasavvuf tarikati şeyhlerinin câhil halk ile yönetimdeki güçler nezdinde yeri çok büyüktü.Böylelikle şarkıcılarla çalgılar edinmek, bayraklar ve büyük tesbihler edinmek,zikir çekerken ve şarkı söylerken sesi yükseltmek, tarikat şeyhine tâzim gösterip ellerini öpmek ve ondan bereket ummak gibi tavavuf tarikatlarının düştükleri her türlü bid'atları halk arasında kolayca yaymaya başladılar.

---

[1] Nicholson, R.A., Ibid P 467

[2] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser. Sayfa: 421

[3] Abdurrahman Cebertî: "Acâibul-Âsâr fit-Terâcim vel-Ahbâr".Cilt:1. Hicrî 1172 yılındaki olaylar.Beyrut'ta bulunan Dârul-Fâris tarafından basılmıştır.(Tarihsiz)

Merkezî yönetim tarafından tasavvuf tarikatlarının nüfûzunun yayılması, bizzat müslüman âlimler tarafından desteklenmekteydi.Tasavvuf tarikati şeylerinin nufûzu öyle bir noktaya ulaştı ki onlardan birkaç tanesi belirli bir dönem Ezher şeyhliğine bile getirildiler.[1]

Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bölgelerin tamamı ile diğer müslüman ülkelerde insanlar arasında yaygınlaşan bid'atlar tevhîdin özüne işlemişti. Bu sebeple çeşitli ülkelerde, evliyâ ve sâlih kimselerin türbelerinin üzerine kubbeler yapılması yaygınlaşmış, yalvarmak, yardım dilemek, kurban kesmek, adak adamak ve şefaat istemek gibi, Allah'tan başkasına yapılması câiz olmayan şeyleri, insanlar türbelerde yatanlara yapmaya başlamıştı.Çoğunlukla bu türbelerin yanında her türlü çirkinlikler yapılmakta idi. Bu türbeler, Osmanlı Devleti'nin değişik eyâletlerinde, bizzat merkezî yönetimin desteğiyle yaygınlaşarak çoğalmaya başladı.

Hicâz Bölgesinde:

Medîne'de Hamza ve Uhud şehitlerinin kabirleri bulunmaktadır.Buna ilâve olarak Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrini ziyâret edenler, yalvarıp yakarmak ve ona secde etmek gibi şirkî şeyler yapıyorlardı.

Cidde ve Mekke'de Hatice ve Ebû Tâlib, Tâif'te ise Abdullah b. Abbas'ın kabirleri bulunmaktadır.

Yemen'de:

Lehye, Hudeyde, Necrân, Hadramevt, Şihr, Yâfi' ve Aden gibi Yemen'in bazı şehirlerinde câhil insanların bereket umdukları kabirler bulunmaktadır.

Şam Diyârında:

Şam, Halep ve diğer ücrâ şehirlerde kabirler bulunmaktadır.

Irak'ta:

Ebû Hanîfe, Ma'rûf Kerhî ve Abdülkâdir Geylânî'nin kabirleri bulunmaktadır. Ayrıca Şiâ, Necef'te Ali b. Ebî Talib, Kerbelâ'da Hüseyin ile Musâ Kâzım'ın türbelerinin yanında şirkî şeyler yapmaktaydırlar.

---

[1] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser. Sayfa: 423

Mısır'da:

Meşhûr Ahmed Bedevî türbesi bulunmaktadır.Yine Kâhire'de Hüseyin'e âit olduğu söylenen türbe ile bunların dışında, insanların gelerek türbede yatan ölüden yardım diledikleri, ihtiyaçlarını karşılamasını ve sıkıntılarını gidermesini istedikleri türbeler de bulunmaktadır.[1]

Genel olarak İslâm dünyasının her yerinde ve şehrinde türbe ve kabirler yaygınlaşmış, bununla da yetinilmemiş, İslâm'dan önceki ilk câhiliye devrinde olduğu gibi, insanlar cansız varlıklarla bitkileri bile kutsallaştırmışlardı.[2]

Hatta kabirlerde yatan ölülere ibâdet edenler öyle bir hâle geldiler ki, onların âlimleri, bu kabirleri haccetme ve onların yanında bid'atlar düzenleme hakkında câhil halka kitaplar yazarak bu kitaplara "Yatırları hac etmek ve uyku, uyanık ve buna benzer hallerde Peygamber-sallallahu aleyhi ve sellem-'den imdât dileme menâsiki "[3] adını verdiler.

Müslümanların dînî hayatlarını kötü yönde etkileyen bid'atlardan birisi de "Mahmel/Hevdec" bid'atı idi.

Osmanlılar, kendi vâlileri tarafından devenin üzerine kurulmuş ve içerisinde Kâbe'nin örtüsü bulunan bir hevdeci[4] her yıl Mekke'ye göndermeyi âdet haline getirmişlerdi. Kâbe'nin örtüsünü taşıyan deve çeşitli süslerle süslenir, davullar ve zurnalar eşliğinde tören alayı şeklinde Mekke-i Mükerreme'ye gelirdi. Bazı insanlar, bu örtüye tâzim göstermenin de ötesinde ona bereket ummak amacıyla el-yüz sürer ve onu öperlerdi. Bütün bunları, uyulması gereken bir farzmış gibi gösterdiler. Nitekim bazı câhiller, bu hevdecin haccın farzlarından birisi olduğunu zannederlerdi.

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in doğum gününü kutlamak ve bu merasimlerde gerçek İslâm'ın özünden tamamen uzak olarak yapılan şeyler, bu bid'atlardandır.

Osmanlıların bu ve buna benzer bütün bid'atlerle İslâm dînine verdikleri önemi kaybettiklerini ve tabiyetinde yaşayanların

---

[1] Hüseyin b.Ğannâm: Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa: 10

[2] Cemâleddîn eş-Şîbâl:Adı geçen eser, sayfa: 57.

[3] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa:88-92. (1.Baskı)

[4] Hevdec: İçerisinde kadınların oturması ve güneşten korunması için devenin üzerine çadır şeklinde yapılmış bir palandır. (Çeviren).

gönüllerine yerleştirmesi gereken gerçek İslâm dînine gereken önemi vermediklerini görmekteyiz.

Muhammed Hâmid Fakkî bu konuda şöyle der:

“Osmanlıların İslâm dînine verdiği önem, câmileri süslemek, Kur’anları yaldızlarla süslemek, "Delâilul-Hayrât" kitabı ile (Bûsîrî’nin) "Kaside-i Bürdesi"nin basımını yenilemek ve buna benzer şeyler yapmaktan ibâretti.”[1]

Hakikat şu ki dîndeki bu bid’atların yaygınlaşması, sadece Osmanlı Devleti'nin eyâletlerine has olan bir durum değildi. Aksine diğer müslüman bölgelerin tamamına yayıldı. Evliyânın kabirlerinin üzerine kubbeler yapma ve buralardan bereket umma bid’atının yanında müslüman bölgelerde bid’atlarıyla birlikte birçok tasavvuf tarikatları yaygınlaştı. Örneğin Mağrib ve Afrika’nın batı taraflarında müslüman kabîleler arasında Ticânî[2] tarikatı, Rusya’ya komşu olan Türkistan müslümanlarında Nakşibendî tarikatı yaygınlaştı. Hindistan ve Endonezya’da ise en önemlileri Nakşîbendîlik ve Çeçîniye tarikatı olmak üzere birçok tasavvuf tarikatı yaygınlaştı.[3]

O dönemdeki İslâm dünyasının dînî durumu hakkındaki sözümüzü Amerikalı bilim adamı Lothrop Stoddard’ın şu tasviriyle noktalayalım.

Lothrop Stoddard der ki:

“Dîne gelince, üzerini siyah bir örtü kaplamış ve risâletin sahibi Muhammed-sallallahu aleyhi ve sellem-’in insanlara öğrettiği vahdâniyyetin üzerine hurâfeler ve tasavvuf safsataları giydirilmiş, câmiler namaz kılanlardan boşalmış ve âlim olduklarını iddiâ eden câhiller çoğalmıştı. Bâtıl ve şüpheli şeyleri insanlara hak gösteriyor, onları evliyânın kabirlerini haccetmeye teşvik ediyor ve kabirde yatanlardan şefaat aramayı onlara güzel gösteriyorlardı.”

Lothrop Stoddard devamla şöyle der :

“Genel olarak müslümanlar, müslümanlar olmaktan çıkıp aşağılık bir duruma düşmüşlerdi.Risâletin sahibi Muhammed-sallallahu aleyhi ve sellem- o asırda tekrar dönse ve İslâm’ın başına

---

[1] Muhammed Hâmid Fakkî: “Arap Yarımadasında Dînî ve Medenî Islahatta Vahhâbilik Dâvetinin Etkisi”. Sayfa:23

[2] Abdulfettah Abdussamed Mansur: “Çağdaş İslâm Dünyası Tarihi konusunda verdiği konferanslar”. Sayfa:37.Öğretim yılı:Hicrî 1393-1394

[3] Muhammed Kemâl Cuma: Adı geçen eser, sayfa: 23-25

gelenleri görmüş olsaydı, gazaba gelir ve dînden dönenlerle putlara tapanlara lânet edildiği gibi, müslümanlardan lâneti hak edene lânet ederdi."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâvetinden Önce Necd Bölgesinin Durumu

1. Siyâsî Durum:

Hicrî 3. yüzyılda Necd bölgesinde Abbasî Devleti'nden ayrı olarak hicrî 253 (milâdî 867) yılında Muhammed Uhaydir tarafından bağımsız Uhaydiriye devleti kurulmuş, hicrî 5. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş ve daha sonra da yıkılmıştı.[2] Bu devletin

[1]Lothrop Stoddard;"İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya terceme eden:Accâc Nuveyhid, Ta'lik:Şekip Arslan; cilt:1,sayfa: 259-260

[2] Abdurrahman b. Haldûn: "el-Iberu ve Dîvânul-Mübtedâ vel-Haber".Cilt:4, sayfa:98. Münir Aclânî:Adı geçen eser.Sayfa:28

yıkılması ile birlikte Necd diyârı küçük prensliklere bölünerek Ahsâ bölgesinde birbirlerine bağlı küçük devletler olarak kaldılar. Ahsâ bölgesinde kurulan bu küçük devletlerin bazıları şunlardı:

Hicrî 467-750 yılları arasında hüküm süren Uyûniye Devleti.

Hicrî 750-932 yılları arasında hüküm süren Benî Âmir b. Akîl Devleti.

Hicrî 1080 yılında kurulan Benî Hâlid Devleti.[1]

Hicrî 963 yılında Ahsâ bölgesini Osmanlılar istilâ etti. Bu bölgeyi hükümlerinde tuttukları süre zarfında, yakından veya uzaktan Necd bölgesine hiç karışmadılar.

Bu nedenle Necd bölgesi, bu dönemde ne Osmanlı vâlilerini gördü, ne de Türk garnizonları bu bölgeden geçti.[2] Çünkü o dönemde Osmanlı Devleti Necd bölgesini hükmü altına alma siyâsetine önem vermiyordu. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren şey, mukaddes mekanların bulunduğu Hicâz bölgesiydi. Buna ilâve olarak, özellikle hicrî 15. yüzyılda Arap yarımadasının batı ve doğu sâhilleri, Portekiz seferlerine maruz kalınca, Osmanlı Devleti buralarla ilgilendi.[3]

Osmanlılar hicrî 11. yüzyılda gerileme devrinin başlangıcı olan 4. Mehmet zamanına kadar Ahsâ bölgesine hükmettiler. Berrâk b. Ğureyr Âl Hümeyyid başkanlığındaki Benî Hâlid, hicrî 1080 (milâdî 1669) yılında Türk garnizonunu bölgeden çıkararak Ahsâ'ya hakim oldular. Benî Hâlid, en güçlü oldukları bir dönemde Kuveyt ve Necd bölgesinin bazı beldelerine kadar nüfûzlarını genişlettiler.[4]

Gerçi Necd bölgesi hicrî 5. yüzyıldan beri birbirleriyle sürekli anlaşmazlık halindeki küçük ve dağınık prensliklere bölünmüştü. Bu prensliklerden bazıları Ahsâ bölgesindeki küçük devletlerin hükümleri altına girmişti.

---

[1] Abdullah b.Yûsuf Şibl:Adı geçen eser.Sayfa:21-23

[2] Sâtı' Husarî: "Osmanlı Devleti ve Arap Ülkeleri".Sayfa:9,238 ve 239(1960 Beyrut Bas.)

[3] M. Mahmud Surûcî; Arap Yarımasının bazı sorunlarla karşı karşıya kalmasının ardından Mısır'ın bu durum karşısındaki konumu.Mısır'da yayınlanmış tarihî bir dergidir. (1958 yılında yayınlanmıştır) 7. cilt, sayfa:73

[4] Abdullah Şibl: Adı geçen eser.Sayfa:23.Abdullah b. Useymîn: "Şeyh Muhammed b. Abdülvahhab: Hayatı ve fikirleri".Sayfa:9-11

Kısa bir geçmişi olmasına rağmen, Necd bölgesinin o dönemdeki tarihine bakılırsa, korkunç bir gerçekle karşılaşılacaktır. O gerçek de şu idi:

"Her topluluk, sürekli bir savaş içerisinde, her an savaşa hazır durumda bekler, bitmeyen bir intikam içerisinde olur ve biri diğerinin başına belâ ve musîbetler gelmesini isterdi.Her şehir halkı, bir diğer şehir halkını tuzağa düşürmek için fırsat kollardı.Küçük olmasına rağmen sürekli tekrarlandığı için bu savaşlarda çok sayıda insan öldü. Örneğin savaşta öldürülen bir dededen yirmi sene sonra oğlunun, yirmi sene sonra da başka bir savaşta torununun öldürüldüğünü görebilirsiniz.Yine bir âileyi, hükümden uzaklaştıktan bir süre sonra tekrar hükme geldiğini, hükmü ele geçirirken de, hükümden uzaklaştırılırken de büyük insan kaybı verirdi.Oysa birbirlerine düşman olan bu âileler, soy olarak birbirlerine ya yakın ya da çok uzak olmayan bir dedede birleşmekteydiler."[1]

Hiç şüphe yok ki bu prenslikler, kasaba ve şehirler, sükûnet, emniyet ve hürriyet denilen şeyleri çok az bilirlerdi. Örneğin bir savaşta o şehir halkı öldürülür, binâları yerle bir edilir, hurma ağaçları ateşe verilir ve mahsulleri yok edilirdi. Barış dönemlerinde ise insanları şehirlerden dışarı çıkamayacak kadar hapis hayatı yaşar, şehrinden çıkabilen ise maceralı bir şekilde çıkardı. Gasp, soygun, adam öldürmek, şehirleri haraca bağlamak, şehirlerin güvenliğini tehdit etmek ve yolları kesmek gibi, şehirlere ilkel bir hayat hakim olmuştu. Necd bölgesinde bulunan prensliklerin o devirdeki durumu, Endülüs'te birbirlerine düşen prenslerin durumunu canlandırıyordu.[2]

Bunu açıklamak için o dönemin korkunç olaylarıyla acıklı haberlerini Necd bölgesinin tarihini oluşturan kaynaklardan üç tanesini sunacağız. Bunlar, o dönemin bazı tarihçilerinin yazdığı eserlerdir ki bu kaynaklar:

Birincisi:

Ahmed Menkûr tarihinde şöyle diyor:

"Hicrî 1098 yılında Mecma'a muhafızı Ahmed Ali öldürüldü.Ondan sonra Mecma'a'da Âl-i Duheyş öldürüldü.Sonra

---

[1] Abdulaziz Huveytır: "Ahmed b. Menkûr'un Tarihi" adlı kitabın önsözü.Sayfa:22
[2] Münîr Aclânî:Adı geçen eser.Sayfa:36

Ali b. Süleymân öldürüldü.Sonra Ali b. Muhammed ve Zülfî kaymakamı Âl-i Muhdis öldürüldü. Sonra Zülfî'de Fevzân b. Zâmil öldürüldü."[1]

İkincisi:

Tarihçi Osman b. Bişr tarihinde şöyle diyor:

"Hicrî 1120 yılında Dir'ıyye reisi Sultan b. Hamed Kabs öldürüldü.Yerine kardeşi Abdullah geçti ama o da öldürüldü.Yine bu hicrî 1120 yılında Sudeyr sınırında bulunan Tuveym bölgesinin hâkimi Hüseyin b. Nufeyr, amcasının oğlu Fâyiz b. Muhammed tara-fından öldürüldü.Yerine amcasının oğlu Fâyiz b. Muhammed geçti. Bunun üzerine Hurma beldesinin halkı Tuveym bölgesine doğru yürüyerek adı geçen Fâyiz b. Muhammed'i orada öldürüp yerine Fevzân'ı oranın hâkimi yaptılar.Daha sonra Nâsır b. Hamed,Fevzân'a ihânet ederek onu öldürdü.Tuveym bölgesi, Muhammed b.Fevzân'ın hâkimiyetine girdi.Ancak Tuveym bölgesinin ileri gelenlerinden dört kişi birbirleriyle yardımlaşarak onu da öldürdüler.Fakat bu dört kişiden hiçbirisi hükümde uzun süre kalamadı.Daha sonra bölgeyi dörde ayırıp böylece herkes kendi bölgesinin hâkimi oldu.Bundan dolayı bu bölge, bir yıl boyuncada "Marbua" (dörde bölünmüş bölge) adıyla anılmıştı."[2]

Üçüncüsü:

"Luma'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab" adlı kitabın yazarı şöyle demiştir:

"Zâlimi, zulmünden caydıran ve mazlûma yardım eden güçlü ve kudretli bir reis yoktu.Aksine her hâkim kendi bölgesinin hâkimi idi.Bundan dolayı her kabile ilkel yöntemle idâre ediliyordu.Çölde yaşayan bedevîler, kısas ve olaylarında şeriata göre değil de örf ve geleneklere göre hükmediyorlardı.Yöneticiler insanları şeriatın hükümlerine uymaktan alıkoydukları için tâğût idiler.Necd bölgesinde şehirlerde yaşayan halk, birbirleriyle devamlı bir savaş halindeydiler."[3]

Yukarıda belirtilen kaynakların gösterdiği gibi, Necd bölgesinin o dönemde savaşların ürettiği askerî, ahlâkî, nefsî ve fikrî yönden

---

[1] Ahmed b. Muhammed Menkûr: "Şeyh İbn Menkûr'un Tarihi".Sayfa:63

[2] Osman b.Bişr: "Unvânul-Mecd fî Târihi Necd".Sayfa:2, 228, 229.

[3] Yazarı bilinmemektedir: "Luma'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b.Abdilvahhab". Sayfa : 29-30. (Dâratul-Melik Abdilaziz Baskısı).

fitnelerin helâk ettiği sürekli korku ve dehşet dolu bir hayat içerisinde yaşadığını, hayatın her merhalesinde sükûnet ve huzur ortamını bulamamıştır.

Doğrusu bu durum, Muhammed b. Abdulvahhab'ın, bir türlü çıkış yolu bulamadığı ve daha sonra kendisi için de bir kurtuluş olan içerisinde bulunduğu toplumun bölünmüşlüğü hakkında açık bir fikir vermektedir.[1]

2. Dînî Durum:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden önceki Necd bölgesindeki dînî hayatı detaylı olarak anlatan en önemli kaynak, sanırım selefîlik dâveti âlimleri, tarihçileri ve bu dâvete uyanların yazmış oldukları eserlerdir.[2]

Bunların başında da iki tarihçi Hüseyin b. Ğannâm ve Osman b. Bişr gelmektedir.

Necd bölgesinin o dönemdeki dînî hayatını detaylı olarak anlatan, özellikle de yeni tarihçilerin yazdıkları kitaplardan araştıran birisi, bu konuda bazı tezatlıklar bulabilir.

Kimisi Necd bölgesinin o dönemdeki dînî durumunu fazla abartıp çok kötü bir şekilde tasvir etmiştir. Öyle ki gezginci Palgrave, o dönemdeki Necd halkı hakkında şöyler der:

"Kur'anı ihmâl ettiler ve kıblenin hangi yönde olduğunu bile unuttular. Zekâtı, orucu ve haccı unutmaya çalıştılar."[3]

Lothrop Stoddard gibileri de gerçeği saptırıp Necd bölgesini o dönemin "İslâm dünyasının İslâmî yönden en berrak beldesi, dîn olarak da en temiz bölgesi" şeklinde nitelendirmiştir.[4]

Necd bölgesinin o dönemdeki tarihini anlatan güvenilir kaynaklara baktığımızda yukarıda belirtilen iki tasvirin de bir derece doğru olduğunu görürüz. Doğrusu, Necd bölgesi, İslâm dünyasının diğer bölgelerinden pek farklı bir durumda değildi.

Nitekim gerçek İslâm dîninden saptıran şirk, bid'at, Allah'tan başkasına yalvarmak, Allah'tan başkasına kurban kesmek ve

---

[1] Abdulaziz Huveytir: Adı geçen eser.Sayfa:23

[2] Ahmed Muhammed Dubeyb: "Şeyh Muhammed b.Abdulvahhab'ın Eserleri". Sayfa: 5

[3] Palgrave:W.Narraative of a years Journey through central and Eastern Arabiz (1862-1863).London 1865.2.P.370

[4] Lothrop Stodard: "İslâm Dünyasının Bugünü".Cilt:1,sayfa: 260

Allah'tan başkasına ibâdet etmek gibi hurâfe akımlarını Necd bölgesine kadar sürüklemiş, fakat İslâm dîninden saptıran hurâfe akımları, Necd bölgesinin özellikle de şehirlerde yaşayan kimselerin İslâm dîninin vecîbelerinden olan namaz, oruç ve zekât gibi ibâdetleri unutma noktasına getirmemişti.

Muhammed b. Abdulvahhab, Necd bölgesinde dâvetine başladığında, kendisiyle muhalifleri arasındaki ihtilaf, tevhîdin esasları konusunda idi.Fakat İslâm'ın diğer hükümleri konusunda hiç kimse kendisine karşı çıkmamıştı.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden önce Necd bölgesinde, Mısır ve Şam gibi yerlerde ilim öğrenmiş âlimler vardı. Bunlar, o devirde İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebi olan Hanbelî mezhebi üzere idiler. Hanbelî mezhebi, hicrî 10. yüzyıldan önce Necd bölgesinde yayılmaya başlamıştı. Ayrıca bu bölgede Hanbelî mezhebinin dışında Şâfî ve Hanefî mezhebine mensup olan az sayıda âlim de vardı.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab, Necd bölgesindeki selefî dâvetine başladığında, ilmî kitaplar yazmış olmalarına rağmen kendisine karşı çıkan bazı âlimleri bulduğuna göre, Muhammed b. Abdulvahhab'tan önce yaşayan âlimlerle onun döneminde yaşayan bazı âlimlerin de Muhammed b. Abdulvahhab'ın inandığı, bid'atların yayılması, kabirde yatanlara kurban kesmek, onlara adak adamak, onlardan medet ummak gibi İslâm inancına aykırı olan şirkî şeylerin yaygınlaştığına inandıklarını görmekteyiz.[3] Zirâ bu âlimler de fikirlerini Muhammed b. Abdulvahhab'ın aldığı kaynaklardan almışlardı.Muhammed b. Abdulvahhab'ın fikirlerini aldığı bu kaynaklar Kur'an ve sünnet olmakla birlikte Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim ile selef-i sâlihin yazmış olduğu kitaplardı. Fakat Muhammed b. Abdulvahhab ile aynı fikirde olan bu âlimler ölümden veya kendi halklarıyla karşı karşıya gelmekten korktukları için fikirlerini yayma imkânı bulamamışlardı.

---

[1] Hamed el-Câsir: "Mulâhazât Munîr Aclânî".Sayfa:451

[2] Mansûr Ruşeydî: "Suudî Döneminde Necd Bölgesinin Kadıları".Dâretul-Melik Abdilaziz Dergisi.Sayı:2.Yıl:4. Recep:1398 hicrî. Sayfa:27-28

[3] Hamed Câsir:Adı geçen eser.Sayfa:454. Abdullah b. Sâlih el-'Useymîn:"Hicrî Onuncu Yüzyıldan Muhammed b.Abdulvahhab'ın Ortaya Çıkışına Kadar Olan Dönemdeki Necd Bölgesi".Dâretul-Melik Abdilaziz Dergisi.Sayı:3.Yıl:4.Şevvâl:1398 hicrî.Sayfa:40-43

Nitekim bu noktadan hareketle, şirk ve bid'atlar, Allah'tan başkasına yapılması asla câiz olmayan yalvarıp yakarmak, kurban kesmek, adak adamak ve imdat dilemek gibi ibâdet çeşitleri Necd bölgesinin bir ucundan diğer ucuna yayılmak sûretiyle gerçek İslâm inancının esaslarından sapmalar yayılmaya başlamıştı. Buna ilâve olarak evliyâ ve sâlih kimselerle tevessülde bulunmak, onları kutsallaştırmak, ağaç ve taş gibi cansız varlıkların insana fayda vereceğine veya insandan zararı gidereceğine inanmak gibi şeyler de yaygınlaşmıştı. Öyle ki pekçok müslüman, sadece isimden ibâret müslümanlar hâline gelmiş, fakat İslâm gerçeğinden tamamen uzak idiler.

Necd bölgesinin tarihçisi Hüseyin b. Ğannâm'ın şiir beyitleri halinde kaleme alıp "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm"[1] adını verdiği ve Dr. Nâsıruddîn Esed'in düzyazı haline getirdiği "Necd'in Tarihi" adlı eserde Necd bölgesinde gerçek İslâm'dan sapmanın şekillerini detaylı bir şekilde anlatarak, insanların Necd bölgesinde kabirlere, ağaçlara, taşlara ve evliyâya tâzim göstermek gibi, gerçek İslâm inancında meydana gelen bu sapmaları örnekler vererek açıklamıştır.

1. Kabirler:

Cübeyle'de Zeyd b. Hattab -Allah ondan râzı olsun-, Şeîb Ğubeyrâ'da Dırâr b. Ezver, Dir'ıyye'de Karyûh denilen yerde sahâbeden bazılarının kabirleri bulunmaktaydı.

Halktan câhil insanlar bu kabirlere gelerek o kabirlerde yatanlardan sıkıntılarını gidermeleri, başlarına gelen belâları ortadan kaldırmalarını ve ihtiyaçlarını gidermeleri için onlara yalvarırlardı.[2]

2. Ağaçlar:

Anlatıldığına göre kadın ve erkekler,erkek hurma ağaçlarının bol olduğu Buleydetu'l-Feddâ denilen yere gelip "Fehhâl" denilen ağaçtan bereket umarlar ve bu ağacın kendilerine fayda vereceğine inanırlardı. Evlenemeyen kadın bu ağaca gelip iki eliyle ağaca sarılır, sıkıntısını gidermesini ümit ederek şöyle duâ ederdi:

"Ey erkeklerin erkeği! Bu yıl dolmadan bir koca isterim".

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Sayfa:7-8
[2] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Dr.Nâsıruddîn Esed.Sayfa:11

Aynı şekilde, “Tarafiyye” denilen ağaca sık sık bir çok insan gelir ve ondan bereket umardı.Kadınlar ise, eğer erkek çocuk doğururlarsa, onu ölümden koruması için bu ağaca bir bez bağlardı.

3. Taşlar:

Anlatıldığına göre, bu taşlardan birisi “Emîrin Kızının Mağarası” idi. Güyâ fâsıklardan birisi emîrin kızının ırzına geçmek isteyince, Allah onu korumak için mağarayı kendisine yardığını iddiâ edilirdi.İnsanlar, bu mağaraya et, ekmek ve çeşitli hediyeler gönderirlerdi.

4. Evliyâ:

Anlatıldığına göre, “el-Harc” şehrinde halk arasında veli olduğu söylenen “Tâc” adında birisi vardı.İnsanlar bu kişiyi öyle çok severlerdi ki onu tâğûtlaştırıp kendisine adaklar adar, ona yalvarır, onun fayda ve zarar verdiğine inanırlardı.İnsanlar ihtiyaçlarını gidermesi için gözleri görmeyen bu şahsa gruplar halinde gelirlerdi.halk, bu velinin el-Harc şehrinden Dir’ıyye denilen yere tek başına geldiğini iddiâ ederlerdi. Bunu da kendisine adaklar adamak ve haraçlar toplamak için yaparlardı.

Tarihçi Hüseyin b.Ğannâm, Necd’li yöneticilerin bu şahıstan korktuğunu, halkın da bu liderlerin adamlarını korkuttuklarını zikretmektedir.[1]

İşte Necd bölgesindeki şehirlerde yaşayanların hâli böyleydi. Çöl hayatının tabiatı gereği hayat şartlarının zor ve ürkütücü olması, dağınık bir hayat yaşanması, buna ilâve olarak okuma-yazma bilmeyenlerin çok olması, insanları hakka ve hakikate zorlayacak güçlü bir devletin olmaması nedeniyle çöllerde yaşayanların hâli, şehirde yaşayanların hâlinden daha kötü değilse de pek iyi de değildi. Bütün bu sebepler, çölleri her türlü şirk, bid’atlar ve hurâfeler için verimli bir yuva hâline getirmişti.[2]

Elimizdeki tarihî kaynaklar çöllerdeki hayat hakkında gerekli bilgileri vermeyi ihmâl ettiğine göre, tarihçi Osman b. Bişr çöllerde yaşayan kabilelerin bazı hastalıklardan şifâ bulmak için Allah’tan başkasına kurban kesmek gibi şirkle dolu bir hayat yaşadıklarını

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser:Sayfa:12

[2] Abdullah b. Şibl: Adı geçen eser.Sayfa:29

haber vermektedir.[1] Buna ilâve olarak, ağaç ve taşlara ibâdet etmek gibi şirk olan şeyler de çöllerde yaşayan kabilelerde vardı.

Nitekim halk şâiri Râşid Halâvî bu konuya işâret ederek şöyle der:

"Ey Munî'! Kavmime sormak istersen,onlara hiç sorma.

(Çünkü) onlar taşlara, ağaçlara ibâdet ederler."[2]

Durum ne olursa olsun, yıllar ve günler geçtikçe şehir ve çöllerdeki durum iyiden iyiye kötüleşmişti.Nitekim Allah, Arap yarımadasının dâvetin nûrlarıyla aydınlanması ve hayatın bütün yönlerinin değişmesi için ıslahatçıların da duâlarıyla Muhammed b. Abdulvahhab'ı mübârek dâvetine başlamasına izin vererek yeni bir fecrin doğmasını temin etti.

Muhammed b. Abdulvahhab

Muhammed b. Abdulvahhab'ın hayatı, eski ve yeni, müslüman ve müslüman olmayan pek çok yazarın uzun araştırmalar yapmalarına nâil olmuştur. Bu yazarların hepsi Muhammed b. Abdulvahhab'ın ıslahat ve yenilik alanında lider olduğundan söz ederler. Bu araştırmaların kimisi Muhammed b. Abdulvahhab'ın kişiliği ve dâveti hakkında yazılmış müstakil eserler, kimisi de genel tarih ya da tarihî şahsiyetler hakkında yazılmış kitaplar şeklindedir.

Buradan hareketle, biz bir taraftan bu araştırmalara itimat edeceğiz. Diğer taraftan da tekrar olmaması için Muhammed b. Abdulvahhab'ın mübârek dâvetinin hakikatine ışık tutacak konuları zikredeceğiz.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın ilmî yönden yetişmesi:

Muhammed b. Abdulvahhab;Temîm kabîlesinin Vehbe kolunun Mişârife'den Ali oğlu, Süleyman oğlu, Abdulvahhab oğlu Muhammed'dir.

---

[1] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa:19-20

[2] Abdullah b.Humeyyis:"Râşid Halâvî".Sayfa:237-238.Dârul-Yemâme yayınları-Riyad. Yıl:Hicrî 1392/milâdî 1972

Muhammed b. Abdulvahhab, Riyad şehrinin kuzey batısındaki Uyeyne kasabasında hicrî 1115 (milâdî 1703) yılında dünyaya gelmiş ve orada yetişmişti.

Tarihçi Hüseyin b. Ğannâm onu keskin zekâlı, akıllı, çabuk kavrayan, dikkatli, fasîh konuşan, çabuk ezberleyen birisi olarak nitelendirir. Nitekim henüz on yaşına gelmeden Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiştir.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın yaşadığı ortam, dînî ilimleri olan iyi bir ortamdı. Dedesi Süleyman b. Ali, kendi döneminde Necd bölgesinin âlimlerinden birisi olup orada fetvâ sadece kendisine sorulurdu. Hac menâsiki hakkında meşhûr bir kitap yazmıştır.

Babası Abdulvahhab b. Süleyman, yaşadığı beldenin âlimlerindendi. Önce Uyeyne sonra da Hureymilâ kasabasında kadılık yapmıştı.Amcası İbrahim b. Süleyman ise, değerli bir âlim idi.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab, ilk önce Hanbelî fıkhı ile ilgili kitapları okuyarak babasından ilim almaya başladı. Daha sonra tefsîr, hadis ve usûl ilgili özel kitapları kendi kendine okuyarak ilmini arttırmaya başladı.Ondaki bu okuma aşkı kendisini, eline geçen her dînî kitabı, -daha önce de belirtildiği gibi-, Hanbelî mezhebinin o dönemde Necd bölgesinde yaygınlaşması sonucu oradaki âlimlerin ellerinde olan Hanbelî mezhebinin, özellikle de Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin kitaplarını okumaya sevketti.Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab, özellikle Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim'in kitaplarını okumaya büyük özen gösterdi.

Muhammed b. Abdulvahhab Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim'in kitaplarına öyle özen gösterdi ki o kitapların çoğunu kendi eliyle yazmaya başladı.[3]

Londra'daki British Museum'da Muhammed b. Abdulvahhab'ın kendi eliyle yazdığı Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin kitapları hâlâ mevcuttur.[4]

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Dr.Nâsıruddîn Esed.Sayfa:11

[2] Muhammed b. Abdullah b. Humeyd: "es-Suhubul-Vâbile alâ Darâihil-Hanâbile". (El Yazması) .Sayfalar:8 ve 103

[3] Nicholson: Ibid.pp 463-464

[4] Hasan Abdullah Âl-i Şeyh: "Vahhâbilik ve Lideri Muhammed b.Abdulvahhab". Mecelletul-Arabî .Sayı:147.Şubat:1971

Muhammed b. Abdulvahhab'ın kitaplarını okuyan birisi, onun yazmış olduğu kitaplarda Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ile İbn-i Kayyim'in etkisini açıkça görecektir. Muhammed b. Abdulvahhab bu ikisinin sözlerine itibar ederek fikirlerinden etkilenmiş ve görüşleriyle aydınlanmıştı. Muhammed b. Abdulvahhab'ın inancını düzeltmede, hayatına ve dâvet metoduna yön vermede bu ikisinin çok büyük etkisi oldu.[1]

Dolayısıyla Muhammed b. Abdulvahhab yazdığı eserlerde Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ile İbn-i Kayyim'in eserlerinden çok alıntılar yaptığı açık bir şekilde görülür.

Bu bilgilerden sonra Muhammed b. Abdulvahhab'ın dînî ve ilmî ortamda yetişmesi, onun hayatını şu 5. sebepte etkilediğini özetlemek mümkündür:

1. Zekî olması ve çabuk kavraması, hızlı ezberlemesi ve okumayı çok sevmesi, onun kişisel yönden hazır olmasını sağlamıştır.

2. Kendilerinden doğrudan ilim aldığı veya Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim gibi, kitaplarını okumak sûretiyle etkilendiği hocaları.

3. Dedesi, babası ve amcasının, yaşadığı bölge âlimlerinden olması sebebiyle âlim bir âileden gelmesi.

4. Birçok konuda İslâm dîninin gerçek ilkelerinden sapan bir toplumun zor şartlarında yaşaması, Muhammed b. Abdulvahhab'ı, İslâmî ilimlerde derinleşmeye ve işin hakikatini öğrenmeye sevketmişti.

5. Muhammed b. Abdulvahhab'ın ilmî seyahatleri, onun ilmî ve ıslahatçı olması yönünde açıkça etkili olmuştu.

---

[1] Abdullah Yûsuf Şibl:Adı geçen eser.Sayfa:31

İlmî Seyahatleri:

Muhammed b.Abdulvahhab Uyeyne kasabasındaki hocalarından dersler alarak ve kendi çabasıyla kitaplar okuyarak eğitimini tamamlayınca, selef-i sâlihin yaptığı gibi ilim öğrenmek ve ziyâret etmek amacıyla komşu ülkelere yolculuk yapmaya karar verdi. Buna ilk olarak Beytullah'ı -ikinci defa olmak üzere- haccetmekle başladı. Ardından Mekke'den Medîne'ye giderek orada bir süre kaldı. Orada Abdullah b. Seyf Necdî'den ilim almaya başladı. Ondan iki yoldan icâzet aldı.

Birincisi: İbn-i Muflih, Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve İmam Ahmed b. Hanbel yoluyla.

İkincisi: Abdurrahman b. Receb, İbn-i Kayyim ve Ahmed b. Hanbel yoluyla.[1]

Yine, Medîne'de Muhammed Hayat Sindî'den ilim almaya başladı. Tarihçi Osman b. Bişr şu olayı rivâyet eder: [2]

"Muhammed b.Abdulvahhab, birgün Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrinin bulunduğu odanın önünde, kabrine yalvarıp ondan yardım dileyen insanların yanına geldi. Bunu gören Muhammed Hayat Sindî ona:

-Buna ne dersin? deyince, Muhammed b. Abdulvahhab kendisine şu âyetle cevap vermiştir:

[سورة الأعراف الآية: ١٣٩] Z E D C B A @ ? > = < ; [

"Şüphesiz ki (putlara bel bağlayan) bunlar, tapmakta oldukları şey, yıkılıp yok olacaktır.Onların tapmakta oldukları (putları) da bâtıldır."[3],[4]

Muhammed b. Abdulvahhab, daha sonra Medîne'den ayrılarak Necd bölgesinden geçerek Basra'ya ulaştı. Orada birçok âlimden ders almaya başladı. Muhammed Mecmûî'den nahiv, arapça, hadis ve fıkıh dersleri aldı. Basra'da insanları tevhîde, ibâdeti yalnızca Allah'a yapmaya dâvet ediyor ve onlara şöyle diyordu:

---

[1] Muhammed Hâmid Fakkî:Adı geçen eser.Sayfa:41-42
[2] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Sayfa:20-21
[3] A'râf Sûresi:139
[4] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Sayfa:20-21

"Evliyâ ve sâlih kimseleri sevmek,onların yoluna uymak ve izlerinden gitmektir.Yoksa onları Allah'ın dışında ibâdet edilen ilâhlar edinmek değildir.Her türlü ibâdet, yalnızca Allah'a yapılır. İbâdetleri Allah'tan başkasına yapan kimse, kâfir olur."

Basra'da câhil insanlar kendisine baskılar yapınca, oradan ayrılıp Irak üzerinden Şam diyârına gitmek zorunda kaldı. Fakat yolda azığı kaybolunca, Necd bölgesine geri dönmek zorunda kaldı. Dönerken de yolda Ahsâ'ya uğradı ve orada Şâfiî mezhebi âlimi Abdullah b. Muhammed b. Abdullatif'e misafir oldu. Ondan tefsîr ve hadis dersleri aldı. Daha sonra oradan ayrılıp Hureymilâ kasabasına yöneldi.O tarihte Muhammed b. Abdulvahhab'ın babası Uyeyne reisi ile ihtilafa düşmesi sonucu Huremilâ'ya göç etmişti.[1]

Necd bölgesinin iki tarihçisi Hüseyin b. Ğannâm ve Osman b. Bişr'e göre, Muhammed b. Abdulvahhab'ın yaptığı yolculuklardan şunları özetlemek mümkündür:

1. Muhammed b.Abdulvahhab'ın ziyâret ettiği şehirler: Mekke, Medine-i Münevvere, Basra ve Ahsâ.

2. Muhammed b. Abdulvahhab'ın ders aldığı âlimler:

Medîne-i Münevvere'de: Abdullah b. İbrâhîm b. Seyf ve Muhammed Hayat Sindî.

Basra'da: Muhammed Mecmûî.

Ahsâ'da: Abdullah b. Abdullatif Ahsâî.

3. Bu âlimlerden tefsîr, hadis ve fıkıh gibi dînî ilimler, nahiv, sarf, belâğat ve bu ilimlere yardımcı ilimler almıştır.Fakat "Lume'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab" adlı kitabın yazarı,[2] bu iki tarihçi Hüseyin b. Ğannâm ve Osman b. Bişr, Muhammed b. Abdulvahhab'ın ziyâret ettiği şehirler, kendisinden ilim aldığı âlimler ve ilimler, onun seyahatleri hakkında zikrettiklerinden tamamen farklıdır.

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm:"Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Cilt:1.Sayfa:28 (Ebâ Battîn Baskısı). Osman b. Bişr: "Unvânul- Mecd" Cilt:1. Sayfa:19-20

[2] Yazarı bilinmemektedir."Lume'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab". Sayfa: 9-13. (Dâratul-Melik Abdilaziz Baskısı).Bu kitap, Muhammed b. Abdulvahhab'ın hayatını ve ilk kurulan Suudi Devletinin yaşadığı olaylar hakkında yazılan bir kitaptır.Yazarı hâlâ bilinmemektedir.Kitabı,Hasan b.Cemal b.Ahmed Rîkî, hicrî 1233 yılının Muharrem ayında yeniden yazmıştır.Bu kitap, Dr.Ahmed Mustafa Ebû Hâkime tarafından tahkik edildikten sonra ilk önce Beyrut'ta, daha sonra da Abdurrahman Âl-i Şeyh tarafından tahkik edildikten sonra Riyad'da Dâratul-Melik Abdilaziz tarafından olmak üzere iki defa basılmıştır.

1. “Lume’uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab” adlı kitabın yazarına göre Muhammed b. Abdulvahhab Kassîm, Irak’ta Basra ve Bağdat, İran diyârında Kürdistan, Hemedân, Asfahan, Ray, Kum, Ebû Libâs Köyü, Şam diyârında Halep, Dımeşk (Şam), Beytul-Makdis ve Mısır’da Kâhire şehirlerini ziyâret ederek ardından Mekke’ye uğrayıp Necd bölgesine dönmüştü.

2. *“Lume’uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab”* adlı kitabın yazarına göre, Muhammed b. Abdulvahhab’ın bu şehirlerde ders aldığı âlimler, Kassîm’de; Abdurrahman b. Ahmed ve Hassân Temîmî, Bağdat’ta; Abdulkerîm Kurdî Şâfiî,İsfahan’da;Mîrzâcan Isfahânî ve Muhammed Mağribî.

3. “Lume’uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab” adlı kitabın yazarına göre, Muhammed b. Abdulvahhab’ın yukarıda adı geçen âlimlerden tefsîr, hadis, nahiv, sarf ve belâgat, ekoloji (çevre bilimi), mantık, felsefe, mühendislik, tasavvuf ve matematik gibi ilimlerini aldı. Anlatıldığına göre Muhammed b. Abdulvahhab Türkçeyi de iyi konuşurdu.

Muhammed b. Abdulvahhab’ın seyahatleri hakkında “Lume’uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b.Abdilvahhab” adlı kitabın yazarının zikrettikleri, özet olarak bundan ibâret olup Necd bölgesinin iki büyük tarihçisi Hüseyin b.Ğannâm ve Osman b. Bişr’in zikrettikleri Mekke ve Basra şehirleri, dînî ilimlerden ise nahiv, sarf ve belâgat ilimleri hakkında haber verdikleri şeyler birbirine uymakta, ders aldığı âlimler ise tamamen birbirinden farklılık arzetmektedir.

Doğrusu Muhammed b. Abdulvahhab’ın seyahatleri hakkında Necd bölgesinin iki tarihçisi Hüseyin b. Ğannâm ve Osman b. Bişr’in zikrettikleri şeyleri iyice araştıran bir kimse, bu ikisinin anlattıklarına şu sebeplerden dolayı tam anlamıyla mutmain olacaktır:

1. Hüseyin b. Ğannâm ve Osman b. Bişr, Muhammed b. Abdulvahhab’ın hayatını detaylı olarak başkasından daha iyi bilen kimselerdi.[1]

2. “Lume’uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab” adlı kitabın kim tarafından yazıldığı hâlâ bilinmemektedir. Bu kitabın yazarı, Muhammed b. Abdulvahhab ve dâveti hakkında çoğu kez

[1] Hamed Câsir: “Mecelletul-Arab”.Yıl:4.Cilt: 10.Hicrî 1390.Sayfa:944

insaflı davranmayıp ona kötülük etmiştir. Bu sebeple, araştırmacının Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti hakkında bilgi edinirken çok dikkatli olması gerekir.

3. "Lume'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b.Abdilvahhab" adlı kitabın yazarının Muhammed b. Abdulvahhab'ın seyahat ettiği şehirler, kendisinden ders aldığı âlimler ve ilimler hakkında zikrettiği şeyleri, Muhammed b. Abdulvahhab'ın kendisinin yazdığı risâle ve kitaplarda bulamamaktayız.

4. Felsefe ve mantık gibi ilimleri tartışma ve münâzalarda kullanma ihtiyacı duyabileceği halde, bu kitabın yazarının zikrettiği ilimleri, Muhammed b. Abdulvahhab'ın yazdığı yazışma ve münâzalarında izine rastlayamadık.[1]

5. "Lume'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b.Abdilvahhab" adlı kitabın yazarının zikrettiği şeyleri, dâvet âlimleriyle tarihçilerinin yazışmalarında izine rastlayamadık. Yazarının zikrettiği şeyler gerçek olsaydı, Muhammed b. Abdulvahhab'ın hayatı ve onun dâveti, özellikle de onun faziletleri hakkında detaylı bir şekilde kitaplar yazan bu âlimlerin kitaplarında bunun izine rastlamamak mantıklı değildir. Bilindiği gibi ilim öğrenmek için yolculuğa çıkmak, fazîletli bir ameldir. Şayet o ilim öğrenmek için adı geçen şehirlerden başka şehirlere yolculuğa çıkmış olsaydı, bunu yazmaktan ve detaylı bir şekilde açıklamaktan geri kalmazlardı.[2]

6. Muhammed b. Abdulvahhab ile aynı dönemde yaşayıp hicrî 1178 (milâdî 1765) yılında Arap yarımadasının bazı bölgelerine onunla birlikte yolculuk yapan Avrupalı gezginci C. Niebuhr'un, onun Bağdat ve İran diyârını ziyâret ettiğini zikretmesine rağmen[3], özellikle Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti hakkında dînî ve tarihî bâriz hatalar içermesinden dolayı[4] onun söylediklerini ihtiyatlı davranmadan kabul etmemiz mümkün değildir.

7. "Lume'uş-Şihâb fî Sîrati Muhammed b. Abdilvahhab" adlı kitabın yazarının seyahatler hakkında zikrettiklerini tasdik eden yazarların sözleri delîl olarak kabul edilemez. Çünkü onlar, bu

---

[1] Abdullah b. 'Useymîn: "Muhammed b. Abdulvahhab'ın Hayatı ve Düşüncesi".Sayfa:43

[2] Abdullah b. 'Useymîn: "Muhammed b. Abdulvahhab'ın Hayatı ve Düşüncesi".Sayfa:43

[3] Niebuhr C. Travelsthrough Arabia.Vol 2 p.131-134

[4] Bknz: Abdulllah b. el-'Useymîn:"Niebuhr ve Şeyh Muhammed b.Abdulvahhab'ın Dâveti". Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 2. Yıl: Hicrî 1398.Sayfa:175-183

kitabın yazarının bu konuda zikrettikleri şeylerden etkilenmiş ya da bu kitaptan tamamen veya bir kısım alıntılar yapmışlardır.[1]

Durum ne olursa olsun, bu seyahatler Muhammed b. Abdulvahhab'ın fikrî yönden açılmasını sağlamış, onun ufkunu ve ilimlerini genişletmiş, o dönemde dînî ve siyâsî yönden İslâm dünyasının yaşadığı bozukluğu[2] gözleriyle görme imkânı bulmuştu. Muhammed b. Abdulvahhab, Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem-'in:

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ.)) [رواه مسلم]

"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle de**ğiş**tirsin.Eliyle de**ğiş**tirmeye gücü yetmezse, onu diliyle (söyleyerek) de**ğiş**tirsin. Diliyle de**ğiş**tirmeye gücü yermezse, onu kalbiyle de**ğiş**tirsin (çirkin görsün).**İş**te bu (fiil), sevap bakımından en az olanıdır."[3]

Emri gereği gücü yettiği kadarıyla bu bozukluğu düzeltmek için ülkesine tam bir kararlılıkla ve ümitle döndü.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâvetinin Merhaleleri:

Hiç şüphe yok ki bu dâveti birçok merhaleden geçmeye zorlayan siyâsî şartlar, sadece Arap yarımadasında olmayıp İslâm dünyasının her tarafında önemli bir ıslahat hareketinin oluşmasında en büyük etken olmuştur.

---

[1] Bknz: Cemâleddîn Şeyyâl:"Islahat Hareketleri".Sayfa:56 ve Ahmed Ebû Hâkime:"Arap Yarımdasının İki Doğusunun Tarihî Konulu Konferanslar".Sayfa:156.Abdulaziz S. Ehl: "Tevhîd Dâvetçisi" ve Hasan Haz'al: "Muhammed b.Abdulvahhab'ın Hayatı" konulu sohbetlerinde Muhammed b.Abdulvahhab'ın seyahatleri hakkındaki söyleşilerinden alınmıştır.

[2] Nicholson: Ibid p.466

[3] Müslim rivâyet etmiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın önce Uyeyne, sonra Hureymilâ, daha sonra da Dir'ıyye'de yaşadığı ortamı inceleyen birisi bu merhalelerin neticesine varabilir.

Muhammed b. Abdulvahhab,Hureymilâ'ya ulaştığı zaman dâvetini açıktan yapmaya, câhil insanların söz ve fiillerde işledikleri bid'at ve şirk içeren şeyleri inkâr edip reddetmeye başladı. Fakat babası, halkın galeyana gelip kendisini öldürmelerinden korktuğu için onu bu işten engelledi.Bunun üzerine Muhammed b. Abdulvahhab bu dönem içerisinde araştırmaya ve ilim öğrenmeye yöneldi. Bu arada babası ölene kadar "Tevhîd" adlı kitabı yazdı. Hicrî 1153 (milâdî 1740) yılında babası ölünce, yeniden dâvetini açıktan yapmaya başladı.Fakat çok geçmeden Hureymilâ halkıyla kasaba yönetimin bölünmesi sebebiyle emniyet ve güven ortadan kalkmış, kendisi de kasabadaki kölelerin tehlikesine maruz kaldığı için bu kasabanın dâveti yaymak için uygun bir yer olmadığı kararına vardı. Buradaki kölelerin Muhammed b. Abdulvahhab'ın kendilerini kınamasından aşırı bir şekilde rahatsız olmaları, sapıklığa ve günah işlemeye devâm etmelerine engel olmak istemesi, onu öldürmeye karar vermelerine neden oldu.[1]

Bu şartlar sebebiyle Muhammed b. Abdulvahhab, tekrar doğum yeri Uyeyne'ye döndü. Çünkü o, hem Uyeyne halkını yakından tanıyor, hem de yönetim olarak Uyeyne kasabası, Hureymilâ'dan daha emniyette idi. Zirâ o zamanki Uyeyne kaymakamı, Osman b. Hamed b. Muammer onun dâvetini içtenlikle kabul etti. Kendisi Muhammed b. Abdulvahhab'a yardım edeceğini ve dâvetini yayacağını vâdetti.Böylece Osman b.Hamed b. Muammer, onun hikmet ve güzel öğütle Allah'ın yoluna dâvet etme merhalesinden dâvetin prensiplerini tatbik etme merhalesi olan ilmî merhaleye intikal etmesi için dâvetine ortam hazırladı.

Bu merhale, üç şeyde ortaya çıkmaktadır:

1. Kabirlerin üzerine binâ edilen kubbeleri yıkmak.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab Cübeyle kasabasında bulunan Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattab'ın kabri üzerine binâ edilen kubbeyi bizzat kendi elleriyle yıkmaya başladı, ardından da arkadaşları devam ettiler.

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa:30

2. Câhil kimselerin bereket umdukları ağaçları kesmek.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab Uyeyne kasabasındaki "Zîb" adındaki ağaç ile Dir'ıyye kasabasındaki "Karyûh" adındaki ağacı bizzat kendi elleriyle kesti.

3. Zinâ ettiğini itiraf ederek dört gün süreyle kendisine gelen ve kendisine had uygulanmasını isteyen kadının had cezâsının uygulanması için gerekli şartları yerine getirdiğine emîn olunca, Muhammed b. Abdulvahhab kadının öldürülmesine hükmetti ve kadını recm ettirdi. Çünkü recm edilen kadın evliydi. Kadını recm etme işine ilk olarak başlayan da Osman b. Muammer olmuştur.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın yaptığı bu icraatlar, bütün insanları dehşete düşürdü. İnsanların alışık olmadıkları bu şeyler, onların iki kısma ayrılmalarına sebep oldu:

Bir kısım insanlar, bunlara îmân edip ikrar ettiler. Diğer bir kısım ise inkâr edip bunlara savaş açtılar.

İşte inkâr edip bunlarla savaş açanlardan birisi de Benî Halid'in Urey'ir âilesinden Ahsâ kaymakamı Süleyman b. Muhammed b. Ğureyr idi. Ahsâ kaymakamının, Uyeyne kaymakamına siyâsî bir nüfûza benzer bir nüfûzu vardı. Bu sebeple Ahsâ kaymakamı, Uyeyne kaymakamına bir mektup yollayarak Muhammed b. Abdulvahhab'ı Uyeyne'den çıkarmazsa, Ahsâ'daki tarlalarından elde edilen mahsullerin yıllık gelirini kendisinden kesmekle tehdit etti. O dönemde Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, Ahsâ kaymakamından kaybedeceği maddî gelirin yerine Uyuyne kaymakamına verebilecek maddî güce henüz sahip olamadığından dolayı Uyeyne kaymakamı, Ahsâ kaymakamının tehdidine boyun eğerek Muhammed b. Abdulvahhab'a Uyeyne'den çıkıp dilediği beldeye gitmesini emretti. Muhammed b. Abdulvahhab da daha yakın olması, kaymakamın güzel ahlâkâ sahip olduğunu bilmesi, buna ilâve olarak kaymakamın bağımsız olması ve dışardan herhangi birisinin hâkimiyetine girmemiş olması sebebiyle Dir'ıyye kasabasına gitmeyi tercih etti.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın güzel bir tercihle Dir'ıyye'ye intikal etmesi, başarılı oldu. Nitekim Dir'ıyye kaymakamı

---

[1] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa: 22-23

[2] Abdullah b. Şibl: Adı geçen eser.Sayfa:36

Muhammed b. Suûd onu güzel bir şekilde karşıladı, eşini ve çocuklarını savunduğu gibi kendisini de savunacağını vâdederek kendisine şöyle dedi:

"Senin yurdunun bir parçası olan bu hayır yurdunda izzet ve güçlü olmakla sevin."

Bunun üzerine Muhammed b.Abdulvahhab ona şöyle cevap verdi:

"Seni izzet, yeryüzünde iktidar olmak ve açık zaferle müjdeliyorum. Her kim, gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin ona dâvet ettiği kelime-i tevhîde (lâ ilâhe illallah), sımsıkı sarılır, gereğiyle amel eder ve bu sözün yücelmesine yadım ederse, insanlara ve ülkelere hâkim olur.Şirk, cehâlet, ayrılık ve birbirini öldürme gibi şeyler Necd bölgesinin her köşesine yayıldığını sen de görüyorsun.Senin ve senden sonraki neslin,müslümanların çevresinde toplandığı bir devlet başkanı olmanı ümit ediyorum."

Ardından Muhammed b. Abdulvahhab Muhammed b. Suûd'a bu dâveti ve dâvet ettiği şeyleri açıklamaya başladı. Sonunda kendisi buna iknâ oldu.Her ikisi de bu mübârek dâvetin prensiplerini yaymak üzere anlaştılar.[1]

Tarihte hicrî 1157 (milâdî 1744) yılında yapılan meşhûr Dir'ıyye ittifakı olarak da bilinen ittifak bu şekilde sonuçlandı. Doğrusu bu dâvet, Necd bölgesinin dînî, siyâsî, iktisâdî ve sosyal hayatının, hatta günümüz Arap ve İslâmî uyanış tarihinin en önemli geçiş noktası olmuştur.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab, Dir'ıyye kasabasında iki yıl kaldı. Bu süre içerisinde insanları hikmet ve güzel bir öğütle Allah'ın dînine dâvet ediyor, komşu ülke halklarına, başkan ve âlimlerine mektuplar yazıyor, münâzaralar yolluyordu.Kimisi bu dâveti kabul ederek hakka tâbi oluyor, kimisi de yüz çevirerip bu dâvete karşı koyuyordu.Fakat bu durum fazla uzun sürmedi. Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab karşıtları, ona ve bu dâvetine düşmanca tavır takınmaya başladılar. Onu ve ona uyanların kâfir olduklarını ve kanlarının helâl olduğunu açıkça ilân ettiler. Bunun üzerine Muhammed b. Abdulvahvab, kendisine uyanlara, canlarını

[1] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Cilt:1, sayfa:24-25

[2] Muhammed İzzet Derveze: "Modern Arap Hareketinin Doğuşu".Cilt:1.Sayfa:75

savunup karşıtlarının güç ve kuvvetlerini kırmaları ve dâvetin yayılmasının önünde engel teşkil eden taşı ortadan kaldırmaları için karşıtlarına karşı cihâd etmelerini emretti.[1]

Böylelikle Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, yeni bir merhale olan üçüncü merhaleye girmiş oldu ki bu merhale, "İnsanları hakka uymaya zorlamak için cihâd merhalesi" dâvetin yayılması için iyi bir ortamın hazırlanması, müslümanları Allah'ın yoluna ve onun şeriatine döndürerek buna inanç ve hayat sistemi olarak uymalarını sağlama merhalesidir.

2. BÖLÜM

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâvetinin İlkeleri

Giriş:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti ve dâvetin düşüncelerinin detayına girmeden önce iki önemli hususa işâret etmek istiyoruz:

Birincisi: Vahhâbîlik lakabı, dâvete uyanların kendileri için seçtikleri bir lakap değildir, kendilerine böyle bir lakabın da takılmasını kabul etmemişlerdir. Fakat, insanları ürkütüp bu dâvetten nefret ettirmek ve bu dâveti işitenlere 4 büyük mezhebe aykırı 5. bir mezhep getirdiğine inandırmak için -değişik fikirlerde olmalarına rağmen- bu dâvete düşman olanlar tarafından kendilerine bu lakap takılmıştır. Dâvete uyanların hoşlandıkları

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Cilt:1, sayfa:33

lakap, kendilerine "Selefîler" , bu dâvete de "Selefîlik Dâveti" denilmesidir.[1]

Doğrusu bu dâvete uyanlara Vahhâbîler lakabını takmak cinâyet olduğu gibi, aynı zamanda bu dâvetten dolayı tarihe yapılan bir cinâyettir.Bu durum, birçok şarkiyatçı (doğu bilimci) tarihçileri hataya düşürmüştür. Nitekim ıslahatçı mübârek hareketi, Muhammed'in babası Abdulvahhab'a nisbet ederek bu dâvet ve ıslahat hareketinin kurucusunu, Abdulvahhab yapmışlardır.[2]

İkincisi:

Bu dâvetin kendine has bir mezhebi yoktur. Bu dâvet, İslâm'a, onun bütün ilke ve öğretilerini şirk, putperestlik ve bidat gibi lekelerden arındırma dâvetidir. Dâvete uyanlar, dâvetlerinde kılıç, kalem ve dil gibi birçok zorluklara karşı koymaları, gerçek İslâm'ın o devirde gönüllerde garip ve uzak olmasından dolayıdır.

Nitekim Tâhâ Hüseyin doğru tesbitte bulunarak dâvet hakkında şöyle demiştir:

"Dedim ki bu mezhep, aynı anda hem yeni, hem de eskidir. Doğrusu kendi devrinde yaşayanlara yenidir.Fakat işin hakikatinde bu mezhep eskidir. Çünkü bu mezhep, her türlü şirk ve putçuluk lekesinden arındırılmış, berrak ve temiz İslâm'a dâvet eden dosdoğru bir dâvettir. Bu, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in yalnızca Allah'a ibâdet edilmesi için getirip Allah ile insanlar arasındaki bütün vâsıtaları ortadan kaldırdığı İslâm dînine dâvettir.[3]

Bu Dâvetin Hedefleri ve Kaynakları:

Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâveti, İslam inancını düzeltmeyi, her türlü şirk, bid'at ve hurâfe lekelerinden arındırmayı hedefler.[4] Bu ise, yaratılanın her işinde Allah'ın kendisinin üzerinde güç sahibi olduğunu itiraf etmesi, yaratıcı Allah ile yaratılan

---

[1] Hüseyin Abdullah Âl-i Şeyh: "Vahhabilik ve lideri Muhammed b. Abdulvahhab". Mecelletul-Arabî. Sayı:147.Şubat 1971.Sayfa:26

[2] Ahmed Ali: "Suûd Âilesi".Sayfa:212.Hicrî 1376 (1957) Beyrut baskısı.

[3] Tâhâ Hüseyin: "Arap Yarımadasında Edebî Hayat". Sayfa:13 ve sonrası.

[4] Abdullah Yûsuf Şibl:Adı geçen eser.Sayfa:38

arasındaki alakayı düzenlemesiyle gerçekleşir. Bu sebeple, Allah'tan başkasına önem verilmemesi ve yalnızca O'na bağlanılması gerekir.

Ayrıca bu dâvet, insanî faaliyetlere ağırlık vererek İslâm ahkâmını, hadlerini, açık ve gizli şiârını tatbik ederek[1] İslâm dînine inanç, ibâdet, şerîat ve hayat metodu olarak inanan müslüman bir toplum meydana getirmek için Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in devrindeki İslâm dînini yeniden getirmeyi hedeflemektedir.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti üç önemli kaynağa dayanmaktadır:

Birincisi: Kur'an-ı Kerîm

Kur'an, İslâm dîninin birinci kaynağıdır. Dâvetin sahibi Muhammed b. Abdulvahhab'ın daha on yaşına gelmeden Kur'anı ezberlemesi, onun Kur'an'a ne kadar önem verdiğini gösterir. Muhammed b.Abdulvahhab'ın yazdığı kitap ve risâlelerini okuyan birisi görüşlerini desteklemek için Kur'an âyetlerini sıralarken onun Allah'ın kitabı Kur'an'a verdiği değeri ve onu ne kadar takdir ettiğini görecektir. Öyle ki onun bazı eserleri, Kur'an ve sünnetin naslarından oluşacak seviyeye ulaşacak dereceye varır.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın "Îmân Esâsları" adlı kitabına, "Allah'ın kitabıyla amel etmeyi emretme" diye bir bölüm eklemiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab, Kassim halkına yazdığı risâlede, Kur'an hakkındaki inancını şöyle açıklamaktadır:

"Ben, Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna, Allah tarafından indirildiğine, mahlûk (yaratılmış) olmadığına, Allah'tan başladığına, (âhir zamanda) tekrar O'na döneceğine, Allah'ın Kur'an ile gerçekten konuştuğuna, onu, kulu, elçisi, vahyinin emîni, kendisiyle kulları arasındaki elçisi Peygamberimiz Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'e indirdiğine inanırım".[3]

---

[1] Abdullah Hayyat:Adı geçen eser.Sayfa:137-140

[2] Salâh Akkâd: "Hareketler Dâveti, Islahatçı Dînî Selefî Hareketi".Mısır'da yayınlanan tarihî bir dergidir. Cilt: 7. Yıl: 1958. Sayfa: 90

[3] Muhammed b.Abdulvahhab: "ed-Durer es-Sünniyye fi'l-Ecvibetin-Necdiyye" adlı kitabın Kassim Halkına Gönderdiği Mektup" kısmından alınmıştır. Derleyen Abdurrahman b. Kâsim. Cilt:1.Sayfa:14-17

Muhammed b. Abdulvahhab, muhâliflerinin "Ravdu'r-Reyâhîn" ve "Delâilu'l-Hayrât" gibi kitaplara Allah'ın kitabından daha fazla önem vermelelerini inkâr edip reddetmiştir.

Ama Muhammed b. Abdulvahhab'ın muhâlifleri Kur'an âyetlerini bile delil göstermekte câhil kaldılar.[1]

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab kendisine uyanlara kalplerinde Allah'ın kitabından daha kıymetli bir şey bulunmamasını emretti. Dâvet âlimleri, dâvetlerine karşı gelen muhâliflerinden görüşlerini desteklemeleri için çoğu kez Kur'an ve sünnetten delil sunmalarını istiyorlardı.[2]

İkincisi: Sünnet-i Nebeviyye

Sünnet-i Nebeviyye, İslâm dîninin ikinci kaynağıdır. Muhammed b. Abdulvahhab, küçüklüğünden beri okumak ve ezberlemek sûretiyle Kur'an'a önem verdiği gibi, ayrıca Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hadislerini, özellikle daha önce zikredilen meşhûr seyahatleri sırasında ziyâret ettiği o ülkelerin âlimlerinden öğrenmeye önem verdi.

Muhammed b. Abdulvahhab ve kendisine uyan dâvet âlimlerinin kitaplarında Kur'an âyetlerini zikrettikten sonra bunlarla Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hadislerini birlikte zikretmedikleri neredeyse yok denecek kadar azdır.

Örneğin Muhammed b. Abdulvahhab, "Îmân Esâsları" adlı kitabına "Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-, sünnete sarılmayı teşvik etmiştir" adıyla bir bölüm eklemiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvete başlarken kendisine uyanlara kolaylık sağlaması için İbn-i Hacer'in "Fethul-Bârî fî Şerhi Sahîhil-Buhârî" adlı eseriyle İbn-i Hişâm'ın "Siretu'r-Rasûl -sallallahu aleyhi ve sellem-" adlı eserini özetlemesiyle Sünnet-i Nebeviyye'ye ne kadar önem verdiği görülür.[3]

Dâvet âlimleri, İmam Mâlik'in -Allah ona rahmet etsin-:

"Herkesin sözü alınır veya reddedilir, ancak Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sözü bundan müstesnâdır (reddedilmez)"

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Sayfa:257 ve 260
[2] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:87
[3] Kemâl S. Dervîş: "Muhammed b.Abdulvahhab ve Vahhâbîlik Dâveti".Sayfa:165-169

Sözünü onaylamaktadırlar.Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'den sahih bir hadis kendilerine ulaşınca onunla amel eder,kimin sözü olursa olsun,Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sözünün önüne geçirmez ve peygamberlerin en fazîletlisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-, ümmetinin de en fazîletlisinin Râşid halifeleri sonra da geri kalan ashâbı olduğuna inanırlar.

Yine Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in yaratılmışların en yüce mertebesi olduğuna inanırlar.

Peygamber-sallallahu aleyhi ve sellem-'den haber verildiği üzere: "Her kim, kıymetli vakitlerini ona salât ve selâmla değerlendirirse, dünya ve âhiret saâdetine nâil olur, keder ve sıkıntısı gider."[1]

Üçüncüsü: Selef-i Sâlihin Eserleri

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimleri, kendilerine salâh ve ilimle şâhitlik edilen İslâm ümmetinin geçmiş nesillerinden sahîh olarak haber verilen eserlerine önem vermişlerdir.Bunların en önemlisi sahâbe -Allah onlardan râzı olsun-,tâbiîn ve onlara en güzel bir şekilde uyanların özellikle de dört mezhep imamı Ebû Hanîfe, Mâilk, Şâfiî ve Ahmed'dir. Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimlerinin yazdıkları eserleri araştıran bir kimse, onların yazdıkları kitap ve risâlelerde görüşlerini desteklemek için bu dört mezhep imamının görüşleriyle diğer âlimlerin görüşlerini sıraladıklarını çoğu kez görebilir.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab, selef-i salih âlimlerinden üç kişiden çok etkilenmişti. Bu âlimler, Ahmed b. Hanbel, İbn-i Teymiyye ve İbn-i Kayyim'dir.

İmam Ahmed b. Hanbel (Hicrî 164-241):

Muhammed b. Abdulvahhab, İmam Ahmed'in dindârlığından, takvâsından, mevki ve makamlardan uzak duruşundan, sünnetin üstün gelmesi için gösterdiği çabadan ve bid'atlara karşı verdiği mücâdelesinden etkilenmişti.

---

[1] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:41, 93, 110.(Dâvet âlimlerinin mektuplarla hutbelerinden alınmıştır.)
[2] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Sayfa:304-307

Muhammed b. Abdulvahhab'ın hicrî 10. yüzyıldan itibaren Necd bölgesinde yayılmaya başlayan İmam Ahmed b.Hanbel'in mezhebinden etkilenmesi pek tabii idi. Hanbelî mezhebi, içtihadda Kur'an ve sünnetin etrafında toplanmaya dâvet etmede ve mezhep imamlarının istinbat ettikleri hükümlerle yetinilmemesi gerektiğini savunan önde gelen mezhep olmasının yanında, dîndeki bidatları reddedip inkâr eden mezheplerin de en şiddetlisi idi. Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab bütün bunlardan etkilenmişti.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimleri, amelde İmam Ahmed'in mezhebine mensup olduklarını açıkça ifâde etmekle birlikte, diğer üç mezhep imamını taklit edenleri inkâr etmemişlerdir. Kendilerine Kur'an ve sünnetten bir delil belli olduktan sonra İmam Ahmed'in mezhebine aykırı doğru bir görüş ortaya çıksa, Hanbelilerin görüşüne aykırı da olsa hemen onunla amel etmeye gayret ederlerdi.

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimleri, inançta ehli sünnet vel-cemaat mezhebi üzere idiler.Üzerinde bulundukları yol,İmam Ahmed'in üzerinde bulunduğu selefin yoluydu.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın devrinde yaşayanlar Allah'ın isim ve sıfatları konusunda onu kendi taraflarına çekmek için konuşmaya zorladıklarında, İmam Ahmed'in bu konudaki üslubunu kullanıp onlara şu beyitle cevap verirdi:

"İbn-i Hanbel'in üzerinde bulunduğu büyük nimet; inancıdır.

Sırların ortaya çıkarılacağı günde benim de inancım odur."[3]

Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye (661-728):

Muhammed b.Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimlerinin kendisinden etkilendikleri en önemli selef âlimlerinden birisi de, Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'dir. Bu sebeple Muhammed b.Abdulvahhab, Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'nin kitaplarına önem vermiş, bazılarını elleriyle yazmış ve görüşlerini hayatına tatbik etmişti.[4]

---

[1] Muhammed Ebû Zehra:"Ahmed b. Hanbel;Yaşadığı Dönemi ve Hayatı".Sayfa:6 ve 390.
[2] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:38
[3] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Cilt: 1,Sayfa:116
[4] Muhammed Ebû Zehra: "İbn-i Teymiyye, Yaşadığı Asır ve Hayatı".Sayfa: 529-530.

Muhammed b. Abdulvahhab Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'nin görüşlerinden çok etkilenmişti. Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'nin Hanbelî mezhebinden olması ve onun da Ahmed b. Hanbel gibi taklitçiliğe, her türlü bid'at ve şirkî amellerle mücâdele etmesi, Muhammed b. Abdulvahhab'ın da hoşuna gitmişti. Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'nin tasavvufçulara, Yunan felsefecilerine saldırması ve Kur'an, sünnet ve selef-i sâlihin görüşlerine bağlı kalması gibi, Muhammed b. Abdulvahhab da öyle yapmıştır.[1]

Şeyhulislâm Ahmed b. Teymiyye'nin Şam diyârında pekçok câhil insanın ibâdet ettiği taş ve ağacı kestiği gibi[2], Muhammed b. Abdulvahhab da insanların ibâdet ettikleri ağaçları kesmiş ve mezarların üzerine binâ edilen türbeleri aynı gâye ile yıkmıştır.

İşte bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimlerine göre en değerli kitaplar, Şeyhulislâm Ahmed b.Teymiyye ile öğrencisi İbn-i Kayyim'in kitapları idi.

Muhammed b. Kayyim el-Cevziyye (691-751):

Muhammed b. Kayyim el-Cevziyye, Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin en tanınmış öğrencilerinden birisidir.

Muhammed b. Abdulvahhab, bir yandan onun zühd ve takvâsından[3], diğer yandan onun her türlü bid'at ve şirkî amellerle mücâdele etmesinden etkilenmişti.

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimlerinin yazdıkları kitaplarda, İbn-i Kayyim'in kitaplarından ve onun birçok görüşünden alıntılar içerir.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah şöyle demiştir:

"**İ**mam **İ**bn-i Kayyim ve hocası **Ş**eyhulislâm **İ**bn-i Teymiyye, bizim nazarımızda ehli sünnetin iki hak imamı olarak bilinir. Bize göre bu ikisinin kitapları, kitapların en kıymetlisidir."[4]

---

[1] Kemâl S. Dervîş: "Muhammed b. Abdulvahhab ve Vahhâbîlik Dâveti".Sayfa:183-184

[2] İbn-i Kesîr: "el-Bidâye ven-Nihâye".Cilt:14.Sayfa:34. Hicrî 704 yılında vukû bulan olaylar. 1977 Beyrut baskısı.

[3] Laoust (H): Ibid p 563

[4] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:49

Muhammed b. Abdulvahhab'ın, İbn-i Kayyim'in "Zâdul-Meâd fî Hedyi Hayril-İbâd" adlı kitabını özetlemesi, onun İbn-i Kayyim'in kitaplarına verdiği değeri ve onlardan ne kadar etkilendiğini açıkça gösterir.

İbn-i Kayyim bu kitabın önsözünde lâ ilâhe illallah'ın anlamını gerçekleştirme konusuna değinmişti.[1]

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab bundan çok etkilenmiş, kitap ve risâelerinin pek çoğunda özellikle "Kitabut-Tevhîd" adlı eserinde bu konuya ağırlık vermişti.[2]

Kur'an-ı Kerîm ve Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetinden sonra dâvetin ilkelerini açıklamakta dayandığı naklî esaslardan birisi olması için, zikredilen bütün bu hususların Muhammed b. Abdulvahhab'ın selef-i sâlihin eserlerine ne kadar değer verdiğini idrak etmiş oluyoruz.

---

[1] Bknz: İbn-i Kayyim: "Zâdul-Meâd fî Hedyi Hayril-İbâd".Cilt:1.Kemal Seyyid Derviş: Adı geçen eser.Sayfa:188

[2] Muhammed b. Abdulvahhab: "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı olan Tevhîd, Kitabı". Sayfa:11-12

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâvetinin Hakikati:

Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin hakikati konusunda tarihçilerle araştırmacıların görüşleri farklı olmuştur.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti dînî mi, yoksa siyâsî bir hareket miydi?

Ya da hem dînî, hem de siyâsî bir hareket miydi?

Kimisi Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin katıksız dînî bir ıslahat hareketi olduğunu, amacının; İslâm dînine yerleşen şirk ve putperestlik lekelerinden arındırmak olduğunu söylemiştir.[1]

Kimisi, bu dâvetin siyâsî bir hareket olduğunu, amaçlarını gerçekleştirmek için de dînî ıslahatı bir araç edindiğini ki bu amaçlarından en önemlisinin de Arap yarımadasında Osmanlı Devleti'nden ayrı, bağımsız bir devlet kurmak olduğunu söylemiştir.[2]

Kimisi de bu dâvetin hem dînî, hem de siyâsî bir hareket olduğunu, bu dâvetin dînî ıslahatı gerçekleştirirken, Osmanlı hilâfet devletinden ayrı, bağımsız bir devlet kurmuş olmasının kanıt olduğunu söylemişlerdir.[3]

Bize göre, batılılarla onlara uyanların tarihî olayları değerlendirmekte bir ölçü olarak kabul ettikleri bu görüşlerin hepsi de İslâm dînini devlet işlerinden ve hayattan ayrı tutma düşüncesine sahip olmasına rağmen, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin hakikatinin anlaşılmasına en yakın görüş, üçüncü görüştür.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin bir ıslahat hareketi olduğunu söylemek, gerçeğe en yakın vasıf olur.

Bu dâvetin hedefi; İslâm'ın öğretileriyle hükümlerinin dînî ve siyâsî hayatta uygulandığı, Peygamber-sallallahu aleyhi ve sellem-ile onun Râşid halifelerinin sıkı sıkıya bağlı oldukları döneme müslümanları tekrar döndürmek hareketidir. Hiç şüphe yok ki bu

---

[1] Qeyamuddin Ahmad: Ibid p 22

[2] Tevfik Tavîl:"100 Yıllık Arap Düşüncesi" adlı kitabından alınmıştır.1969 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesinde düzenlenen Arap Araştırmaları Sempozyumu. Sayfa:277

[3] Salâh Akkâd:Adı geçen eser.Mısırda yayınlanan tarihî bir dergidir.7.cilt.Sayfa:93-96. 1958 yılında yayınlanmıştır.

hareket, ilk müslümanların üzerinde bulundukları ve dünyayı yönettikleri İslâm'a dönme hareketidir.

İslâm, tabiatı gereği hem dîn, hem devlet olunca, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti de hem dînî, hem de siyâsî işleri birarada toplayan dâvet olmuştur.

Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin dînî ıslahat alanında bıraktığı izi açıklamaya gerek yoktur. Bu dâvet ilk çıktığı andan itibaren müslümanların dînlerine bulaştırdıkları her türlü şirk, bid'at ve hurâfelerden onları uzaklaşmaya çağırmıştır. Öyle ki bu şirk, bid'at ve hurâfeler neredeyse İslâm dîninin ilke ve öğretilerini çirkinleştirecek, İslâm'ın güzelliğini bozacak ve görkemliliğini giderecek bir hâle gelmişti. Allah Teâlâ'nın, elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'e indirdiği gibi İslâm dîninin saf ve katıksız gerçeği Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetiyle ortaya çıkmıştı.[1]

Dâvetin siyâsî yönüne gelince, bu dâvetin İslâm'a inanç, şeriat ve hayat metodu olarak inanan İslâmî bir devletin gölgesinde tam teşekküllü müslüman bir toplum meydana getirmesi, buna delil olarak yeterlidir. Kanımızca, dâvetin asıl amacının Osmanlı Devleti'nden ayrı, bağımsız bir devlet kurulması şeklinde değerlendirmek yanlıştır. Çünkü dâvetin amacı,gücü yettiğince Osmanlı Devleti'ni ve bu ülkenin sınırları içerisinde yaşayan müslüman toplumu düzeltme çabasıdır.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab, Cuma günü hutbede Osmanlı sultanına duâ etmeyi kaldırınca, tarihçi Hüseyin b. Ğannâm, Muhammed b. Abdulvahhab'ın hutbede sultana duâ etmeyi terketmesinin, dîne sonradan yerleştirilen bir bid'at olması ve kendisinden önceki bir grup âlimin bunu reddetmesi sebebiyle olduğunu açıklamıştır.[3]

Osmanlı Devleti, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvet hareketine düşmanca tavır takınmasının sebebi; Osmanlı Devleti'nin

---

[1] Muhammed b. Abdullah Selman: "Selefî Dâvetin İslâm Dünyasındaki Etkisi".Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi.Birinci sayı, sayfa:484

[2] Uceyl Neşmî:"Hilâfet Devleti ve Vahhâbîlik Hareketleri". El-Muctemâ Dergisi. Sayı: 510. 30 Hicrî 1401 Safer ayı. (Şubat 1981) Sayfa:38-39-40.

[3] Hüseyin b. Ğannâm: "Ravdatyl-Efkâr vel-Efhâm". Cilt:1.Sayfa:132 ve Münir Aclûnî: Adı geçen eser. Sayfa:266

bu hareketin Arap ülkelerindeki otorite ve hilâfetini yıkacağına, yeni bir dînî başkanlık (imâmet) kuracağına inandığından dolayıdır.

Yine bu dâvet, Osmanlıların Arap yarımadasındaki nüfûzunu, özellikle de Hicâz bölgesindeki dînî ve siyâsî otoritesini ortadan kaldırmış ve Haremeyn-i Şerîfeyn (Mekke ve Medîne) koruyucusu veya hizmetçisi lakabını Osmanlılardan almıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Mısır'daki vâlisi Mehmet Ali Paşa'ya hareketi bastırmak ve onu ortadan kaldırmakla görevlendirmiştir.[1]

Bazı araştırmacıların temennî ettikleri gibi, Mehmet Ali Paşa Necd bölgesinde uyguladığı siyâsî hareketinin, o zamanki İslâmî ıslahat yolunda Necd bölgesinde ortaya çıkan bu dînî dâvetle işbirliğine girmiş olsaydı, ki ben de tüm samimiyetimle diyorum ki Osmanlı Devleti şayet Necd bölgesindeki selefîlik hareketiyle işbirliğine girmiş olsa, bu dâvetin saf ve berraklığını idrak edip kabul etseydi, hasta adam lakabı verilen Osmanlı devleti için bu, bir şifâ ve kurtuluş vesilesi olurdu.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin, Osmanlı padişahlarına hakikatından başka bir şekilde tanıtılıp çirkin gösterildiğinden şüphe etmiyoruz. Bunu doğrulayan olay ise, bazı araştırmacıların zikrettikleri gibi siyâsî dâvetin bazı düşmanları çoğu kez Osmanlılara Necd bölgesindeki selefî dâvetin yöneticileri olan Suûd âilesinin kendilerine sancak edindikleri ve bu sancaktaki sembolün "Lâ ilâhe illallah Mahde Rasûlullah" Muhammed lafzının ikinci mim harfini kaldırdıklarını yani (hiç kimse Allah'ın elçisi değildir) şeklinde yazmışlardır. Bütün bunları, Türkleri bu dâvetten ve dâvete uyanlardan soğutup nefret ettirmek içindir.[3]

Hiç şüphe yok ki Necd bölgesindeki selefîlik dâvetini çirkin göstermeye birçok kesim katılmıştır. Özellikle de ilk defa ortaya çıkmasıyla Mekke'nin ileri gelenleri (eşrâfı)[4] gibi kimseler bu dâvet hareketine karşı geldiler. Ayrıca İngilizler de dâvet hareketine karşı çıkmışlardı.Öyle ki İngilizler,davranış ve dâvetlerinde Necd

---

[1] Muhammed İzzet Derveze: "Modern Arap Hareketinin Doğuşu". Sayfa:72

[2] Abdulaziz Seyyid Ehl: "Tevhîd Dâvetçisi Muhammed b. Abdulvahhab". Sayfa:82 ve Hüseyin Mûnis: "Modern Çağda Doğudaki İslam".Sayfa:193

[3] Hâfız Vehbe: "Yirminci Yüzyılda Arap Yarımadası".Sayfa:344-345 ve Muhammed Abdullah Mâdî: "Arap Yarımadasındaki Modern Uyanışlar".Cilt:1. Sayfa: 60

[4] Mesûd Nedvî: "Muhammed b.Abdulvahhab:"İftirâ Edilen ve Zulme Uğrayan Reformcu". Sayfa:179

bölgesindeki Selefîlik dâvetiyle hiçbir alakası olmamasına rağmen Hindistan'daki düşmanlarına Vahhâbiler lakabını takmışlardı.[1]

Biz, dönüp yine deriz ki:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, bütün bu olanlarla birlikte başka bir siyâsî iz bırakmıştır. Bu dâvetin ilke ve esasları Muhammed b. Abdulvahhab ve ona uyan dâvet âlimlerinin yazdıkları eserlerde pekçok siyâsî görüşü içermiştir.

Bu görüşler, Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin "es-Siyâsetu'**ş-Ş**er'iyye fî Islâhi'r-Râî ver-Raiyye"[2] adlı kitaptan büyük ölçüde etkilenmiş olmasına rağmen, bu görüşler -doğrusu- Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin siyâsî yönünü yansıtmaktadır. Dâvetin siyâsî yönünü yansıtan en önemli kaynak ise, Muhammed b. Abdulvahhab'ın torunu Süleyman'ın yazdığı "Tavdîhu Tevhîdi'l-Hallâk fir-Raddi alâ Ehli'l-Irâk" [3] adlı kitaptır.

Böylelikle bazı araştırmacıların[4] iddiâ ettikleri gibi bu dâvetin ilân ettiği ıslah hareketinin sadece dînî olmadığını öğrenmiş oluyoruz.

Gerçekten bu dâvet, dînî ıslahata, siyâsî ıslahattan daha çok önem vermiştir.Fakat bunun sebebi; o devirdeki İslâm dünyasında dînde meydana gelen sapmaların siyâsî çöküşten daha fazla olmasından dolayıdır. Bütün bunlardan başka İslâm toplumunda yaşayanların kalplerindeki İslâm inancını düzeltmek, ıslahatın esasını oluşturmaktadır.Bu noktadan hareketle, dâvet ilk defa ortaya çıktığında dünya medenî yönden ilerlerken Necd bölgesinde Selefîlik dâvetinin medenî ilerlemeye önem vermediğini tenkit ederek onu ayıplayan bazı araştırmacılara cevap verebiliriz. Bu dâvetin -gerçek İslâm'a tâbi olan- ilke ve prensipleri, Kur'an ve sünnetin yolunda ve selef-i salihin izlediği yolda giderse, faydalı olan hiçbir medenî ilerlemeyle çelişmez.

Belki uzun bir zaman dilimi içerisinde bu dâvet ve bu dâvete uyanları çevreleyen zor şartlar, onları, medeniyetin imkânlarından yararlanmalarına engel olmuştur.

---

[1] Qeyamuddin Ahmad: Ibid p 232-268
[2] Münir Aclânî: Adı geçen eser.Sayfa: 240
[3] Salâh Akkâd:Adı geçen eser.Sayfa:90-95 Bu kitap ilk olarak hicrî 1319 yılında basıldı.
[4] Abdulmuteâl Saîdî: Adı geçen eser.Sayfa:439

Medeniyet ve onun araçlarının, dînî ıslahat dâvetlerinin önünde engel oluşturduğu için Muhammed b. Abdulvahhab'ın bunlardan uzak durduğunu söylemek doğru değildir. Nitekim öyle olsaydı medeniyet araçlarını kullanmak daha kolay olduğundan, Muhammed b. Abdulvahhab hedefe ulaşma konusunda, dâvetinde hızlı ve daha acele hedefe ulaşmak için bu imkânlarından yararlanırdı.[1]

Kral Abdulaziz devrinde çöllerde yaşayan bazı katı bedevîler (ihvân), otomobil ve telgraf gibi medeniyet araçlarının ülkeye girmesine karşı çıktıklarında, o devirdeki dâvet âlimleri onların bu itirazlarını çürütmüş ve bu konuda doğruyu açıklamışlardı.[2]

Durum ne olursa olsun, bu dâvetin ilkeleri -İslâm hükümlerine ve öğretilerine aykırı olmadığı sürece- hiçbir zaman medeniyet yönünden ilerlemenin önünde bir engel olarak durmamıştır.[3]

Suudi Arabistan hükümetinin günümüzde hayatın her merhalesinde kaydettiği medenî ilerleme, bu söylediklerimize en güzel delildir.

---

[1] Abdulaziz Seyyid Ehl: Adı geçen eser.Sayfa:11

[2] Bu âlimlerin risâle ve fetvâları küçük bir kitapta toplanmış ve "Asrın ihtiyaç duyduğu konularda Necd âlimlerinin derleyip toparladıkları risâle ve fetvâlar" adıyla hicrî 1346 yılında Kral Abdulaziz'in emriyle Mısır'da Menâr matbaasında basılmıştır.

[3] Muhammed Halil Herras: "Vahhâbilik Hareketi".Sayfa:47-51

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâvetinin İlkeleri:

Şimdi, Muhammed b. Abdulvahhab ile o dönemde yaşayan dîn âlimleri arasında meydana gelen görüş ayrılıklarına neden olan onun dâvetinin temel ilkelerine ışık tutmaya çalışacağız. Bu görüş ayrılıklarını aşağıdaki yedi meselede sınırlandırmak mümkündür:

Tevhîd, şefaat, kabir ziyâretler, kabirlerin üzerine türbe ve kubbe gibi şeyler binâ etmek, bid'atlar, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, tekfir, kitâl (savaş), içtihad ve taklit.

Bu meselelerin hepsini tek tek tanımaya çalışacağız.

Birincisi: Tevhîd

Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin en önemli meselesinin tevhîd meselesi olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışındaki tüm meseleler ya tevhîd meselesine girer ya da bu meselenin bir kolu sayılır.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab tevhîdi şöyle tanımlamaktadır:

"Tevhîd: İbâdette Allah Teâlâ'yı birlemektir.Tevhîd, Allah Teâlâ'nın kullarına gönderdiği peygamberlerin dînidir."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın torunlarından Abdurrahman b. Hasan tevhîdi üç kısma ayırmaktadır:[2]

Rubûbiyet Tevhîdi:

Rubûbiyet Tevhîdi: Yaratmak, rızık vermek, diriltmek, öldürmek, kâinattaki işleri idâre etmek ve yağmur yağdırmak gibi fiillerde Allah Teâlâ'yı birlemek demektir.

Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem-'in zamanındaki kâfirler, Rubûbiyet Tevhîdini ikrar etmişler, ancak bu ikrarları, onları

---

[1] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Sayfa:69

[2] Abdurrahman b. Hasan Âl eş-Şeyh: "Mecmuatu't-Tevhîdi'n-Necdiyye".Sayfa:152-153 ve Abdurrahman b. Kâsim: "ed-Dürer 3s-Seniyye fî Ecvibetin-Necdiyye".Cilt:2.Syfa:34-37

müslüman kılmamıştı.Nitekim Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- onlarla savaşmış, kanlarını ve mallarını helâl kılmıştır.

Rubûbiyet Tevhîdine delil teşkil eden âyet, Allah Teâlâ'nın şu sözüdür:

[قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ ´ µ ¶ ¸
مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَيِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ Z

[سورة يونس الآية :31]

"(Ey Peygamber! O müşriklere) de ki:Size gökten (yağmur yağdırarak) ve yerden (bitkiler yeşerterek) kim rızık veriyor? Kulaklara ve gözlere kim sahip bulunuyor? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? (Yerde ve gökte olan bütün) **iş**leri kim idâre ediyor? (Sana, bütün bunları yapan) Allah'tır diyeceklerdir. O halde onlara de ki: (Başkasına ibâdet ettiğiniz zaman) Allah'ın azabından sakınmıyor musunuz?"[1]

Bu anlamdaki âyetler pek çoktur.

Ulûhiyet Tevhîdi:

Ulûhiyet Tevhîdi: Yalvarıp yakarmak, duâ etmek, adak adamak, yardım istemek, imdat dilemek ve tevekkül etmek gibi, Allah Teâlâ'nın kullarına ibâdet etmelerini emrettiği ve onlara dîn olarak kıldığı fiillerde Allah Teâlâ'yı birlemeleri demektir. Tevhîdin bu türü hakkında eskiden beri anlaşmazlık vukû bulmuştur.Kâfirlerin inkâr ettikleri tevhîd, Ulûhiyet Tevhîdi'dir.

Nûh -aleyhisselam-'dan Peygamberimiz Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'e kadar olan peygamberler ile ümmetleri arasındaki düşmanlıkların vukû bulduğu tevhîd, Ulûhiyet Tevhîdi'dir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ © عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ
ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ Z [سورة الزمر الآية :65]

[1] Yûnus Sûresi:31

"(Ey Peygamber!) Hiç şüphe yok ki sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyolundu:'Allah'a (başkasını) ortak koşarsan, muhakkak ki amelin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun."[1]

İsim ve Sıfatlar Tevhîdi:

İsim ve Sıfatlar Tevhîdi: Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları hakkında Kur'an ve sahih sünnette haber verilen her şeye îmân etmek, Allah Teâlâ'yı bu isim ve sıfatların gerçek anlamlarına göre vasfetmek, bu isim ve sıfatlarına keyfiyet (nasıllık) vermemek, teşbihte bulunmamak (yarattıklarına benzetmemek),isim ve sıfatlarını te'vil etmemek veya tahrif etmemek veyahut da anlamlarını ta'til etmek (boşa çıkarmamak) demektir. Allah Teâlâ'yı kendisini Kur'an'da vasfettiği olduğuna inanmaktır.[2]

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[سورة الشورى من الآيـة] Z 8 7 6 5 3 2 1 [
[11:

"(Zâtında, isim ve sıfatlarında ve fiillerinde yarattıklarından) O'nun benzeri hiç kimse yoktur. O, hakkıyla işiten ve görendir. (Kullarının yaptıkları veya söyledikleri hiçbir şey, O'na saklı kalmaz)."[3]

Dâvet âlimlerinin Allah'ın isim ve sıfatları hakkındaki inançları budur. Bu, ehli sünnet vel-cemaat olan selef-i sâlihin, inançtaki mezhebidir. Dâvet âlimlerinin selef-i sâlihin mezhebinin hak mezhep olduğuna inandıklarından dolayı ve İslâmi mezhepler arasındaki ayrılıkları kışkırtıp birbirlerine düşman kılan mezhep kavgalarından uzak durmak için bu mezhebe tâbi olmuşlardı.

---

[1] Zümer Sûresi:65

[2] Süleyman b. Sehman: "el-Hidâyetus-Sünniyye vet-Tuhfetul-Vehâbiyye en-Necdiyye". Sayfa:88-105

[3] Şûrâ Sûresi:11-12

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri, dâvet çalışmalarında bu iki tevhîd (Rubûbiyet ve Ulûhiyet Tevhîdi) üzerinde durmuşlardır.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin yazdıkları kitap ve risâlelerin büyük bir kısmı, Ulûhiyet Tevhîdi hakkında olmuştur.Onlarla muhâlifleri olan düşmanları arasında bu meselede anlaşmazlıkların çıkmasında şaşılmaması gerekir.

Muhammed b. Abdulvahhab, tevhîdin kalp, dil ve amelle gerçekleşmesi gerektiğine inanıyordu. Çünkü tevhîdi bildiği halde yapmayan, Firavun ve İblis gibi kâfir ve inatçıdır.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın ilim talep etmeye başlamasından itibaren tevhîd meselesiyle ilgilenmesi sonucu, bu konuda bir kitap yazmış ve "Allah'ın, Kulları Üzerindeki Hakkı Olan Tevhîd Kitabı" adını vermiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab tevhîdi açıklamak, onu istekli kılıp ona teşvik etmek, şirki açıklamak ve insanları ondan sakındırmak için âyet ve hadisleri bu kitapta toplayarak bu âyet ve hadislerden delil olarak gösterilebilecek meselelere dikkat çekmiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab Tevhîd Kitabı'na şu âyetle başlamıştır:

[56: سورة الذّاريات الآية] Z I H G F E D C [

"Ben, cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım."[3]

Daha sonra Allah'a ibâdet etmek, tevhîd ve kelime-i şehâdetin anlamını açıklamak ve kelime-i şehâdeti samimî bir şekilde söyleyip, şirkten uzak duran ve kelime-i şehâdetin gereğini yerine getirenin günahlarının bağışlanacağına dâir birtakım âyet ve hadisleri sıralamıştır.

Sonra Muhammed b. Abdulvahhab, bid'atlar ve bazıları şirk olan, bazıları da belâyı gidermesi veya uzaklaştırması için ip ve halka bağlamak, muska ve nazarlıklar takmak, ağaç ve taşlardan

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Sayfa:299 ve Muhammed b. Abdulvahhab: "Mecmûatut-Tevhîd en-Necdiyye".Sayfa:114

[2] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Sayfa:85

[3] Zâriyât Sûresi:56

bereket ummak (teberrük), Allah’tan başkasına kurban kesmek, Allah’tan başkasından yardım ve imdat dilemek, Allah’tan başkasına yalvarmak ve sâlih insanlar hakkında aşırıya gitmek gibi, şirke götüren birçok bâtıl şeyi zikretmiştir.

Muhammed b. Abdulvahhab Tevhîd Kitabı'nda yukarıdaki konular hakkında kısaca söz etmişti.

Muhammed b. Abdulvahhab’ın görüşlerini araştıran birisi, onun yazdığı kitap ve risâleleri[1] ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin risâle ve kitaplarını okumadan bu konuda ilmî olarak bir fikir sahibi olamaz.

Aynı şekilde Muhammed b. Abdulvahhab tevhîdi açıklamaya büyük önem verdiği gibi tevhîdin zıddı olan şirki ve ona götüren bütün yolları da açıklamıştır. Hatta kendisi bu konuda özet olarak bir kitap yazmış ve “Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-’in Câhiliye Ehline Muhalefet Ettiği Meseleler” adını vermiştir.

Bu kitaba şöyle giriş yapmıştır:

“Müslümanın bu meseleleri bilmesi gerekir.Bir şeyin güzel tarafını, o şeyin zıddı ortaya çıkarır. Eşyalar zıddı ile birbirinden ayırt edilir.”

120 meseleyi içeren bu kitaptaki meseleleri, Muhammed b. Abdulvahhab öz ve kısa olarak zikretmiştir.[2]

Tevhîd, ibâdette Allah Teâlâ’yı birlemek olduğuna göre, ibâdete şirk karışınca o ibâdeti bozar ve sahibinin amelini boşa götürür.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

Z ٌ~ } | { z y x w v u t s r [

[سورة النساء من الآية :48]

[1]Muhammed b.Abdulvahhab’ın yazdığı kitaplar ve mektuplar bibliyografyası hakkında Dr.Ahmed Muhammed ed-Dubeyd’in yazdığı; “Muhammed b. Abdulvahhab’ın Eserleri” adlı kitap, araştırmacıya bu konuda yardımcı olur. Bu kitap, hicrî 1397 yılında Riyad’da Özel Ofset Matbaalarında basılmıştır.Ayrıca Riyad’da bulunan İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, hicrî 1400 (milâdî 1980) yılında Şeyh Muhammed b. Abdulvahhab haftası düzenleyerek onun yazdığı kitaplarla mektupları derlemiştir.

[2]Bu meseleleri Mahmûd Şükrî Alûsî adlı Irak âlim detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu kitap, Mısır’da bulunan Selefiye Matbası tarafından üç defa basılmıştır.

"Hiç şüphe yok ki Allah, kendisine ortak koşulmasını (ve inkârı) asla bağışlamaz. Bunun dışındakileri (günahları) dilediğine bağışlar."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ibâdeti, ibâdetin içerdiği şeyleri ve çeşitlerini şöyle tanımlar:

"İbâdet, Allah'ın hoşuna giden ve onun râzı olduğu açık ve gizli söz ve fiilleri ifâde eden ve büyük anlam içeren bir isimdir.

Yalnızca Allah'a ibâdet etmeyi ifâde eden ve büyük anlam içeren söz nedir? diye sorulacak olursa, derim ki:

Allah'a itaat etmek, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmaktır.

Allah'tan başkasına yapılması asla câiz olmayan ibâdet çeşitleri nelerdir? diye sorulacak olursa, derim ki:

Yalvarıp yakarmak, yardım istemek, kurban kesmek, adak adamak, korkmak ve ümit etmek, tevekkül etmek, tevbe etmek, sevmek, haşyet, reğbet ve rahbet, ulûhiyet (ibâdet etmek), rükû (eğilmek), secde etmek, boyun eğmek ve ulûhiyet özelliklerinden olan tâzim göstermektir."

Muhammed b. Abdulvahhab devamla şöyle der:

"Her kim, bu ibâdet çeşitlerinden herhangi birisini Allah Teâlâ'dan başkasına yaparsa, Allah'a başkasını ortak koşmuş olur."[2]

Doğrusu yukarıda sayılan bu ibâdet çeşitlerinin hepsi,Allah'tan başkasına yapılması, ulûhiyet tevhîdine ters düşer. Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin hedefi, bu tevhîde ters düşen şirk ve putçuluğu ortadan kaldırmaktı.[3]

Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye -Allah ona rahmet etsin- Muhammed b. Abdulvahhab'ın kendisini örnek aldığı önemli birisiydi

.Nitekim o bu konuda şöyle der:

---

[1] Nisâ Sûresi: 48
[2] Muhammed b. Abdulvahhab: "Mecmûatut-Tevhîd en-Necdiyye".Sayfa:114
[3] Muhammed Halîl Herrâs: Adı geçen eser.Sayfa:15

“Nitekim Allah Teâlâ kitabında bu tevhîdi açıklamış ve şirke götüren yolları keserek Allah’tan başka hiç kimseden korkulmaması, O’ndan başkasından ümit edilmemesi ve ancak O’na tevekkül edilmesi gerektiğini açıklamıştır.”[1]

Muhammed b.Abdulvahhab bazı risâlelerinde Allah’tan başkasına yapıldığı takdirde ulûhiyet tevhîdine ters düşen konuları detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Örneğin bir risâlesinde şöyle der:

“Her kim, Allah Teâlâ’ya gece-gündüz ibâdet eder, daha sonra kabrinin yanında bir peygambere veya velîye yalvarırsa, iki ilâh edinmiş olur, Allah’tan başka hakkıyla ibâdet edilecek bir ilâh olmadığına şehâdet etmemiş olur.Çünkü kendisine duâ edilen ve yalvarılan şey, ilâhtır.Yine her kim, Allah için bin tane kurban keser, daha sonra da bir peygamber veya başka birisi için kurban keserse, iki tane ilâh edinmiş olur.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي © رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦٢ Z

[سورة الأنعام الآية :162]

"(Ey Peygamber! O müşriklere) de ki: Şüphesiz namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm, Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."[2]

Âyette geçen nusuk kelimesi,kurban anlamındadır.Geri kalanını buna göre kıyasla...."[3]

Muhammed b. Abdulvahhab:

"Bizim, Allah’tan başka evliyâ ve sâlih kimselere yönelerek onlardan şefaat dilememiz, onların Allah nezdindeki saygınlıklarından dolayıdır"

Diyenlere şöyle cevap vermiştir:

"Bu söz, (Mekke’li) kâfirlerin söylediği sözün aynısıdır. Buna delil olarak Allah Teâlâ’nın şu sözlerini okurum:

---

[1] Ahmed İbn-i Teymiyye: “el-Vâsıta Beynel-Halk vel-Hak”.Sayfa:24. Birinci Baskı. Yıl:Hicrî 1397.Mısır’da bulunan Selefiye Matbası tarafından basılmıştır.

[2] En’am Sûresi:162

[3] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Sayfa:394

Z… f e d c b a ` _ ^] \ […[

[سورة الزمر من الآية: 3]

"Onu (Allah'ı) bırakıp da kendilerine birtakım dostlar edinen (müşrik)ler: 'Biz, o putlara ancak bizi Allah'a iyice yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz', derler."[1]

| { z y x wvu t s r [

[سورة يونس من الآية: 18] Z… أَللَّهِ ~ }

"Onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine zarar veya yarar veremeyen şeylere ibâdet ederler ve; 'bunlar Allah katındaki şefaatçılarımızdır, derler."[2], [3]

İkincisi: Şefaat

Muhammed b. Abdulvahhab şefaati, müsbet ve menfî olmak üzere iki kısma ayırır ve Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin bu anlamdaki sözünü aktarır.[4]

Abdurrahman b. Hasan, dedesi Muhammed b. Abdulvahhab'ın şefaat hakkındaki sözünü şöyle açıklar:

"Şefaat iki türlüdür.

(Birincisi): Kur'an'da menfî olan (reddedilen) şefaattir ki bu, kâfir ve müşrikler için menfî olan şefaattir.

Nitekim Allah Teâlâ bu şefaat hakkında şöyle buyurmuştur:

[سورة المدثر الآية: 48] Z % $ # " ! [

"Artık şefaat edicilerin şefaati onlara fayda veremez.(Çünkü şefaat, Allah'ın râzı olduğu ve şefaat edilmesine izin verdiği kimse içindir.)"[5]

---

[1] Zümer Sûresi:3
[2] Yûnus Sûresi:18
[3] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Adı geçen eser. Sayfa: 74
[4] Muhammed b. Abdulvahhab: "Tevhîd Kitabı".Sayfa:24
[5] Müddessir Sûresi:48

(İkincisi): Kur’an’da sâbit olan şefaattir ki bu şefaat tevhîd ehline hastır. Fakat Allah Teâlâ bu şefaati iki şeyle sınırlı kılmıştır:

Birincisi: Allah Teâlâ’nın şefaat eden kimseye, şefaat etmesi için izin vermesi.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[... مَن ذَا ٱلَّذِى يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ ... Z [سورة البقرة من الآية: 255]

"O’nun (Allah’ın) izni olmadan, O’nun katında kim şefaat edebilir?"[1]

İkincisi: Allah Teâlâ’nın şefaat edilmesine izin verdiği kimseden râzı olması.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

Z R Q P O N M L K J I ... [

[سورة الأنبياء الآية: 28]

"Onlar (melekler), Allah’ın (şefaat edilmesine) râzı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."[2]

“Allah Teâlâ, Tevhîd ehlinden başkasına şefaat edilmesine râzı olmaz.”[3]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin selef-i sâlihi örnek alarak te’yid edip doğruladıkları şefaat türlerinden birisi de Kur’an veya sahih sünnette haber verilen peygamberlerin, meleklerin, evliyânın ve çocukların şefaatidir.

Bütün bunlar,Allah Teâlâ’nın iznine ve şefaat edilen kimseden râzı olmasına bağlıdır. Sana şefaat etmeleri için bunlardan şefaat talep etmen aslâ câiz değildir. Şefaati ancak Allah Teâlâ’dan talep edersin.[4]

---

[1] Bakara Sûresi: 255

[2] Enbiyâ Sûresi:28

[3] Abdurrahman b. Hasan Âl eş-Şeyh: “Kurratu Uyûnil-Muvahhidîn”. (Mecmûatut-Tevhîd en-Necdiyye’den) Sayfa:376

[4] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser. Sayfa:42

Dâvet âlimleri, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- bile olsa- onların Allah nezdinde saygın kimseler oldukları iddiâsıyla ölülerden şefaat talep etmenin Allah'a ortak koşmak (şirk) olduğunu ikrar etmişlerdir.

Nitekim Allah Teâlâ Mekke'li müşriklerin diliyle onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

Z… f e d c b a ` _ ^] \ […[

[سورة الزمر من الآية :3]

"Onu (Allah'ı) bırakıp da kendilerine birtakım dostlar edinen (müşrik)ler: 'Biz, o putlara ancak bizi Allah'a iyice yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz', derler."[1]

Başka bir âyette şöyle buyurmuştur:

| { z y x wvu t s r [

[سورة يونس من الآية :18] Z… ﭐللَّهِۚ ~ }

"Onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine zarar veya yarar veremeyen şeylere ibâdet ederler ve; 'bunlar Allah katındaki şefaatçılarımızdır, derler."[2],[3]

Dâvet âlimlerinin bu bakış açıları genel bir kâideden doğar ki o kâide de şudur:

"İhtiyacını gidermesi için ölüye yalvarmak aslâ câiz değilidir. Aksine bu, Allah'a ortak koşmaktır. En güzeli, ölüye duâ etmek ve ona rahmet okumaktır. Çünkü ölünün bu gibi şeylere ihtiyacı vardır.Hayatta olana gelince, gücü yettiği şeylerde ondan yardım dilemek, câizdir. Örneğin hayatta olan sâlih bir kimseden sana duâ etmesini istemen gibi."[4]

Dâvet âlimleri, peygamberler, melekler, evliyâ ve çocukların şefaatlarını isbât noktasından hereketle Peygamberimiz Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in de kıyâmet günü

---

[1] Zümer Sûresi:3
[2] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât":Sayfa:73
[3] Yûnus Sûresi:18
[4] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât":Sayfa: 83-84

şefaatinin olacağını ikrar etmişlerdir. Zirâ sahih sünnette Onun -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şefaati sâbittir. Bu şefaati altı kısma ayırmaktadırlar ki bunların hepsi kıyâmet günü olacaktır:

Birincisi: Büyük şefaati

İkincisi: Cennete girmeleri için cennet ehline şefaat edecektir.

Üçüncüsü: Ümmetinden günahkâr olanlara cehenneme girmemeleri için şefaat edecektir.

Dördüncüsü: Tevhîd ehlinden olan günahkârları cehennemden çıkarmak için şefaat edecektir.

Beşincisi: Cennet ehlinden bazı kimseleri derecelerini yükseltmek için şefaat edecektir.

Altıncısı: Amcası Ebû Tâlib'den cehennem azabını hafifletmesi için şefaat edecektir. Bu şefaat, diğer kâfirlere değil de sadece Ebû Tâlib'e hastır.[1]

Dâvet âlimleri, Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şefaatine nâil olabilmenin vesîlesi ile ona götüren yolun, Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in söz, fiil ve inanç olarak getirdiği her şeyde ona ittibâ etmekte olduğunu ikrar etmektedirler.[2]

Şefaati Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kendisinden istemek, câiz değildir. Şefaati, ancak Allah Teâlâ'dan istersin.

Örneğin duâ ederken şöyle dersin:

"Allahım! Beni Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şefaatinden mahrum eyleme."

"Allahım! Muhammed-sallallahu aleyhi ve sellem-'i bana şefaatçi kıl"

Ve bunun gibi duâ edersin"[3]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın şefaat konusundaki dâvetine kısa bir bakışla, onun ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin tevhîdi korumak, şirke götüren her türlü sebepten ve sâlih kimseler hakkında aşırıya gitmekten uzaklaşmak için gösterdikleri çabayı öğrenmiş olmaktayız.

---

[1] Abdurrahman b. Hasan: "Fethul-Mecîd Şerhu Kitâbit-Tevhîd".Sayfa:211
[2] Süleyman b. Sehman:Adı geçen eser.Sayfa:16
[3] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât":Sayfa:75

Üçüncüsü: Kabir ziyâretleri ve kabirlerin üzerine binâ yapmak

Muhammed b. Abdulvahhab ile onun muhâlifleri arasında tartışma ve düşmanlıkların çıkmasına sebep olan en önemli meselenin kabir ziyâretleri ve kabirlerin üzerine binâ yapma meselesi olduğunu söyleyebiliriz. Şaşılmaması gereken bir şey var ki, Muhammed b. Abdulvahhab'ın yaşadığı dönemde İslâm dünyasındaki câhil insanlar, evliyâ ve sâlih kimselerin kabirlerini takdis etmeleri, onlara yönelerek ibâdet etmeleri veya onlara yaklaşabilmek için ibâdet çeşitlerinden herhangi birisini onlar için yapmak, yaygın olan putçuluk şekillerinden birisi hâline gelmişti.[1]

Daha önce genel olarak İslâm dünyasında, özellikle de Necd bölgesinde dînî durum hakkında bu konuda gerekli bilgiyi vermiştik.

Muhammed b. Abdulvahhab bazı İslâm ülkelerine seyahata çıktığında bu putçuluk şekillerinin yaygınlaştığını görmüş, gücü yettiğince bu durumu düzeltmeye azmetmişti. Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin yazdıkları kitapları iyice araştıran birisi, onların yazmış oldukları birçok kitap ve risâlelerde bu konu üzerinde çokça durduklarını görecektir.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab Tevhîd Kitabı'nda başlı başına bir bölüm açmış ve Nûh -aleyhisselâm-'dan beri insanların kâfir olmalarının sebebinin sâlih kimselerin kabirlerinde aşırıya gitmek olduğunu zikretmiş, ardından sâlih kimsenin kabrinin yanında Allah'a ibâdet edenler hakkında Allah'ın şiddetli azabını belirten başka bir bölüm açmıştır. O halde kabirde yatan sâlih bir kimseye ibâdet edenin hâli nice olur?

Sonra üçüncü bir bölüm açmış ve orada Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in tevhîdi koruma uğruna gösterdiği çabasını belirtmiştir.

Nitekim Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- bu konuda şöyle buyurmuştur:

---

[1] Münir Aclûnî: Adı geçen eser.Sayfa:269

[رواه أحمد وأبو داود] ((لَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيدًا.))

"Kabrimi, sık sık ziyâret edeceğiniz bir yer haline getirmeyin."[1],[2]

Muhammed b. Abdulvahhab başka bir yerde câhil insanların evliyâ ve sâlih kimselerin kabirlerinin yanında yaptıkları ve ulûhiyet tevhîdine tamamen ters düşen şeyleri açıklamıştır.Öyle ki bu insanlar, kabirlerde yatanlara kurban kesmek, adak adamak,onlara yalvarıp yakarmak ve onlardan medet dilemek gibi Allah'tan başkasına yapılması asla câiz olmayan şeyler yapmaktaydılar.Nitekim Mekke'li müşrikler de putlarına böyle yapıyorlardı. Mekke'li müşrikler, Allah Teâlâ'nın rızık veren, yaşatan ve öldüren, kâinattaki işleri idâre eden olduğuna îmân ediyorlardı.Fakat onlar, Allah'a yakın olabilmek için bu putlara yöneliyorlardı.İşte câhil insanlar, evliyâ ve sâlih kimseler hakkında da böyle zannediyorlar.[3]

Bu sebeple bu câhil insanlar da Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in döneminde düştükleri şirke düşmüş oldular.

Hatta Muhammed b. Abdulvahhab kendi döneminde vukû bulan şirkin, öncekilerin (Mekke'li müşriklerin) şirkinden iki konuda daha şiddetli olduğuna inanıyordu:

Birincisi: İlk müşrikler, melekler, evliyâ, sâlih kimseler ve putlar gibi ilâhlarına ancak bolluk anında ibâdet ediyorlar, şiddet ve darlık zamanında ise yalnızca Allah'a ibâdet ediyorlardı.

Nitekim Allah Teâlâ ilk müşrikler hakkında şöyle buyurmuştur:

Z… i h g f e d c b a [

[سورة لقمان من الآية :32]

"(Müşrikler gemiye bindikleri ve) dalgalar onları dağlar gibi kuşattığında (boğulma korkusuyla dehşete kapıldıkları için) dîni tamamen Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar."[4]

---

[1] İmam Ahmed ve Ebu Davud,

[2] Muhammed b. Abdulvahhab: "Tevhîd Kitabı".Sayfa:26-30.

[3] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Sayfa:76

[4] Lokman Sûresi: 32

Muhammed b. Abdulvahhab'ın zamanında yaşayan müşriklere gelince, onlar hem bolluk, hem de darlık anında kabirlerde yatanlara yöneliyorlardı.

İkincisi: İlk müşrikler Allah ile birlikte peygamberler, velîler ve melekler gibi Allah'a yakın olan varlıklara yalvarıyor veya Allah'a isyan etmeyen, aksine O'na itaat eden ağaçlar ve taşlar gibi varlıklara tapıyorlardı.Halbuki Muhammed b. Abdulvahhab'ın zamanında yaşayan bazı müşrikler Allah ile birlikte zinâkâr, hırsız ve namaz kılmayan kimseler oldukları bilinen en fâsık insanlara yalvarıyorlardı.[1]

Bunun içindir ki Muhammed b.Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri, fıkıh usûlü ilminde "Haram'a götüren her şey, haram gibidir" anlamına gelen "Seddu'z-Zerîa" kâidesine sımsıkı sarılmışlardır.

Bu sebeple Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- kabirlerin üzerine mescidler yapılmasını yasaklamıştır. Çünkü bu durum, kabirde yatanlara tâzim göstermeye, ardından da onlara ibâdet etmeye sebep olabilir.

Aynı şekilde Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- şirk olan kendisine tâzim gösterilmesine, daha sonra da ibâdet edilmesine vesîle olacak kendisi hakkında aşırıya gitmeyi, kendisini gereğinden fazla methetmeyi ve kabrini ibâdet edilen bir yer haline getirmeyi yasaklamıştır.

Nitekim sahâbeden birisi kendisine:

"Allah ve sen dilediniz de (bu iş oldu), deyince, ona:

- Beni Allah'a eş ve benzer mi tuttun? Yalnızca Allah diledi, de" buyurmuştur.[2]

Bu, dâvet âlimlerinin kabir ziyâretini mutlak olarak engelliyorlardı anlamına gelmez. Fakat onlar, kabir ziyâretini üç kısma ayırmışlardı:

Şer'î kabir ziyâreti: Ziyâretçinin kendisine âhireti hatırlatması için kabri ziyâret etmesi, ölüye rahmet okuması, Allah'tan bağışlanması için kendisine duâ etmesi ve üzerine Peygamber -

---

[1] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Sayfa:77-78
[2] Muhammed Halîl Herrâs: Adı geçen eser.Sayfa:20-21

sallallahu aleyhi ve sellem-'den bildirilen duâları okumasıdır. Bu, dînimizce müstehap olan ameldir.

Bid'at olan kabir ziyâreti: Ziyâretçinin, ölünün kabrinin yanında Allah'a yalvarıp bir şeyi istemesidir. Bu amel, dînimizce yasak olan bir bid'attır.

Şirk olan kabir ziyâreti: Putperestlerin kabirlerin yanında işledikleri açık şirktir ki bu, Allah'tan başkasına yapılması asla câiz olmayan ibâdet çeşitlerinden birisini kabirde yatan kimseye yapmaktır.

Örneğin: Kabirde yatana yaklaşabilmek için kurban kesmek, adak adamak, kabrinin çevresinde tavaf etmek sûretiyle başına gelen belâyı gidermesi, kendisine bir menfaat sağlaması ve hastalıklara şifâ vermesi için kabirde yatana yalvarmasıdır ki bu, apaçık şirktir.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri, insanları şirk ve bid'at olan kabir ziyâretlerinden alıkoyarak Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabir ziyâreti sırasında yapılmasını meşrû kıldığı şer'î kabir ziyâretine yönlendirmek için tüm güçlerini harcamışlardır.

Bu noktadan hareketle dâvet âlimleri, Mescid-i Nebevî'yi ziyâret etmek ve orada namaz kılmanın dışında yolculuğa çıkılmaması gerektiğine karar vermişlerdir.Fakat bu yolculukla birlikte Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrini de ziyâret etmeye niyet etmesinde bir sakınca yoktur.[2]

Nitekim Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- bu konuda şöyle buyurmuştur:

((لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلاَّ إِلَى ثَلاَثَةِ مَساَجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي هَذاَ وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى.)) [رواه البخاري ومسلم]

[1] Abdurrahman b.Abdullatîf Âl eş-Şeyh:"Lüme'uş-Şihâb" adlı kitabın dipnotu.Sayfa:203. Dâratul-Melik Abdulaziz.Bknz:Mecmûatur-Resâil vel-Mesâil en-Necdiyye".Cilt:4.Sayfa: 279. Basım yeri ve tarihi:Kâhire.Hicrî 1349.

[2] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:41-53

"Üç mescid dışında yolculuğa çıkılmaz:Mescid-i Haram, Bu benim mescidim (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ."[1],[2]

Dâvet âlimleri daha önce zikredilen fıkıh usûlü ilmindeki "Haram'a götüren her şey, haram gibidir" anlamına gelen "Sedduz-Zerîa" kâidesine sımsıkı sarılarak kabirlerin üzerine kubbe ve benzeri şeyleri binâ etmenin haram olduğu konusunda ısrar etmişler ve şirke götüren yol olduğu için kabirlerin üzerine binâ edilen kubbe ve benzeri şeylerin yıkılmasını gerekli görmüşlerdir.Çünkü bu durum, kabirde yatana tâzim göstermeye ve daha sonra da ona ibâdet etmeye götürür.[3]

Dâvet âlimleri kabirlerin üzerine kubbe ve benzeri şeyleri binâ etmenin haram oluşu ve yıkılması gerektiği konusunda Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den bildirilen sahih hadisleri delil olarak göstermişlerdir.

İşte bu hadislerden birisi de, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Ali b. Ebî Tâlib'e -Allah ondan râzı olsun- vasiyetidir ki, bu vasiyette ona yerle bir edip dümdüz etmediği bir kabir bırakmamasını emretmiştir.[4]

Yine Câbir b. Abdullah'tan -Allah ondan ve babasından râzı olsun- rivâyet olunan hadiste, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- kabrin sıvanmasını, üzerine binâ yapılmasını ve üzerine yazı yazılmasını yasaklamıştır.

Bu anlamda buna benzer hadisler çoktur. Bundan dâvet âlimlerinin kabirlerin üzerine binâ yapmayı haram kılmaları ve bunları yıkmalarının bu konuda Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den bildirilen sahih hadislerden kaynaklandığını öğrenmiş oluyoruz.[5]

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab Uyeyne beldesindeyken ilk olarak Zeyd b. Hattab'ın -Allah ondan râzı olsun- kabrinin üzerine binâ edilen kubbeyi yıkmıştır.Aynı şekilde Emir Suûd b.Abdulaziz komutasındaki dâvet ordusu hicrî 1216 (milâdî 1801) yılının Zilkâde ayında Kerbelâ'daki Hüseyin'in -Allah ondan

---

1 Buhârî ve Müslim

2 Suyûtî: "el-Câmi'us-Sağîr".Cilt:2, Sayfa:636

3 Abdurrahman b. Hasan: "Fethul-Mecîd Şerhu Kitabit-Tevhîd".Sayfa:418

4 Hadîsi Müslim rivâyet etmiştir.

5 Süleyman b. Sehman: "el-Hidâyetus-Sünniyye vet-Tuhfetul-Vehhâbiyyetun-Necdiyye". Sayfa:83-84

râzı olsun- kabrinin üzerine binâ edilen kubbeyi yıkıp yerle bir etmiştir.

Ayrıca dâvet ordusu hicrî 1218 (milâdî 1803) yılının Muharrem ayında Mekke'ye girdiğinde orada kabirlerin üzerinde bulunan kubbeleri yıkıp yerle bir etmiştir.[1]

Bazı insanların zannettiği gibi, kabirlerin üzerine binâ yapmanın, aslında büyük şirk derecesine ulaşır anlamında değildir.Bu,haram olan bir bid'attır.Çünkü bu hareket, kabirde yatana tâzim göstermeye ve daha sonra da ona ibâdet etmeye sebep olur.Bu sebeple bunun ortadan kaldırılması gerekir.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab bu konuda kendisine sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir:

"Kabirlerin üzerine kubbe yapmaya gelince,bunların yıkılması gerekir.Fakat kabirlerin üzerine kubbe yapmak, büyük şirk derecesine ulaştığını bilmiyorum.Aynı şekilde kabrin yanında namaz kılmak ve orada duâ etmek de büyük şirk derecesine ulaştığını bilmiyorum. Fakat bunlar, şirkin meydana gelmesine sebep olan şeylerdendir. Âlimlerin buna şiddetle karşı çıkmaları bu sebepten dolayıdır."[2]

Bundan dolayı Muhammed b. Abdulvahhab'dan Medîne-i Münevvere'de bulunan Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrinin üzerindeki kubbe hakkında herhangi bir haber rivâyet olunmamıştır.Aksine Muhammed b. Abdulvahhab bir risâlesinde kendisinin Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrinin üzerindeki kubbenin yıkılmasını güzel gördüğünü ve yıkılmasını emrettiğini söyleyenleri yalanlamıştır.[3]

Bu sebeple İmam Suûd b. Abdulaziz hicrî 1218 (milâdî 1803) yılında ordusu ile Medine'ye girdiği zaman sahâbe ve başka insanların kabirlerinin üzerine yapılan kubbeleri yıktırmıştır.Fakat Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrinin üzerine yapılan kubbeye dokunmamış, sadece ziyâret edenleri bid'at ve şirk olan ziyâretlerden engellemişlerdir.Diğer kubbeli kabirleri yıkmasına rağmen Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrini yıkmamasının sebebi, onu yıkmakla İslâm dünyasında şerrin

---

[1] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Sayfa:Cilt:1, Sayfa:161-162

[2] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Dr.Nâsıruddîn Esed. Sayfa:527

[3] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Dr.Nâsıruddîn Esed. Sayfa:540

giderek yaygınlaşmasından, müslümanlar arasında ihtilafların artmasından, kendi aralarında anlaşmazlığa düşerek parçalanmasına sebep olmasından endişe ettiği içindir.[1]

Bununla birlikte bu dâvete tâbi olanlar, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kabrininin üzerindeki kubbeyi yıkmaya çalıştıkları şeklindeki iftiraya uğramaktan kurtulamamışlardı. Özellikle de Avrupalı tarihçiler, bu konudaki hayallerini istedikleri gibi ileri sürerek bu bâtıl efsâneyi dile getirmekten zevk alır hâle gelmişlerdi.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın kabir ziyâretleri ve şirke götüren kabirlerin üzerine binâ yapma, kabirlerde yatanları takdis etme ve onlara tâzim duyma konularına genel bakış açısı bundan ibâretti.

Hiç şüphe yok ki Muhammed b. Abdulvahhab'ın Tevhîde dâvet fikri, müslümanların siyâsî yönden birliğine hizmet etmiştir.[3] Bu kabirlerde yatanlar, değişik yerlerde oldukları için bir fırkanın tâzim gösterdiği kabre, başka bir fırka tâzim göstermezdi.Tevhîd ehline gelince onlar, yalnızca Allah'a ibâdet etmek ve her işlerinde yalnızca O'na yönelirler. Her İslâmî toplum tevhîd ehlinin safına katılsa, her birliğin temelini oluşturan dînî birlik güçlenmiş olur.

Dördüncüsü: Bid'atlar

Muhammed b. Abdulvahhab bazı risâlelerinde dînde çıkarılan her yeniliğin bid'at olduğunu belirtmekte, kendisi ve ona tâbi olan dâvet âlimleri de dîndeki bu yenilikleri bid'atlar olarak adlandırmaktadırlar.[4] Bu konuda Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hadisini delîl göstermektedirler.

Bazı araştırmacıların, dâvet âlimleri ve onlara tâbi olan âlimlerin, bid'atlar konusunda ileriye giderek ibâdetlerle alakası olmayan giyim ve yemek işleri gibi gelenek ve görenekleri de bid'at olarak telakki ettiklerini belirtmeleri doğru değildir.[5]

---

[1] Raşîd Rızâ: "Vahhâbîlert ve Hicâz".Sayfa:56

[2] Mesud Nedevî: Adı geçen eser.Sayfa:220, Raşîd Rızâ: "Vahhâbîlert ve Hicâz".Sayfa:56

[3] Münir Aclûnî: Adı geçen eser. Sayfa:271

[4] Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsim: "ed-Dürer es-Seniyye fîl- Ecvibetin-Necdiyye". Cilt:1.Sayfa:16-17.Birinci Baskı.

[5] Bknz: Muhammed Ebû Zehrâ: "İbn-i Teymiyye, asrı ve hayatı".Sayfa:530-531

İşte Abdullatîf b. Abdurrahman b. Hasan Âl eş-Şeyh bu konuda şöyle demiştir:

"Sözkonusu durum, gelenek ve göreneklerde olmayıp bilakis ibâdetlerdedir. Dînî konular farklı, ibâdetler ise başka bir türdür. Gelenek ve göreneklerin gerektirdiği yeme, içme, binek, giyim ve benzeri şeyler bid'atlar konusuna girmez."

Ardından bid'atı şöyle tanımlamaktadır:

"Bid'at; Kur'an ve sünnette aslı olmayan şey olup, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- ve ashâbından da bu konuda şer'î bir delîl naklolunmamıştır."

Yine, dâvet âlimlerin birisi olan Süleyman b. Sehmân bu konuda şöyle demiştir:

"İmâme takmak, ridâ ve izâr gibi şeyler giymek, yapanın sevap, terkedenin ise günah kazanmayacağı, gelenek ve göreneklerden olup, ibâdet konularına girmez."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah, bid'atın çıkışını, zaman olarak hicrî ilk üç asırdan sonra olarak belirtmiş, bunların dîn ve Allah'a yakınlaşma vesîlesi edinilen bid'atlar olarak sınırlamış, dîn ve Allah'a yakınlaşma vesîlesi edinilmeyenleri bid'at olarak telakki etmemiştir. Bunun anlamı, kendisine göre bid'atlar, sadece ibâdetlerle sınırlıdır.

Muhammed b.Abdulvahhab dâvete başlamasından itibaren her türlü bid'tlarla savaşmıştır.Bu sebeple, dînde bid'at olan birçok şeyi içerdiği için "Delâilu'l-Hayrât" ve "Ravdur-Reyâhîn" adlı iki kitabı okumayı öğrencilerine yasaklamıştı.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin yazdıkları kitap ve risâlelerde dîne sonradan sokulan bid'atlar konusu büyük bir yer tutmuştur.Öyleki bu kitap ve risâlelerde bid'atlar hakkında bir şeye rastlamamak neredeyse yok gibidir. Nitekim bu kitap ve risâleler, İslâm dînine sonradan sokulan, müslümanları gerçek ve katıksız İslâm dîninden kendilerini uzaklaştıran bid'atlar konusuna detaylı veya özet olarak değinmiştir.

---

[1] Münir Aclûnî: Adı geçen eser.Sayfa:288

[2] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Sayfa:360.Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser. Sayfa:40. "Delâilul-Hayrât" kitabının yazarı, Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'dir. "Ravdur-Reyâhîn" kitabının yazarı ise, Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî'dir.

Örnek olarak, Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah'ın yazdığı küçük ama bu konuda yeterli olan risâlesidir. Bu risâle, dâvet ordusunun hicrî 1218 yılının Muharrem ayında Mekke'ye girdiğinde oradaki bütün bid'atları içermiştir.Bu risâlesinde Mekke'de olan ezândan sonra sesi yükselterek Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'e salât ve selâmda bulunma, Mevlid-i Nebevî'yi kutlama, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in makamını vesîle kılarak Allah'a yalvarma ve Allah'tan başkası adına yemîn etme gibi bid'atları zikretmiştir.[1]

Dâvet âlimlerine göre bu bid'atların hükümlerine gelince, bunlar her hâlukârda yerilmiştir.Fakat çeşitlerine, yapanın isteğine ve niyetine göre bunların hükümleri değişir. Bu bid'atların bazı çeşitleri haram olduğu gibi, bazıları da şirk derecesine ulaşır. Allah'tan başkası adına yemîn eden kimse gibi, üzerine yemîn ettiği şeye tâzim göstermeyi kastederse, bu şirktir.[2]

Diyebiliriz ki, dâvet âlimlerinin sözkonusu sürekli üzerinde durdukları birçok münâsebetlerdeki bid'atları bir araştırmacı bulabilir.

Bu bid'atların en önemlileri şunlar idi:

1. Mevlid-i Nebevî'yi kutlama bid'atı:

Muhammed b. Abdulvahhab önderliğindeki dâvet âlimleri, Mevlid-i Nebevî'yi kutlamayı, dîne sonradan sokulan bir bid'at olarak görmektedirler. Çünkü bu ümmetin ilk müslümanlarından bu konuda böyle birşey rivâyet olunmamıştır. Bunların başında da sahâbe gelmektedir. Sahâbenin, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'i bizden daha fazla sevdiklerinde hiç şüphe yoktur. Şayet O'nun doğum gününü kutlamak hayırlı birşey olsaydı, bunu ilk önce onlar yaparlardı. Bunun yanında, bu kutlama dînin prensip ve öğretilerinden tamamen uzak olan çirkinlikler içermekte idi.

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab Riyâd'ın kadısı Süleyman b. Suheym'in Mevlid-i Nebevî'yi kutlama merasimine iştirak etmesine itiraz etmiş ve ona şöyle demiştir:

"İnsanlar, Mevlid-i Nebevî'yi kutlama merasimine gidip onlara mevlîd okuduğuna ve orada hazır bulunduğuna dâir senin aleyhine

---

[1] Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser.Sayfa:23, 47 ve 48
[2] Abdurrahman b. Hasan:Adı geçen eser.Sayfa:413

şâhitlik yapacaklardır. Oradakiler yardım etmeleri için şeyhlerini çağırdıklarını, onlardan yardım ve medet istediklerini biliyorsun.Ve sen de bu merâsim için hazırlanan yemekten yiyorsun.Şayet bunun küfür olduğunu biliyorsan, nasıl olur da merasimlerine giderek bu fiillerinde onlara yardım eder ve küfür olan bu merasimlerinde hazır bulunursun."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah adı daha önce işâret ettiğimiz risâlesinde şunları zikretmiştir:

"Mevlid-i Nebevî'ye kasîdeler ve nağmeler karıştırarak Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'e salât ve selâmda bulunup okumak, zikirler yapmak ve Kur'an okumak, bazı ülkelerde alışık hâle getirilen bid'atlardan idi.Halktan câhil insanlar bunları insanı Allah'a yaklaştıran ve Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'den bildirilen sünnetler olduğunu zannederlerdi."[2]

Bu bid'atı ilk defa inkâr edip redden sadece dâvet âlimleri değildi.Nitekim onlardan önce Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye -Allah on rahmet etsin- bu bid'atı inkâr edip reddetmiş ve bu olayı, İsa -aleyhisselâm-'ın doğum gününü kendilerine bayram ilân edip kutlayan hristiyanlara benzemek olarak görmüştür.Bunun da ötesinde,bu ümmetin ilk müslümanları bunu hiç yapmadılar. Şayet bunda hayır olsaydı, ilk önce onlar yaparlardı.

2. Hevdec bid'atı:

Osmanlılar, devenin sırtına kurulan ve içerisinde Kâbe'nin örtüsü bulunan Hevdeci[3] vâlileri aracılığıyla her yıl Mekke'ye göndermeyi bir gelenek hâline getirmişlerdi.Bu deveyi çeşitli süslerle süsleyip hac kafilesinin önüne koyar, bu mekânın kudsiyetiyle hiç bağdaşmayan çalgılar ve zurnalar eşliğinde konvoy hâlinde Mekke'ye gelirlerdi.Aksine bunu, uyulması gereken bir sünnet veya farz hâline getirmişlerdi. Öyleki câhil kimseler, bu hevdeci haccın bir bölümü zannederler, buna el sürüp bereket umarlar ve onu öperlerdi.[4]

Dâvet âlimleri, bütün bunları dîne sonradan sokulan ve savaşılması gereken bid'atlardan saydılar. Bundan dolayı İmam

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.
[2] Süleyman b. Sehman: Adı geçen eser.Sayfa:48
[3] Muhammed Kemâl Cum'a: Adı geçen eser.Sayfa:18-19
[4] Münir Aclûnî: Adı geçen eser.Sayfa:294-295

Suûd b. Abdulaziz hicrî 1218 yılında Hicâz'a girdiğinde Kâbe'nin örtüsünü taşıyan bu hevdecin Hicâz topraklarına girmesini engellemiş ve Osmanlı sultanına bir mektup yollayarak şeriatın razı olmadığı ve bid'at olan bu hevdeci yollamaması için uyarmıştı.

Kral Abdulaziz, hicrî 1345 (milâdî 1926) yılında Mekke'yi istilâ edince, Mısırlılar bu hevdec merâsimini yeniden canlandırmaya çalıştılar,fakat kral Abdulaziz onlara engel oldu.[1]

Dikkat etmemiz gereken bir nokta var ki bu hevdecin başka amaçları da vardı. Bu, hacıları koruma amacıydı. Bu sebeple Kâbe'nin örtüsünü taşımayan Suriye hevdeci de vardı. Suûdililer ile Osmanlılar arasında anlaşmazlıklar çıktığında Osmanlılar bu hevdeci askerî amaçları için kullanmaya çalıştılar.

3. Tasavvufçuluk bid'atı:

Muhammed b.Abdulvahhab, ibâdet ve halvetlerinde İslâm dînine aykırı duâ ve zikirler olması, içerisinde birçok bid'at ve Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetine aykırı çeşitli yollar bulunması sebebiyle tasavvufçuluğu bozuk bir yol olarak görmüştür.[2]

Dâvet âlimlerinin tasavvufçuluk ve tasavvufçularla olan savaşı, işte bu noktadan başlamıştır.Çünkü tasavvufçuluğun içerisine İslâm dîni ile hiçbir ilgisi olmayan çeşitli bid'atlar girmiş ve tasavvufçuluğu İslâm toplumunda bozuk fırkalardan birisi hâline getirmişti.[3]

Hüseyin b. Ğannâm, Muhammed b.Abdulvahhab'ın tasavvufçuluğun saçmalıklarına ve hayal ürünü şeylerine karşı çıkmasının sebebini, bu gibi şeylerin Kur'an, sünnet ve ümmetin ilk müslümanlarının izledikleri yola aykırı olmakla açıklamıştır.

Hüseyin b. Ğannâm, tasavvufçuluğun hayal ürünü saçmalıklarına şu örnekleri vermiştir:

"Cennetin ve içerisinde bulunan odaların satılması, velînin havada altından bir merkebe binmiş olması, karanın velînin bir elinde, denizin de başka bir elinde olduğunu söylemeleri, velînin her an rûhlarla semâya çıktığını iddiâ etmeleri ve gelecekte vukû

---

[1] Muhibbuddîn Hatîb:"Vahhâbîler".Zehrâ Dergisi.Cilt:3.Sayfa:97.Yıl: Hicrî 1345 yılı Safer

[2] Süleyman b. Sehman: Afı geçen eser.Sayfa:94

[3] Abdulmuteâl Saîdî: "İslâm'a Müceddidler".Sayfa:79, 114-116

bulacak olanları bildiklerini söylemeleri gibi kulakların işitmekten nefret ettiği masallar..."

Hüseyin b. Ğannâm örnekleri şu sözüyle tamamlamıştır:

"Bu hikâye ve hurâfeler, İslâm şerîatını ortadan kaldırma ve dalâlet yoludur."[1]

Gerçek şu ki Muhammed b.Abdulvahhab'ın tasavvufçuluğun bid'atlarını inkâr etmesi, bu mübârek dâvete başladığı ilk andan itibaren ortaya çıkmıştı. Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab Basra'da iken Basra'daki tarikatçılarla şiânın şeyhlerine hücûm etmeye başlamış ve onların bid'atlarına karşı çıkarak bu bid'atları inkâr etmişti.[2] Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab, onların eziyetlerine mâruz kalmış ve -daha önce de belirtildiği gibi- onu Basra'dan çıkmak zorunda bırakmıştı.

Aynı şekilde Muhammed b. Abdulvahhab Necd bölgesinde de Şemsân âilesi ile İdris âilesinin çocuklarının hücûmuna uğramış ve onların düşmanca tavır takınmalarına maruz kalmıştı.

Ayrıca Şeyh Abdulkâdir Geylânî'ye mensup olduklarını söyleyen şeytanların fakirlerinin de hücûmuna uğramıştı. Ali b. Ebî Tâlib'in Râfizîlerden berî olduğu gibi, Şeyh Abdulkâdir Geylânî de onlardan berîdir.

Muhammed b. Abdulvahhab onların amellerini şöyle nitelendirmiştir:

"Onlar, insanların mallarını bâtıl yollarla yiyenlerdir.İnsanlara kendilerine adak adamalarını, onlara kendilerinden yardım ve medet istemelerini emretmektedirler."[3]

Bu olay, Necd diyârında da tasavvufçuların var olduklarını göstermektedir. Nitekim ister Muhammed b. Abdulvahhab'ın döneminde olsun, isterse ondan önceki dönemde olsun, tasavvufçuların bid'atları Necd âlimlerinde vardı.[4]

---

[1] Hüseyin b.Ğannâm: "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Cilt:1. Münir Aclûnî: Adı geçen eser. Sayfa:265-266.

[2] Salâh Akkâd: "Selefî Islah Hareketleri".Cilt:7. Sayfa:89. Mısır'da yayınlanan tarihi bir dergidir.Yıl:1957

[3] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Dr.Nâsuruddîn Esed.Sayfa:540

[4] Abdullah b. Abdurrahman Bessâm: "Altı Asır Boyunca Necd Âlimleri".Cilt:1. Sayfa: 19. Abdullah el-Useymîn:Adı geçen eser. Sayfa: 40-43 (Dâratul-Melik Abdulaziz Dergisi:Hicrî 1397 yılı Şevvâl ayı)

Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti, evliyâ ve sâlih kimselerin kerâmetlerini inkâr ediyor anlamında değildir. Bunun içindir ki Muhammed b. Abdulvahhab Kassim halkına yazdığı mektupta şöyle demiştir:

"Ben, evliyâyı ve onların sahip oldukları kerâmetleri ikrâr ediyorum.Ancak onlar Allah Teâlâ'ya yapılması gereken şeylerin hiçbirisini hak etmiyorlar.Allah'tan başka hiç kimsenin gücünün yetmediği şeyler, onlardan istenemez."[1]

Aynı şekilde dâvet âlimlerine göre, velî olduğunu iddiâ eden herkes velî değildir. Bu sebeple İmam Abdulaziz b. Muhammed b. Suûd kendi döneminde yaşayan ve velî olduğunu söyleyenleri kendisine âit risâlesinde şöyle vasfetmiştir:

"Bu devirde tesbihini uzatan, cübbesinin kolunu genişleten, izârını uzun tutan, elini öptürmek için uzatan, belirli bir elbise giyen, tef ve bayrakları birarada bulunduran, Allah'ın kullarının mallarını zulûm ve yalanla yiyen, Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetinden ve İslâm şerîatının ahkâmından yüz çeviren kimse velî olmuştur."[2]

Beşincisi: İyiliği Emretmek ve Kötülükten Alıkoymak

Muhammed b. Abdulvahhab'ın başlattığı selefî dâvetin en belirgin özelliği, dâvetin teorik yönü ile uygulama yönü arasında bir mesafenin olmamasıdır.Aksine prensiplerine sahip çıkan ve uygulama alanında buna sıkı sıkıya bağlı kalan selefî dâvet gibi başka bir İslâmî hareket bilinmemektedir.[3] Bu sebeple dâvetin benimsediği temel prensiplerden birisi, bu dâvete tâbi olanlara İslâm dîninin emirlerini yerine getirmelerini ve yasaklarından da kaçınmalarını uygulamaya karar vermek olmuştur.İslâm toplumunda yaşayan her müslümanı gücünün yettiği kadarıyla bunları uygulamakla sorumlu tutmuştur.

Buna, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, "İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak" anlamına gelen "Emri bil-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-münker" adını vermiştir.

---

[1] Abdullah b. Muhammed b. Kasım:Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa:14-17. Mekke baskısı. Ümmül-Kurâ. Hicrî 1352 yılı.

[2] Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser:Sayfa:12

[3] Muhammed Halil Herrâs: Adı geçen eser.Sayfa:69

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab, İslâm şerîatıyla onun prensiplerinin gerekli kıldığı kadarıyla iyiliği emretmeyi ve kötülükten de alıkoymayı farz görmektedir.[1]

Dâvet ordusunun hicrî 1218 yılında Hicâz bölgesine girmesinden sonra Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah'ın Mekke halkına yazdığı risâlede Emir Büyük Suûd Mekke âlimlerine, aralarındaki ihtilafın şu iki konuda olduğunu belirtmiştir:

Birincisi: Tevhîdi, Allah Teâlâ'ya hâlis kılmak.

İkincisi: Adından başka ne bir eseri, ne de bir sânı kalmış olan iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah, Mekke âlimlerinin Emir Suûd ile anlaştıklarını, onun bu konuda görüşünü hiçbir güçlük çıkarmadan güzel bulduklarını zikretmiştir.[2]

Muhammed b. Abdullatîf b. Abdurrahman b. Hasan Âl eş-Şeyh, dâvetin iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma nizâmı hakkındaki görüşünü şöyle özetlemiştir:

"İyiliği emretme ve kötülükten alıkoymayı, her gücü yetenin, gücü nisbetince eliyle, eliyle yerine getiremiyorsa diliyle, diliyle de yerine getiremiyorsa, kalbiyle yerine getirmesini farz görmekteyiz. Nitekim Peygamber-sallallahu aleyhi ve sellem- sahih bir hadiste şöyle buyurmuştur:

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ.)) [رواه مسلم]

"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin.Eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, onu diliyle (söyleyerek) değiştirsin. Diliyle değiştirmeye gücü yermezse, onu kalbiyle değiştirsin (çirkin görsün).İşte bu (fiil), sevap bakımından en az olanıdır."[3]

Gerçekte iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma nizâmı,Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâvetinin ortaya çıkardığı yeni bir şey değildi. Bu, prensibi ve temeli olan İslâmî bir nizâmdır.Nitekim İslâm devletinde eskiden bir mevki vardı.Bu mevkiye

[1] Abdullah b. Muhammed b. Kasım:Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa:17

[2] Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser.Sayfa:49

[3] Müslim rivâyet etmiştir.

“Hisbe”, bu mevkinin sahibine de “Muhtesib” denilmekteydi. Bunun görevi,iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma kâidesini uygulamaktı. Muhtesib ile birlikte, insanların işlerini, genel ahlâkı, ticâreti, meslek sahiplerini, fiyatları, ölçüleri ve diğer şeyleri kontrol eden yardımcılar vardı.[1]

Muhammed b.Abdulvahhab’ın dâveti ibâdetlere ve genel ahlâk üzerine yoğunlaşmış olsa bile yukarıda zikrettiğimiz nizâm, selefî dâvette büyük ölçüde iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma nizâmına benziyordu.Nitekim selefî dâvetçiler, insanları cuma namazına gelmeye ve cemaatle namaz kılmaya yönlendirmeleri, insanların Ramazan ayında oruç yemelerini yasaklamaları gibi şeyleri yerine getiriyorlardı.

Ayrıca, içki içmek, bütün bozuk oyunlar ve genel olarak açıktan günah işlemek gibi, her türlü bozukluklardan toplumu korumaya çalışıyorlardı.

“Lumeuş-Şihâb fî Sîreti Muhammed b. Abdulvahhab” adlı kitabın yazarı bize şunları zikrediyor:

"1. Suudî Devleti döneminde iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymakla görevli kimseler, ölçü ve tartıları noksan yapmak ve başkalarının haklarına tecâvüz etmek gibi genel bozukluklara engel olmak için alışverisi kontrol ediyorlardı."[2]

Muhammed b. Abdulvahhab kendisine tâbi olanları iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma nizâmına sıkı sıkıya bağlı kalmalarını emrediyor ve onları bu konuda Allah’ın yoluna hikmet ve güzel öğüt üzerine kurulu olan İslâmî yön olan Allah’ın şu emri doğrultusunda yönlendiriyordu:

[سورة النحل من الآية: ١٢٥]Z...| | { z y x w v [

"(Ey Muhammed!) Rabbinin (dînine ve O’nun dosdoğru) yoluna, hikmet ve güzel öğütle dâvet et."[3]

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab bir risâlesinde şöyle demiştir:

---

[1] Münir Aclânî: Adı geçen eser.Sayfa:281-282

[2] Yazarı bilinmemektedir: “Lumeuş-Şihâb fî Sîreti Muhammed b.Abdulvahhab” . Tahkik:Abdurrahman Âl eş-Şeyh.Sayfa:49 Dâratul-Melik Abdulaziz baskısı.

[3] Nahl Sûresi:125

"İlim ehli der ki, iyiliği emreden ve kötülükten yasaklamaya çalışanın üç şeye ihtiyacı vardır: Emretmeye ve yasaklamaya çalıştığı şeyi iyi bilmesi, emretmeye ve yasaklamaya çalıştığı şeyde yumuşak olması ve bu uğurda gelebilecek eziyetlere karşı sabırlı olması."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab, kendisine tâbi olanları iyiliği emretme ve kötülükten alıkoymanın âdâbına riâyet etmeye gayret etmekte, ister emir olsun, ister başkası olsun bir müslümandan kötülük sâdır olursa, kendisine yumuşak bir şekilde ve gizli olarak öğüt verilmesini, şayet bu üğüdü kabul etmezse, ona nasihat edecek birisinin gönderilmesini belirtmektedir.Bununla da iflah olmazsa, bu kötülük açıktan inkâr edilir.Fakat kötülüğü işleyen kimse emir ise, bunun durumu kendisinden daha yüksek makama gizli olarak bildirilir. Bu direktif, İslâm ümmetini birleştirmek ve tefrikaya düşmemesi için Muhammed b. Abdulvahhab'ın gösterdiği gayret idi.

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab şöyle demiştir:

"Âlimler, kötülüğe itiraz ederek ayrılığa sebep olacaksa, o kötülüğe itiraz etmesi, câiz değildir. Sakın ha size belirttiklerimi uygulamaktan başka bir şey yapmayın.Şayet yapacak olursanız, kötülüğe karşı gelmeniz ve onu inkâr etmeniz dîne zarar verir. Müslüman, dînini ve dünyasını ıslah etmekten başka bir şey için çalışmaz."[2]

Doğrusu, selefî dâvetin uygulamak için gayret sarfettiği iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma kâidesi, tarih boyunca arzulanan sonucu vermiştir.Bu da öncelikle Allah'ın tevfiki, sonra da Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetin âdâbı konusundaki direktifleri ve kendisine tâbi olan dâvet âlimlerinin bu kâideye sıkı sıkıya bağlı kalmalarıyla gerçekleşmiştir. Tarihçi Osman b. Bişr, dâvet meydanına girdikten sonraki Mekke ile 1. Suudî Devleti'nin hâlini şöyle vasfetmiştir:

"İyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma Mekke'de yaygınlaştı.Mekke'nin çarşı ve pazarlarında tütün içilmez oldu. Emir Suud Mekke'nin çarşı ve pazarlarında namaz vakti girdiğinde insanlara namaz kılmalarını emreden kişiler tahsis edilmesini

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Nâsıruddîn Esed.Sayfa:411

[2] Hüseyin b. Ğannâm: "Necd'in Tarihi".Tahkik:Nâsıruddîn Esed.Sayfa:411

emretti. Müezzin ezân okuduğunda “Nuvvâb”, çarşı ve pazarlarda dolaşıp “Namaza...Namaza” diye bağırıp insanları namaza çağırırlardı."[1]

Günümüzde de Suudi Arabistan’da iyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma nizâmı var olup “İyiliği Emretme ve Kötülükten Alıkoyma Heyetleri Genel Başkanlığı” adı altında kendine has bir idâresi, nizâmı ve bütçesi vardır.

Altıncısı: Tekfir (kâfir sayma) ve kıtâl (savaşma)

Muhammed b.Abdulvahhab’ın selefî dâvete,bu dâvetin düşmanlarına ve muhâliflerine karşı bu dâveti yaymak için onu korumanın gerekli olduğuna tamamen inanıyordu. Bu sebeple o dönemde kendisine dayanacağı bir dayanak aramaya başladı.Sonunda kendisine bu dâveti savunma ve yayma sözü veren Dir’ıyye emiri Muhammed b. Suud’u buldu. Bu, selefî dâvetin kılıç zoruyla yayıldı anlamına gelmez. Doğru olan bunun tam tersidir. Bu dâvetin tarihini iyice araştıran bir kimse, böyle olduğunu görecektir. Nitekim bu dâvet çoğu kez savaşlara giriyordu. Fakat bu savaşlardaki amacı, dâvete inananları ve bu dâvete uymak isteyenleri korumaktı.

Muhammed b. Abdulvahhab bu dâvetini yaymak için birçok yola başvurdu. Cihâd ve savaşmak, bu yolların son merhâlesiydi.İlk olarak vâaz ve öğretme üslûbuna başvurmuş, öğrencilerine dâvetin prensiplerini öğretmek için hergün birden fazla ilim meclisi oluşturmuştu. Ayrıca dâvetin prensiplerini açıklamak için hitâbet üslûbuna da başvurmuştu.Yine kendisi ile çeşitli ülke halklarına yazdığı mektuplar gibi, mektuplar yazıp yollamak, o ülke âlimleri ile münâzaralar düzenlemek ve dâvetin hakikatini anlatan kitaplar yazmak gibi üslûplara başvurmuştu.

Ardından sayılan bütün bu yollar fayda vermezse, bu dâveti, ona tâbi olanları ve onun sancağı altında birleşmek isteyenleri[2] korumak, bu dâvetin yayılması için uygun ortamın sağlanması,

---

[1] Osman b. Bişr: “Unvânul-Mecd fî Tarihi Necd”.Cilt:1 Sayfa:191. Suudi Arabistan Milli Eğitim Bakanlığı Basımı. 2. Baskı. “Nuvvâb” kelimesi “Nâib” kelimesinin çoğuludur.Necd bölgesinde yöresel olarak iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan kimse için kullanılan bir sözdür. Aynı şekilde bu işi yapan kimseye “Mutavva’ ” da denir.Fakat “Mutavva’ ” kelimesi anlam olarak daha kapsamlı olup âbid ve dindâr kimseye denir. Ayrıca küçük yaştaki ilim talebelerine de “Mutavva’ ” denir.

[2] Kemâl Seyyid Derviş: “Muhammed b. Abdulvahhab ve Vahhâbilik Dâveti”.Sayfa: 60-75 Sâlih b. Fevzân Âl Abdullah’ın Usûluddîn Fakültesi’nin çıkardığı dergideki yorumu. Sayı 1. Sayfa: 86 Riyad.

İslâm'a inanç, ibâdet, şeriat ve metod olarak inanan ve insanları hakka tâbi olmaya zorlayacak bir yönetime sahip İslâmî bir devletin kurulması için cihâd ve savaş merhâlesi gelir.

Böylece görmekteyiz ki bu dâvet, yayılmaya başladıktan sonraki merhâlelerin çoğunda barışçı bir yönteme başvurmuş ve barışçı yollar sonuçsuz kalmadıkça savaş yoluna başvurmamıştır. Fakat değişik olmalarına rağmen dâvetin düşmanları,müslümanlara savaş açtığını belirterek bu dâveti karalayıp kötülemeye başladılar. Çünkü onlar,bu dâvetin prensiplerinin müslümanları tekfîr etmeye dayandığını iddiâ ediyorlardı.

Malesef birçok araştırmacının dâvet tarihini tenkitlerinden birisi hâline gelen ve durmadan tekrarlayıp durdukları bu bâtıl ithamlara verilecek reddiyeyi Muhammmed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olanlara bırakalım.[1] Çünkü bu araştırmacılar dâvetin prensipleri ile bilgileri asıl kaynağı olan, bu dâvetin sahibi Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin yazdıkları risâlelerden almayıp dâvetle ilgisi olmayan yazarlardan almışlardır.Bilakis genellikle bu yazarlar,Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetini insanların önünde kötülemek isteyen düşmanlarından almışlardır.

Muhammed b. Abdulvahhab tekfîr konusunda aynen şunu söylemiştir:

"Tekfîr meselesine gelince, ben Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in bildikten sonra ona küfreden, insanları onun dîninden yasaklayan ve bu dînin emirlerini yerine getirenlere düşmanlık besleyenleri tekfîr ediyorum (kâfir sayıyorum). İşte ben, bunu tekfîr ediyorum. Allah'a hamdolsun ki bu ümmetin çoğunluğu, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in dînine küfreden, insanları onun dîninden yasaklayan ve dînin emirlerini yerine getirenlere düşmanlık besleyen kimseler değildirler."[2]

Muhammed b. Abdulvahhab daha sonra şöyle demiştir:

---

[1] Bu konuda şu kitaplara bakabilirsiniz:Abdulmuteâl Sâidî: "İslâm'da Müceddidler". Sayfa:439-440.Muhammed İzzet Derveze: "Modern Arap Hareketinin Doğuşu". Sayfa:71. Abdulhakîm Hatîb: "Vahhâbîlik Dâveti".Sayfa:75 2.Baskı (Dâruş-Şurûk Baskısı).

[2] Mecmûatur-Resâil vel-Mesâilu'n-Necdiyye".Sayfa: 4-8 İmam Abdulaziz b. Abdurrahman Âl Suud'un nafakasından Mısır'daki Menar Matbaası tarafından hicrî 1349 yılında basılmıştır.

"Savaşa gelince, biz bugüne kadar kısas ve mukaddes şeyleri koruma amacının dışında hiç kimseyle savaşmadık. Bu savaştıklarımız, diyârımıza gelip de kendilerini serbest bırakmamız için bir sebep bırakmayanlardır.Fakat mukabelede bulunmak amacıyla bazı kimselerle savaştık.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[| } ~ مِّثْلُهَا... Z [سورة الشورى من الآية: ٤٠]

"Bir kötülüğü (yapanı)n cezâsı, ona denk bir kötülükle (cezâlandırılmasıdır)."[1]

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-’in dînini bildikten sonra ona açıkça küfreden kimseyle de savaşırız."[2]

Doğrusu yukarıdaki metin, kısa olmasına rağmen bu dâveti kötüleyenlere karşılık vermektedir. Hakikatte bu metin, Muhammed b. Abdulvahhab’ın dâvetinin tekfîr ve kıtâl (savaş) meselesindeki görüşünü özetlemektedir.

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbı olan dâvet âlimlerinin yazdıkları risâle ve kitaplarda Kur’an, sünnet ve selef-i sâlihin sözlerinden deliller sunarak dâvetin bu meseledeki görüşünü açıklamış ve bu dâvete karşı çıkanları iknâ etmeye çalışmıştır.

Muhammed b. Abdulvahhab bu risâlelerinin birinde şöyle demiştir:

"İslâm âlimleri, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-’i bir şeyde tasdik edip diğer bir şeyde yalanlayanın kâfir, kanının ve malının helâl olduğunda ittifak ettiklerini belirtmiştir. Tevhîdi, Allah Teâlâ’ya hâlis kılmak, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-’in getirmiş olduğu en önemli şeydir. Namazı ve zekâtı inkâr edenle savaşıyoruz da tevhîdi Allah’a hâlis kılmayı inkâr eden, hatta tevhîd ehline düşmanlık besleyip onlarla savaşan kimseyle nasıl savaşmayız?”

Bundan sonra Muhammed b. Abdulvahhab, “Bir kimsenin tekfîr edilmemesi ve onunla savaşılmaması için onun lâ ilâhe illallah

---

[1] Şûrâ Sûresi:40
[2] Adı geçen eser.Sayfa:8 ve Hüseyin b. Ğannâm: “Necd’in Tarihi”.Sayfa:36”-362

demesi yeterlidir" diyenlere cevap vermiş, çoğu zaman onların ileri sürdükleri şüpheleri "Keşfu'ş-Şubuhât" adlı kitabında çürütmüştür.

Muhammed b. Abdulvahhab son olarak tevhîdin yalnızca Allah Teâlâ'ya hâlis kılınmasının kalple îmân, dille ikrar ve âzâlarla amel etmek olduğunu, bu sayılanlardan birisi ihlâl edildiğinde, o şahsın müslüman olamayacağını onaylamıştır.[1]

Doğrusu Muhammed b. Abdulvahhab'ın sözlerini iyice düşünen, lâ ilâhe illallah dediği halde onun anlamını bilmeyen ve gereklerini yerine getirmeyen kimsenin kanı ve malını kurtaramayacağı konusundaki delilinin güçlü olduğunu görecektir. Nitekim Necd diyârında sahralarda yaşayan bedevîler şirk ve küfür içerisindeydiler.

Muhammed b. Abdulvahhab başka bir risâlede tekfîr edilmesi gerekenleri dört grupta toplamıştır:

1. Tevhîdi, onun Allah Teâlâ hâlis kılınması gerektiğine ve ondan başkasına inanmanın şirk olduğunu bildiği halde, bunu önemsemeyen,onunla amel etmeyen, tevhîde girmeyen, şirki de terketmeyen kimse kâfirdir ve küfründen dolayı onunla savaşırız.

2. Bütün bunları bildiği halde, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in dînine küfreden, şirk ehlini öven kimse, birinci maddede sayılan kimseden daha kâfirdir.

3. Tevhîdi bilip ona tâbi olduğu ve şirki bilip onu terkettiği halde, tevhîde girenden nefret edip şirk üzere kalan sevgi besleyen kimse de kâfirdir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

[¸ بِأَنَّهُمۡ كَرِهُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٩﴾ Z [سورة محمد الآية: ٩]

"Onlar,Allah'ın indirdiği Kur'an'dan hoşlanmayıp onu yalanladılar. Bu sebeple Allah, onların amellerini boşa çıkardı."[2]

4. Bütün bunlardan kurtulduğu halde, o beldeden hicret etme imkânına sahip olduğu halde oradan hicret etmeyip yaşadığı belde halkının tevhîd ehline düşmanlık beslemesi ve onlarla savaşması

[1] Muhammed b. Abdulvahhab: "Keşfuş-Şubuhât".Sayfa:79-85
[2] Muhammed Sûresi: 9

sebebiyle belde halkıyla birlikte malı ve canıyla tevhîd ehline karşı savaşan kimse de kâfirdir.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti yukarıda sayılanlarla işin başında bu şiddet yoluna başvurmamıştı. Aksine daha önce zikrettiğimiz eğitim, vaaz, münâzara, mektuplaşma ve kitaplar yazma gibi metodlara başvurmuştu.

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah şöyle demiştir:

"Biz, ancak dâvetimizin hakkıyla ulaştığı, kendisine dosdoğru yol gözüktüğü ve huccet ikâme olunduğu halde, büyüklenip kabul etmemekte inatla ısrar eden kimseyi tekfîr ederiz. Nitekim bugün savaştıklarımızın çoğu, şirkte ısrar edenler ve pek azı da bu kimselere yardım edip onlardan râzı olanlardır."[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin işin başında düşmanlarına karşı şiddet yoluna başvurmadığına en yakın delîl, daha önce de açıkladığımız bu dâvetin geçirdiği şu üç merhâledir:

1. Hureymilâ,Uyeyne ve Dir'ıyye gibi yerlerde Allah'ın yoluna hikmet ve güzel öğütle dâvet etmiş, onlarla en güzel bir şekilde mücâdele etmişti.

2. Uyeyne'deki Zeyd b. Hattab'ın kabrinin üzerine yapılan kubbeyi yıkmak,insanların bereket umdukları ağaçları kesmek ve had cezâlarını uygulamak gibi dâvetin esaslarını tetbik etme merhâlesi.

3. İnsanları gerçek İslâm dînine dönmeye zorlamak için kılıçla cihâd etme merhalesi. Bu merhâle, Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dir'ıyye'ye gelişinden iki sene sonra gerçekleşmişti. Öyle ki Muhammed b. Abdulvahhab iki yıl boyunca muhâliflerini iknâ etmek ve onları gerçek İslâm dînine döndürmek için kendilerine mektuplar yazıyor ve münâzaralar düzenliyordu.

Doğrusu, dâvet tarihini araştıran birisi, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin işin başında şiddet yoluna başvurduğuna dâir bir tane olay dahi bulamaz. Birçok araştırmacının, bu dâvetin işin başında şiddet yoluna başvurduğuna örnek olarak gösterdiği hicrî

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: Adı geçen eser.Sayfa:475-476

[2] Süleyman b. Sehmân:"el-Hüdâyetus-Sünniyye vet-Tuhfetul-Vahhâbiyye en-Necdiyye". Sayfa:45

1216 (milâdî 1801) yılındaki Kerbelâ katliâmı hakkında iki noktaya dikkat çekmemiz gerekir:

Birincisi:Bu olay, birçok kitapta gereğinden fazla abartılmıştır.Buna ilâve olarak dâvet ordusuyla birlikte bu olaya katılan birçok bedevî kabîleler devlet başkanının emirleri ve Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvet ettiği görüşleriyle bağdaşmayan davranışlara giriştiler.

İkincisi: Bu olayın sorumluluğu, İmam Abdulaziz b. Muhammed b. Suûd'a değil de o dönemde Irak'taki Osmanlı vâlisine âittir. Çünkü Ahsâ halkını Suudîlere karşı ayaklandıran ve dâvet ordusuna karşı savaşması için Suveynî komutasında bir ordu gönderen Irak vâlisidir. Aynı şekilde bu vâli, Abdulaziz b. Muhammed b. Suud'a söz verdiği halde sözünde durmamış, kendi yandaşlarından bir grup, İmam Abdulaziz'e bağlılık yemini eden kimseleri öldürmüşlerdi. Bazı Osmanlı kaynakları bu sayının üçyüz kişi olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı İmam Abdulaziz, Irak vâlisinden anlaşmaya uymasını, bu katliâmı yapanları cezâlandırmasını ve öldürülen kimselerin diyetlerini teslim etmesini istedi. Fakat Irak vâlisi bütün bunlara aldırış etmedi. Bunun üzerine İmam Abdulaziz, Irak vâlise karşı oğlu Suud b. Abdulaziz komutasında bir tugay yolladı. Irak vâlisine düşman olan, İmam Abdulaziz'e ve Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetine bağlılık yemini etmeyen çölde yaşayan bedevîlerden pek çok kimse Suud b. Abdulaziz'in ordusuna katıldılar. Bunun sonucunda da üçüncü paragrafta anlattığımız katliâmı gerçekleştirdiler.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetini kötüleyen ve dâvete tâbi olanların kendi mezhebinden olmayıp Şâfiî, Hanefî ve Mâlikî mezhebine mensup olan kimseleri tekfîr ettikleri iddiâlarına gelince, bu kimselere verilecek en güzel cevap; Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetine tâbi olanlar hicrî 1217-1228 yılları arasında Mekke ve Medine'nin yönetimi ellerinde iken, onları hac farîzasını edâ etmekten yasaklamamışlardır. Tekfîr etmiş olsalardı hac farîzasını edâ etmekten onları yasaklarlardı. Diğer yandan bu dâvete tâbi olanlar, tevhîdin yalnızca Allah Teâlâ'ya hâlis kılınması

---

[1] Hamed el-Câsir: "Arap Dergisinin Mülâhatları".4. yıl, Cilt:9 hicrî Rebîul-Evvel 1390 yılı.ve Cilt:10, Hicrî Rebîus-Sânî 1390 yılı.Sayfa:764, 937 ve 938.

hususunda onların kendi mezhep imamlarının sözlerine sımsıkı sarılmalarını istemektedirler.

Meselâ İmam Şâfiî, bugün yaşamış olsa ve insanların kendi kabrinin yanında yaptıklarını görmüş olsaydı, bunu yapmaktan alıkoymak ve İslâm'ın getirmiş olduğu tevhîd inancını savunmak için Selefî dâvete tâbi olanlardan daha şiddetli bir şekilde bu insanlara karşı çıkardı.[1]

Bütün bu sayılanlarla anlıyoruz ki Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti, müslümanları tekfîr etmemiş ve onlarla savaşmayı emretmemiştir. Aksine tekfîr etmek için şartlar ve sayısız ölçüler koymuştur.

Yedincisi: İctihad ve Taklid

Şüphesiz ki Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin gerçekleştirmeye çalıştığı en önemli esaslardan birisi, Kur'an ve sünnete uymaya, o dönemde müslümanların akıllarına hâkim olan taklit anlayışı ile savaşmaya dâvet etmek olmuştur. Bu taklit anlayışından dolayı müslümanlar, Kur'an-ı Kerîm'den, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-in sünnetinden ve selef-i sâlihin eserlerinden yüz çevirip eski imamlarını körü körüne taklit etmeye yönelmişlerdi.Böylelikle onlar imamlarının huzurunda ölü yıkayan kimsenin önündeki cenâze hâline geldiler.[2]

Bununla birlikte dâvet âlimleri, dînin esaslarındaki mezheplerinin ehli sünnet vel-cemaat mezhebi, amelde ise Ahmed b. Hanbel'in mezhebi olduğunu açıkça ifâde ediyorlardı. Aynı şekilde dâvet âlimleri dînin esaslarında ictihâdın olmadığını açıkça ifâde ediyorlardı. Muhammed b. Abdulvahhab, hangi imamdan olursa olsun, amelde kendisine gelecek hak sözü kabul edeceğini, bunun dışındakileri terk edeceğini bizzat kendisi açıkça ifâde etmiştir. Fakat Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem- bunun dışındadır. Çünkü hak ondan hiç ayrılmazdı.[3]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olanların bağlı oldukları Hanbelî Mezhebi, öğrencilerini ictihada dâvet etmektedir.Aksine Hanbelî Mezhebi,ictihada dönmeye çağıran

---

[1] Muhibbuddîn Hatîb: "Vahhâbîlik".Zehrâ Dergisi.3.Cilt.Hicrî 1345 Safer ayı.Sayfa:96-97

[2] Hüseyin b.Ğannâm:Adı geçen eser.Sayfa:361 ve Muhammed Hamid el-Fekkî:Adı geçen eser.Sayfa:44

[3] Hüseyin b.Ğannâm:Adı geçen eser.Sayfa:423

İslâmî mezheplerin ilkidir.Bu sebeple Hanbelî mezhebinden Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye gibi becerikli müctehid âlimler çıkmıştır.[1]

Bundan dolayı Muhammed b.Abdulvahhab'ın taklitçilikle savaşması, Kur'an'a ve selef-i sâlihin eserlerine bakmaya dâvet etmesi pek tabiî idi. Öyle ki bunlara dönüp bakmadıkça ictihad etmek mümkün değildir.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab, Kur'an ve sünnetten yüz çevirmeleri ve yeni âlimlerin yazmış oldukları eserlerle uğraşmaları sebebiyle, müslümanların gerçek İslâm dîninden sapmış olduklarını idrâk etmiştir. Bunun sebebi, insanların ictihad makamına erişilmesinin imkânsız olduğuna inanmalarıdır.[2]

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab, ıslâhat için taklitçilik prangasını yıkmaktan, Kur'an ve sahih sünnete dönmekten başka bir çarenin olmadığına, Kur'an'ın anlamı anlaşılmayan kitap ve sünneti de anlamak isteyene onu anlamanın imkânsız bir şey olmadığına inanmıştı.[3]

Muhammed b. Abdulvahhab birçok münâsebette taklitçiliği yermiş ve onu Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in müşriklere muhâlefet ettiği şeylerden saymıştır.

Nitekim bu konuda şöyle demiştir:

"Müşriklerin dîninin en büyük esası, taklitçilik üzerine binâ olunmuştur. Bu, ilk kâfirlerden son kâfirlere kadar olan bütün kâfirlerin en büyük kâidesidir."[4]

Muhammed b.Abdulvahhab'ın taklitçiliğe savaş açmış olması, onun taklidin her türlüsüne ve şartlarına savaş açtığı anlamına gelmez.Fakat Muhammed b. Abdulvahhab'a göre taklitçilik, bazen haram, bazen da mübâh ve izin verilmiş olabilir. Buna göre, zarûrî haller dışında delilleri detaylı bir şekilde bilen ve bunlardan hüküm çıkarabilen bir kimsenin taklit etmesi haramdır. Her işinde delilleri detaylı bir şekilde bilemeyen kimsenin taklit etmesi mübâh ve kendisine ruhsat verilmiştir.

---

[1] Muhammed Ebû Zehrâ: "Ahmed b. Hanbel:Hayatı ve Yaşadığı Dönem".Sayfa:390

[2] Süleyman b.Abdulvahhab: "es-Savâikul-İlâhiyye fir-Raddi A'lal-Vehhâbiyye".Sayfa:3-4

[3] Kemâl Seyyid Derviş: Adı geçen eser.Sayfa:129

[4] Muhammed b.Abdulvahhab: "Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem-'in Câhiliye İnsanlarına Muhâlefet Ettiği Meseleler".Sayfa:90

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab, kendisinin taklitçiliği tamamen iptal edip yok saymakla itham edenleri yalanlamıştır.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olanlar, amelde belirli bir mezhebe bağlı kalmışlarsa da -ki bu Ahmed b.Hanbel'in mezhebidir- fakat mezhep taassubuna girmemiş, mezhebin görüşünü kesin bir nassa tercih etmemişlerdir. Bundan dolayı Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri, kendilerine göre tercih edilen görüşü onaylamak için birçok münâsebette dört mezhep imâmının bazı meselelerdeki görüşlerini aktardıklarını görmekteyiz.Aynı şekilde onlar, birçok araştırmalarında değişik İslâmî mezheplere âit kitaplara dayanmışlardır.

Bunun içindir ki Muhammed b.Abdulvahhab şöyle demiştir:

"Sonra biz, Allah'ın kitabını anlamak için elimizdeki yaygın tefsîr kitaplarından yararlanıyoruz.Bizdeki bu tefsîr kitaplarının en kıymetlisi İbn-i Cerîr Taberî'nin Tefsîridir. Onun özeti durumundaki Şâfiî mezhebine mensup olan İbn-i Kesîr'in tefsîridir. Aynı şekilde Beğâvî, Beydâvî, Hâzin, Haddâd, Celâleyn ve diğer tefsîr kitaplarıdır. Hadisi anlamak için, Buhârî'nin sahihini şerheden İbn-i Hacer Askalânî ve Kastalânî, Müslim'in sahihini şerheden Nevevî ve Câmius -Sağîr'i şerheden Menâvî gibi tanınmış imamların kitaplarından yararlanıyoruz.Hadis kitaplarına, özelleikle de Kütüb-i Sitte ve bunların şerhlerine önem veriyoruz."

Muhammed b. Abdulvahhab devamla şöyle demiştir:

"(Bu ilimlerin dışında) diğer dallardaki usûl, furû', kavâid, siyer, nahiv, sarf ve bütün imamların ilimleri hakkında yazılan kitaplarla da ilgileniyoruz."[2]

Şüphesiz ki Muhammed b. Abdulvahhab'ın bu konuda sözleri bize birçok ipucu ve veriler vermektedir ki bunların en önemlisi;bu dâvete tâbi olan âlimler, Hanbelî mezhebinin kitaplarıyla ve bu mezhebin âlimlerine bir bağnazlık yapmamakta, aksine onlar kaynağı ne olursa olsun kendilerini hakka ulaştıracak her şeyle ilgilenen açık görüşlü âlimlerdir. Bu sebeple dâvet âlimleri, yazdıkları bazı risâlelerde, müctehid hak kendisine apaçık belli

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Cilt:1, Sayfa:42 ve 114
[2] Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser.Sayfa:39-40

olduktan sonra dört mezhep imamının görüşlerine aykırı da olsa başka görüşleri tercih etmiş ve bu ictihaddan ise, bunun ictihad olduğunu ikrar etmişlerdir.[1]

Bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab, Süveydî[2] denilen şahsa yazdığı mektupta şöyle demiştir:

"Ben, bir tasavvufçu, fakîh, kelâmcı veya İbn-i Kayyim, Zehebî ve İbn-i Kesîr gibi büyük imamlardan bir imamın mezhebine dâvet etmiyorum. Aksine ben, yalnızca Allah Teâlâ'ya ibâdet etmeye ve onun hiçbir ortağının bulunmadığına dâvet ediyorum.Yine ben, ümmetinden sahâbe ile onlardan sonra gelecek olanlara kendisine sımsıkı sarılmalarını vasiyet ettiği Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetine dâvet ediyorum."[3]

Burada belirtilmesi gereken şeylerden birisi de, Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim'in -Allah ikisine de rahmet etsin- görüşlerine hayranlık duymaları ve birçok görüşlerinde onlara tâbi olmalarıydı.Fakat bu,-bazı araştırmacıların iddiâ etttikleri gibi- Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim'i taklit ettikleri anlamında değildir. Aksine bu, hakkın hak olana mutabık olmasıdır.

Taklidin anlamı, delillere bakmaksızın selef âlimlerinin bir meselede vermiş oldukları fetvâları olduğu gibi alıp kabul etmektir. Bunlara delilleriyle îmân edip iknâ olmak, taklit olarak adlandırılamaz.[4]

Bundan dolayı dâvet âlimleri, Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye ve öğrencisi İbn-i Kayyim'i hak olanın dışında taklit etmediklerini açıkça ifâde etmişlerdir.Kaynağı ne olursa olsun, bu ikisinin dışındaki âlimlerinin sözlerini doğru buldukları zaman ona tâbi olurlardı.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdullah bu konuda şöyle demiştir:

---

[1] Ahmed b. Nâsır b. Muammer:"İctihad ve Taklid Risâlesi".Sayfa:17.Cilt:3 Mısır'daki Menâr Matbaası tarafından hicrî 1349 yılında basılmıştır.

[2] Suveydî: Muhammed b.Abdulvahhab ile aynı dönemde yaşamış Irak âlimlerindendi. (Mütercim)

[3] Hüseyin b. Ğannâm:Adı geçen eser.Sayfa:152-154

[4] Muhammed Halîl Herrâs:"Vehhâbîlik Hareketi".Sayfa:37-38 Dr.Muhammed el-Behiy'in Vahhâbîlik üzerine yazdığı makaleye reddiye olarak yazılan kitap.

"Bize göre, İbn-i Kayyim ve hocası İbn-i Teymiyye ehli sünnetin hak üzere olan iki âlimidir.Bu ikisinin kitapları bizim yanımızda kitapların en kıymetlisidir.Fakat biz, her meselede onları taklit etmiyoruz.Çünkü Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sözünden başka herkesin sözü kabul edilir veya terkedilir. Bilindiği gibi biz, birçok meselede onlara muhâlefet etmekteyiz.Bu meselelerden birisi de, bir mecliste bir lafızla üç talakın vukû bulacağını söylememizdir.Çünkü biz, bu meselede dört mezhep imamının dediklerine uyarız."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri -daha önce de belirtildiği gibi-,amelde İmam Ahmed'in mezhebine tâbi olduklarından dolayı,dört mezhebin dışındaki diğer mezheplerin bir ölçüsü olmadığı için dört mezhep imamından herhangi birisini taklit edene itiraz etmemişlerdir. Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab bunu, adı geçen risâlesinde belirtmiştir.

Aynı şekilde Muhammed b. Abdulvahhab mutlak ictihad mertebesini hak etmediklerini,kendilerinden hiç kimsenin de bunu iddiâ etmediğini,ancak bazı meselelerde ictihad etmekte bir sakınca olmadığını ve bu durumun mutlak ictihadla bir tezat oluşturmadığını belirtmiştir. Bu sebeple dâvet âlimlerinden bazıları, ictihadda bulunup bazı konularda Hanbelî mezhebine muhâlefet etmişlerdir. Örneğin Hanbelî mezhebine aykırı hareket ederek dede ile kardeşlerin mîrâsı konusunda, dedeyi mîrâsta kardeşlerin önüne almışlardır.[2] Hatta Muhammed b. Abdulvahhab bizzat kendisinin bundan başka az da olsa yeni ictihadları vardır. Fakat bu ictihadlar, selefî dâvetin ictihadın geniş kapısına bakış açısını göstermiştir. Bundan dolayı birçok araştırmacı, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin en göze çarpan verilerinden birisinin, olmayan veya yok denecek kadar az olan ictihadın müslüman âlimlerin furû'da (amelde) tekrar ictihâda dönmelerini sağlamak olduğunu ikrar etmişlerdir.[3]

Fakat Muhammed b. Abdulvahhab müctehid bir âlim sayıldığına göre, onu müctehid âlimler grubunun hangisinden adlandırabiliriz?

---

1 Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser.Sayfa:49

2 Süleyman b. Sehmân: Adı geçen eser.Sayfa:38-39

3 Vehbe Zuhaylî: "İslâm Şerîatında İctihad".Sayfa:9, Hicrî 1396 yılının Zilkâde ayında Riyad'da düzenlenen İslâm Fıkhı Konferansı araştırmalarından alınmıştır.

Doğrusu fıkıh usûlü âlimleri, ictihadın birçok türü olduğunu onaylamışlardır.

Bunlar:

Mutlak müctehid, sonra belirli bir mezhebe bağlı olan müctehid, sonra herhangi bir mezhepteki müctehid, sonra tercih eden müctehid, sonra mezhebin esaslarını ve mezhebinde rivâyet edilenleri bilen, bu rivâyetlerden daha doğru, daha kuvvetli ve daha evlâ olanını seçip fetvâ verebilen müctehiddir.[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'a baktığımızda onu mutlak müctehid grubundan saymamız mümkün değildir.Fakat onu belirli bir mezhebe bağlı müctehid grubundan sayabiliriz. Çünkü Muhammed b. Abdulvahhab Hanbelî mezhebine mensuptu. Bununla birlikte, bazen bu mezhebin görüşlerinden dışarı çıkmış ve ictihadlarda bulunmuştur. Aynı şekilde Muhammed b. Abdulvahhab'ı herhangi bir mezhepte ictihad eden müctehid grubundan da saymamız mümkündür. Çünkü kendisinin Hanbelî mezhebi içerisinde de ictihadları vardır.

Abdulmüteâl Saîdî, Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâvetine bu konuda iki yönden itiraz etmektedir:

Birincisi: Bu dâvet, sadece İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebini taklid etmiş, başka mezhepleri taklit etmemiştir.

İkincisi: Muhammed b. Abdulvahhab, müslümanın diyetini yüz deve yerine sekiz yüz riyal olarak tayin etmesi gibi, sayılı konuların dışında ictihad ettiği zikredilmemiştir.

Abdulmüteâl Saîdî'nin itirazına şöyle cevap vermemiz mümkündür:

Birincisi: Abdulmüteâl Saîdî'nin 1. paragrafta zikrettiği doğru değildir. Şayet dâvet âlimlerinin yazdıkları kitaplarla risâlelerı okumuş olsaydı, Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin sadece İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebini taklit etmedikleri açıkça görürdü. Onlar yalnızca hakka muvafık olanları alırlardı. Daha önce de belirtildiği gibi,Muhammed b.Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimleri,hak kendilerine başka bir mezhepte apaçık belli olduktan sonra hemen onu almaya koşarlardı.

---

[1] Zekeriyâ el-Berrî: "İslâm Fıkhı Usûlü".Sayfa:323-325

İkincisi: Abdulmüteâl Saîdî'nin 2. paragrafta zikrettiği Muhammed b. Abdulvahhab'ın az ictihad ettiği konusuna gelince, bu Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin, vakitlerinin çoğunu büyük dâvet meselesi olan tevhîdin tam olarak yalnızca Allah'a yapılmasını insanlara ikrar ettirmek, her türlü ibâdeti Allah'tan başkası adına yapmamalarını sağlamak ve İslâm toplumunda buna aykırı olan her şeyi ortadan kaldırmak olmuştur. Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin harcadıkları çaba ve vakitlerinin büyük bir bölümünü tevhîd meselesi almıştır. Bu sebeple ameli konularda ictihâdî meselelere vakit ayıramamışlardı. Diğer yandan dâvetin ortaya çıktığı Necd toplumunun ictihâdî meselelerle uğraşmalarına gerek yoktu. Bazı konularda gerek duydukları takdirde Muhammed b. Abdulvahhab o konuda fıkhî ictihadda bulunurdu. Nitekim müslümanın diyeti ve bu diyetin takdir edilmesinde ictihadda bulunmuş ve müslümanın diyetini yüz deve yerine sekiz yüz riyal olarak belirlemiştir.Aynı şekilde Muhammed b. Abdulvahhab, İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebinin görüşüne aykırı davranarak fikhî konularda da ictihadlarda bulunmuştu. Nitekim farz namazda safın arkasında tek başına namaz kılanın namazının câiz oluşu meselesi ve haksız yere kurulan vakfın iptali meselesi[1] böyle olmuştur. Yine, "İctihad ve ihtilaf" konusunda Muhammed b. Abdulvahhab'a âit özel bir risâle de vardır.[2]

Bu sayılanlardan Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin ictihada ne derece önem verip ona çağırdığını ve körü körüne yapılan taklitçilikle mümkün olan her türlü yollarla savaştığını idrak etmiş oluyoruz. Muhammed b. Abdulvahhab ve ona tâbi olan dâvet âlimlerinin üzerinde çokça durdukları bu dâvetin esaslarına genel bakış açısı, -daha önce de belirttiğimiz gibi- İslâm kelimesinin tüm anlamlarını taşıyan gerçek İslâm dîninin esaslarından ibârettir. Dâvetin bu yönünün doğru olduğunu isbat etmesi için tarafsızlığıyla bilinen tarihçi Abdurrahman Cebertî'ye bırakalım.

---

[1] Hüseyin b. Ğannâm: "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Cilt:1, Sayfa:124-129.Ebâbteyn Baskısı.

[2] Bu risâle, Londra'daki British Museum'da bulunan el-yazma eserlerdendir.Risâlenin başında şu yazılıdır: "Bu risâle, Şeyh Muhammed b. Abdulvahhab'ın te'lifidir."Bu risâle ictihad ve ihtilaf konularında rakamsız olarak yazılmış olup, birkaç sayfadan oluşmaktadır.Bu risâlele dâvet âlimlerinin risâleleriyle birlikte mikrofilm şeklinde Zahrân şehrindeki Saudi Aramco petrol şirketinin kütüphanesinde bulunmaktadır.(Film xxtv)

Tarihçi Abdurrahman Cebertî dâvet âlimlerinin inançlarını açıklayan bazı risâleleri naklederken aynen şöyle demiştir:

"Ben derim ki: Eğer böyle ise, (bu dâvet) bizim Allah'a inandığımız dînin tâ kendisi ve tevhîdin özüdür. Bağnazlık yapan ve dînden çıkanlar bizi ilgilendirmez."[1]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin esaslarıyla ilgili olan sözümüzü bitirmeden önce, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin iki ana esasta özetlendiğini belirtmemiz güzel olur:[2]

Birincisi: İbâdette Allah Teâlâ'nın birliğine dâvet etmek, ibâdeti söz ve fiille Allah Teâlâ'ya hâlis kılmak ve buna zıt olan her şeyden uzaklaşmaktır. Daha önce zikrettiğimiz dâvetin altı esası olan bütün esaslar, bu esasın altında toplanmaktadır.

İkincisi: Daha önce de açıkladığımız gibi, Kur'an ve sünnete tâbi olarak ictihad kapısını açmak ve körü körüne taklitçilikle savaşmaktır.

3. BÖLÜM

Dâvetin İslâm Dünyasındaki Etkileri

Dâvetin Yayılışı:

Dâvetin esaslarını yayma ve düşmanlarına karşı bu dâveti savunma istek ve arzusu -daha önce de belirtildiği gibi- kılıç kullanılmasını zorunlu bir hâle getirmişti.

Nitekim hicrî 1159 (milâdî 1746) yılından itibaren savaşlar dizisi başlamış Muhammed b. Abdulvahhab'ın ölüm tarihi olan hicrî 1206 (milâdî 1791) yılına kadar devam etmişti. Bu savaşlar, Muhammed b. Abdulvahhab'ın ölümünden sonra da sürekli devam etmişti. Öyle ki bir savaş biter, başka bir savaş başlardı. Dâvete tâbi olanlar, bu savaşlarda kanlarını ve mallarını harcadılar.

Bu savaşlar, Arap yarımadasının büyük bir bölümüne yayılmasına rağmen, Arap yarımadasını bir hâlden başka bir hâle getirerek bölünmüşlükten birliğe, yoldan sapma, cehâlet ve isyândan tevhîde, ilme ve ibâdete yönelterek çehresini değiştirmişti. Yine bu savaşlar, Arap yarımadasını ahlâk ve muâmelât yönünden

---

[1] Abdurrahman Cebertî:"Acâibul-Âsâr fit-Terâcim vel-Ahbâr".Cilt:2, Sayfa:591.Hicrî 1218 yılının Muharrem ayında meydana gelen olaylar.Beyrut'taki Dârul-Fâris Baskısı. (Tarihsiz).

[2] Ahmed Abdurrahîm Mustafa:"Modern Arap Dünyasında İslâmî Yenilik Hareketi". Sayfa:32

düzeltmişti. Bu ise İslâm ve müslümanlar için dînî ve dünyevî yönden hayır olmuştur.[1]

Hak ve bâtıl mücâdelesi olan bu savaşlar, hakkın dâveti ve ona tâbi olanların zaferiyle sona ermiş, sonunda güçlü ve kendisinden korkulan bir İslâm devleti kurularak birbirleriyle çarpışan emirlikler bu devletin sancağı altında birleştirilmiş, sınırları batıda Kızıldeniz'den doğudaki Arap Körfezi'ne, kuzeyde Şam diyârından güneydeki Yemen'e kadar uzanmıştı.[2]

O devirdeki şartlara göre bir devletin sahip olması gereken her şey, bu devlet için mevcuttu. Osmanlı Devleti'nin Arap yarımadasındaki nüfûzunu ortadan kaldıran, Şam ve Irak'taki mülklerini tehdit eden bu devlet, tarihte "1. Suudi Devleti" olarak bilinir. Bütün bunlar, Osmanlıları bu devleti ortadan kaldırmaya mecbur kılan sebeplerdendi. Sonunda Osmanlılar, bu görevi yerine getirmesi için Mısır vâlisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımına kaldılar. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa önce oğlu Tosun komutasında, sonra kendi komutasında, en sonunda da hicri 1231 (milâdî 1816) yılında oğlu İbrahim Paşa komutasında birçok seferler düzenledi.Nitekim İbrahim Paşa, yolda dâvetin sert bir direnişi ile karşı karşıya kaldıktan sonra hicrî 1233 yılının Cemâziyel-evvel ayında 1. Suudi Devlet'inin yönetim merkezi olan Dir'ıyye'ye kadar ulaşıp burayı kuşatmaya başlamış ve son olarak hicrî 1233 (milâdî 1818) yılının Zilkâde ayında Abdullah b. Suud'un İbrahîm Paşa'ya teslim olmasıyla[3] Osmanlılar 1. Suudi Devleti'ni ortadan kaldırmış oldular.

1. Suudi Devleti siyâsî anlamda yıkılmasına rağmen Necd diyârında 2. Suudi Devleti'nin altyapısını oluşturacak şeyler bırakmıştı. Nitekim ıslâhî selefîilk dâvetinin fikirleri hâlâ insanların gözleri önünde duruyordu. Necd toplumu, Osmanlılara ve M. Ali Paşa'ya karşı bu dâveti savunmayı üstlenen Suudi âilesine olan bağlılığını içinde gizliyordu.[4]

Türkî b. Abdullah b. Muhammed b. Suud'un hicrî 1238 (milâdî 1823) yılında ortaya çıkması, 2. Suudi Devleti'nin kuruluşunun

---

[1] Ali Tantâvî: "Muhammed b.Abdulvahhab".Sayfa:34-40 ve Hasan Haz'al: "Şeyh Muhammed b.Abdulvahhab'ın Hayatı". Sayfa: 338

[2] Abdullah Şibl: "Şeyh Muhammed b. Abdulvahhab".Sayfa:62

[3] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Sayfa:285-307

[4] Abdulfettah Hasan Ebu Aliyye: "2. Suudi Devleti". Sayfa:24

başlangıç tarihi olmuştur. Raşîd âilesinin Necd diyârını hâkimiyeti altına almasıyla hicrî 1309 (milâdî 1891) yılında 2. Suudi Devleti sona erdi.Suud âilesi Necd diyârından çıkıp Kuveyt'e yerleştiler.Fakat durum fazla uzun sürmedi ki Suud âileisinin 3. dönemi başladı.Kral Abdulazîz Âl-i Suud hicrî 1319 (milâdî 1902) yılında Riyad'ı istilâ etmesiyle baba ve dedelerinin mülklerini geri almaya başladı. Böylece günümüze kadar süren 3. Suudi Devleti kurulmuş oldu.

Nitekim Muhammed b. Abdulvahhab'ın başlattığı selefîlik dâvetini savunma rûhu, 1. Suudi Devleti'ne sirâyet ettiği gibi, 2. ve 3. Suudi Devleti'ne de sirâyet etmişti. Mısır'daki Mehmet Ali Paşa devleti silinip yok oluncaya kadar bu dâveti ortadan kaldırmaya çalışmıştı.[1]

Selefîlik Dâveti, Suudi Devleti'nin gölgesinde dînî ve siyâsî yönden her merhalede Arap yarımadasının geniş bir bölümüne hâkim olunca, Arap yarımadasında bulunan diğer devletlerde de yayılmaya başladı. Öyle ki doğudaki Sumatra'dan batıdaki Nijerya'ya kadar İslâm ümmetinin ufkunu aydınlatmıştı.

Dâvetin Yayılmasının Önündeki Engeller:

[1] Abdulazîz Seyyid Ehil:"Tevhîd Dâvetçisi:Muhammed b. Abdulvahhab".Sayfa:137-138

Burada Muhammed b. Abdulvahhab'ın başlattığı dâvet, başlangıçta birtakım engellemelerle karşı karşıya kaldığına değinmemiz gerekir. Bunun iki önemli sebebi vardı:

Birincisi:

İslâm dünyasına karşı sırf bu dâveti kötülemek için değişik mezhep ve inançtaki düşmanlarının oynadıkları roldür. Öyle ki insanlara, bu dâvetin İslâm ve müslümanlar için yeni bir mezhep olduğunu inandırabilmek için bu dâvete, "Vahhâbîlik Mezhebi" adını verdiler. Bu karalama kampanyasına birçok siyâsî mercî katılmıştı. Bunlardan bazıları şunlardır:

Osmanlılar, Mısır'daki Mehmet Ali Paşa hükümeti, Mekke'nin ileri gelenleri[1] ve son olarak İngilizler[2].

Bütün bunlar, bu dâveti siyâsî menfaatleri için bir tehlike olarak görmüşlerdi.

Ayrıca Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetine tâbi olanların yıktıkları kubbelerin altında dünyevî menfaat elde edenler ve tasavvuf tarikatlarına bağlı kimseler gibi, şahsî menfaatlerine ters gelen kimseler de bu dâveti tehlike olarak görmüşlerdi. Bütün bu saydıklarımız, bu dâvet yüzünden sahip oldukları dînî ve sosyal merkezleriyle gelir kaynaklarını kaybedecek olmalarından dolayı bu dâveti tehlike olarak görmüşlerdi.[3]

İkincisi:

Bu dâvete mensup kimselerin davranışlarıdır.

Nitekim birçok kimse, bu dâvetin gâye ve prensipleriyle bağdaşmayan davranışlar içerisine girmiş ve bu dâvetin esaslarına kötülük etmişlerdir. Bununla birlikte bu kimselerin sayısı pek azdır .Fakat dâvete düşman olanlar aşırılıklarını, bu dâvete ve onun fikirlerini kötüye kullandılar.[4]

---

[1] Mesûd Nedevî: "Muhammed b.Abdulvahhab: Zulme uğramış ve Kendisine İftirâ Edilmiş Reformcu".Sayfa:179. Arapçaya tercüme eden:Abdul-alîm Bestûnî.

[2] Qeyamuddin Ahmad: "The Wahabi Movement in India". Sayfa:231-258

[3] Muhibbuddîn Hatîb: "Vahhâbîlik".Zehrâ Dergisi:3.cilt.Yıl:Hicrî 1345 yılı Safer ayı. Sayfa:84 (Dipnot).

[4] Hamed el-Câsir:"Mülâhazâlar, yorumlar ve tepkiler".Arap Dergisi.Dördüncü Yıl. Cilt:19. Yıl: Hicrî 1390.Sayfa:764 ve 937

Dâvetin Yayılmasındaki Etkenler:

Yayılmasının etkenleri:

Yukarıda belirttiğimiz bütün bu engellere rağmen, müslümanlar bilinçli ve aydın bir kafa yapısıyla bu dâveti değerlendirdikten sonra, dâvet semeresini vermiş, dâvetin prensipleri ve ona tâbi olanlar büyük İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde yayılmaya başlamıştı.Bu, diğer reform hareketlerinden tamamen farklı olarak islâhata yönelik bir dâvet hareketi idi.Nitekim dâvetin başarılı olup Asya ve Afrika'da yayılmasında etken olan bu özelliği bizi araştırmaya sevketmiştir.

Dâvetin yayılışındaki etkenleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Dâvetin prensiplerinin doğal oluşu:

Bu dâvetin prensipleri açık-seçiktir. İnsanın tabiatına uygun ve anlaşılması kolaydır. Anlaşılmaz ve felsefî şeylerden uzaktır.Dâvetin, her türlü bid'at ve şirk olan şeylerden uzak katıksız ve hâlis İslâm dînine dâvet olmasına şaşılmaması gerekir.

2. Dâvetin sahibi ve îmânın güçlü olması:

Muhammed b. Abdulvahhab güç ve kuvvetini bu dâveti için harcamış, onu savunmak ve yaşatmak için kendisine uyacak ve bu yolda kendisine yardım edecek insanları toplayabilmek için hayatını tehlikeye atmıştı.Nitekim onun güçlü îmânı ve gerçekleştirmeye çalıştığı gâye sayesinde bu dâveti başarıya ulaştırmada muvaffak olmuştu.

Muhammed b. Abdulvahhab, İslâm dünyasının bir felâkete doğru gittiğine,eğer ıslâh ediciler önce nasihat ve irşâd yoluyla, olmazsa başka bir yolla onları uyarmazlarsa dînin esaslarından tamamen sapılacağına inanıyordu.Bunun üzerine Muhammed b. Abdulvahhab kolları sıvayıp kalemi ve dâvetine tâbi olanların kılıçlarıyla dâveti bu yolculuk yapmak ve meydan okumak sûretiyle sahada savunmaya başladı.Muhammed b. Abdulvahhab hedefi

gerçekleşinceye ve istediği tamamlayıncaya kadar bu dâvette esnek davranmamış ve açıkça konuşmak sûretiyle İslâm dünyasına karşı koymasını bilmişti.[1]

3. Dâvetin siyâsî gücü:

Dâvetin siyâsî gücünü temsil eden, bu dâvete yardım eden Suud âilesidir. Bu güç, hicrî 1157 (milâdî 1744) yılında Dir'ıyye'de Muhammed b. Abdulvahhab ile Emîr Muhammed b. Suud arasında yapılan anlaşmayla ortaya çıkmaya başladı.Bu siyâsî gücün dâvetin hâkim olmasında ve sesinin doğudan batıya kadar ulaşmasındaki etkisi çok büyüktür.Allah Teâlâ'nın tevfiki, sonra siyâsî güç olmasaydı, Muhammed b. Abdulvahhab dâveti ile uzun süre ayakta kalamazdı. Dâveti ayakta kalmış olsaydı bile ölümünden sonra böyle yankı uyandıramazdı.[2]

Buradan hareketle Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, siyâsî ve dînî işleri birarada toplayan bir dâvet idi. Bazı oryantalistlerin iddiâ ettikleri gibi, sadece dînî bir dâvet değildi.[3] Çünkü İslâm dîninin bizzat kendisi hem dîn, hem de dünyadır.[4]

Dâvete yardım edenlerden tarihin kendilerini altın harflerle yazdığı Suud âilesi, canları ve mallarını bu yolda fedâ ederek büyük bir çaba harcadılar.Öyleki Muhammed b. Abdulvahhab'ın hayatında olduğu gibi,ölümünden sonra da dâvet meş'âlesini taşıdılar. Hayatında Muhammed b. Abdulvahhab'a yardım ettikleri gibi, ölümünden sonra da onun yerine bu dâveti ayakta tutmaya devâm ettiler. Mehmet Ali Paşa'nın ordusu tarafından hicrî 1233 (milâdî 1818) yılında 1. Suudi Devleti olan devletleri ortadan kaldırılmasına rağmen, bu yolda ne cimrilik yaptılar, ne de tembel davrandılar. Nitekim dâveti savunma ve benimseme rûhu, 1. Suudi Devleti'nde olduğu gibi, 2. ve 3. Suudi Devleti'ne de geçmişti.

4. Dâvetin bulunduğu ortam:

Dâvetin ortaya çıktığı Necd ortamı, toprağı bu çalışmaya uygun olan çöl ortamı, halkı ise basit yaşantısı olan ve dünya zevklerinden

---

[1] Abdulkerîm el-Hatîb: "Muhammed b. Abdulvahhab".Sayfa:146-147

[2] Abdullah b. Şibl: "İmam Muhammed b. Abdulvahhab".Sayfa:46-60

[3] Avrupalı bazı araştırmacılar, Necd diyârındaki ıslahâta yönelik dâvet hareketini, sadece dînî hareket olduğunu iddiâ ettiklerinden dolayı Avrupadaki Katolik Reform hareketine benzetmektedirler.Geniş bilgi için bknz:Ahmed Abdurrahîm Mustafa: "İslâmî Yenilik Hareketi".Sayfa:36

[4] Münîr Aclânî: "Suudi Arabistan'ın Tarihi".Cilt:1 (1. Suudi Devleti).Sayfa:241

uzak insanlardı. Necd diyârının insanlarında yiğitlik, cesâret ve yardımseverlik gibi özellikler yaygındı. Bunların içinde ağır yükün altından kalkabilecek erkerler vardı. Öte yandan Necd bölgesi Osmanlı Devleti yönetim merkezinden, dîn adamlarının, tasavvufçuların ve Osmanlı Devleti'nde önemli makamları işgâl eden farklı mezheplere bağlı fakihlerin nüfûzundan uzak idi.Bu gibi kimselerin, sahip oldukları merkez ve makamları kaybetme endişesiyle bu dâvete karşı çıkmaları doğaldı.[1]

Bundan dolayı, iki dâvetin prensip ve hedeflerinin kaynakları bir olmasına rağmen[2] Muhammed b. Abdulvahhab'ın liderliğindeki ıslahâta yönelik dâvet hareketinin Necd diyârında başarıya ulaşması ve Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin hicrî 661-728 yılları arasında Şam diyârındaki dâvetinden daha fazlası yaygınlaşmasının sebeplerinden birisi de yukarıda saydığımız şeyler idi.[3]

Ayrıca şu etkeni de ekleyebiliriz: Şeyhulislâm İbn-i Teymiyye'nin dâveti, siyâsî dayanaktan ve maddî güçten yoksundu. Daha önce de belirtildiği gibi Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti ise her ikisine sahipti.[4]

5. Dâvet âlimlerinin rolü:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın İslâm dünyasında selefî dâvetin esaslarını yaymada dayandığı faktörlerden birisi de dâvet âlimlerinin rolüydü. Bu âlimler yoluyla, ya yazdıkları kitap ve risâleler veya bizzat kendilerinin dâveti yaymak için bir beldeden başka bir beldeye geçişleri sırasında dâvet hakkındaki haber ve prensipler birçok İslâmi bölge ve beldelere ulaşmıştır.

Bazı dâvet âlimleri, kimisi Arap yarımadasına, kimisi de Arap yarımadasının dışına Necd bölgesindeki dâvet hükûmeti tarafından dâvetçiler şeklinde gönderiliyordu. Öyleki bu dâvet âlimlerinin Arap yarımadasının değişik bölgelerine gönderilmeleri, bazı belde ve

[1] Muhammed Abdulllah Mâdî: "Arap Yarımadasında Modern Kalkınmalar". Cilt:1. Sayfa:46

[2] Cemâleddîn Şeyyâl: "İslahâta Yönelik Hareketler ve Modern Doğu İslâm'daki Kültür Merkezleri". Cilt:1. Sayfa:60

[3] Adı geçen eser.Sayfa:60

[4] Abdurrahîm Abdurrahman: "1. Suudi Devleti".Sayfa:63

bölgelerin dînî ve siyâsî yönden Necd bölgesindeki selefî dâvet hükûmetinin emri altına girmesine sebep olmuştu.[1]

6. Dâvetin içerisinde bulunduğu asır:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, ıslahat hareketleri için en uygun bir zamanda ve en verimli bir asırda ortaya çıkmıştı. Öyle ki bid'at ve hurâfelerin müslümanlar arasında yayılması sebebiyle dînî yönden sapmalar son noktaya ulaşmıştı. Buna ilâve olarak siyâsî yönden güçsüz, sosyal yönden gerileme ve iktisâdî yönden geri kalmışlık gibi sebepler, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin insanları bu durumdan -Allah Teâlâ'nın tevfîkiyle- kurtaran tek yol kılmuştur.Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, selîm fıtrata dâvet etmesi ve İslâm'ın bütün prensiplerinin ilk dönemlerdeki gibi tam olarak uygulanması, bu dâveti başarıya ulaştıran sebeplerden olmuştur.İnsanlar, İslâm dünyasında yeniden bu dîninin esaslarına dönmenin, izzet ve şerefi tekrar elde etmeye yardım edeceğini anladılar.[2]

Bir ıslahatçı böyle bir dâvete çağırdığı zaman, dâveti kabul edecek gönüller ve ona kulak verecek insanları bulabileceği gibi,bu dâvete destek verecek insanları ve bu dâvetle beraber hareket edecek olanları da bulacaktır.

7. Hac mevsimi ve haccın edâ edildiği yer:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin İslâm dünyasının dört bir yanında yayılmasının en önemli etkenlerinden birisinin bu etken olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Hicâz bölgesinin hicrî 12. ve 13. asırda (hicrî 1217-1226 yılları arasında) 1. Suudi Devleti'nin egemenliği altına girmesi[3], İslâm dünyasının dört bir yanından gelen hacılara selefî dâvetin gerçeğini öğrenme, bu dâvetçilerle bir araya gelme ve dâvet ettikleri hususlarda onlarla tartışıp bu konuda iknâ olma fırsatını tanıdı. İnsanlar, özellikle dâvetin nüfûz döneminde Hicâz bölgesinin hâlini, emniyet ve istikrar, İslâm'ın bütün esaslarının uygulanması gibi özelliklere sahip olmasını gördükleri zaman, bu dâvete îmân edip onu ülkelerinde yaymaya iknâ olmuş, ülkelerine döndüklerinde de insanları bu dâvete uymaya çağırdılar.

---

[1] Abdurrahîm Abdurrahmân: "1. Suudi Devleti".Sayfa: 63

[2] Celâl Yahyâ: "Adı geçen eser.Sayfa:93

[3] Osman b. Bişr: Unvânul-Mecd fî Târihi Necd".Cilt:1, Sayfa: 114 ve 149.

Dâvetçilerin gittikleri yerlerdeki hedefleri; her türlü bozukluk ve bid'atlarla savaşmak, o ülkedeki İslâm inancını düzeltmek ve İslâm dînini inanç ve hayat metodu olarak uygulayacak İslâmî hükûmet kurulmasına çalışmak olmuştur.[1]

8. Ticârî ilişkiler:

Bu, İslâm ülkeleri arasında "İslâm Ticâret Örgütü" diye bilinen bir harekettir. Yine, fertlerin kendi aralarındaki ilişkileri olsun, Suudi Devleti'ne komşu olan ve olmayan İslâm ülkeleriyle yaptığı ilişkiler olsun, bu ilişkilerin selefî dâvetin yayılmasındaki rolü çok büyük olmuştur.

Elimizdeki kaynaklar, bu etkenin Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâvetinde oynadığı bu önemli rolü zikretmemesine rağmen, gerçekte bu etkeni inkâr etmek veya unutmaya çalışmak mümkün değildir.

Yine Endonezya, Orta Afrika ve Doğu Hindistan Adaları gibi[2], İslâm ordularının giremediği ülkelerde "İslâm Ticâret Örgütü", İslâm dîninin barış yoluyla yayılmasında büyük rol oynadı. Biz, ister Asya'da, isterse Afrika'da olsun, "İslâm Ticâret Örgütü"nün İslâm dîninin yayılmasında oynadığı bu rolü kesinlikle bir kenara bırakamayız.

9. Selefî dâvete düşman olanlar:

Son olarak, bu dâvete düşman olanların, özellikle de fikir adamlarının bu dâvetin yayılmasındaki rolünü unutmamamız gerekir. Çünkü dâvetin yayılmaması için aleyhinde çalışan ve nefret ettirmek için insanların dikkatini çekerek onların bu dâvete yönelmelerini sağlayan onlar olmuşlardır.Tarihçi Hüseyin b. Ğannâm bu etkeni kabul etmekte ve bunu şâir Ebû Temmâm'ın şu sözüyle pekiştirmektedir:[3]

"Allah, gizlenmiş bir fazîleti yaymak istediği zaman,

Bu iş için hasetçinin dilini ona kolay kılar.

Şayet ateş, çevresindekini yakacak olmasaydı,

Sarsabır (ûd) ağacının kokusunun kıymeti bilinmezdi.

---

[1] Muhammed Abdullah Mâdî: Adı geçen eser.Cilt:1, Sayfa:56

[2] Abdulfettâh Mansûr:"Çağdaş İslâm Dünyası Tarihi hakkındaki konferanslar".Sayfa:10

[3] Hüseyin b. Ğannâm: "Ravdatul-Efkâr vel-Efhâm".Cilt:1, Sayfa: 34

Dâvetin İslâm Dünyası Üzerindeki Etkisi:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin İslâm dünyasındaki diğer ıslahata yönelik hareketler üzerindeki etkisine girmeden önce, bu belirtilerin doğruluğu ve bunun ne kadar etkili olduğu üzerinde durmayı tercih ederiz.

Bazı araştırmacılar; "Diğer ıslahatçı dâvetlerin ortaya çıkması, bu dünya hayatının gereklerinden olduğu görüşüne varmışlardır. Arap yarımadasında Muhammed b. Abdulvahhab'ın ortaya çıkması gibi, Mısır, Libyâ ve Hindistan gibi birçok İslam ülkesinde başka ıslahatçılar ortaya çıkmıştır. Bu ıslahatçıların, selefîlik dâvetinden etkilendiklerini söylemek gerekmez."[1]

Gerçekte Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâvetinden ıslahatçıların etkilenmeleri, şu sayacağımız şeyleri gözönüne aldığımızda kabul edilmesi gereken bir gerçektir:

1. Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden sonra ortaya çıkan ıslahat hareketleri, selefîlik dâvetinden doğrudan etkilenmemişlerdir.Fakat bu hareketlere en azından ortam hazırlayıp güç vermiştir. Çünkü Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâveti, doğrusu yoğun bir karanlık döneminde ortaya çıkan en cesâretli bir dâvet idi.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâveti, bu yönüyle cesâretli bir öncü ve liderdi. Bu dâvete karşı kararsız ve ürkek davranan kimseler dâvetin içerisinde örnek alabilecekleri ve ıslahat hareketinin her devresinde izinde yürüyebilecekleri iyi bir örnek olan ıslahatçılarla bu dâvetin mensupları da vardı.

2. Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâveti ile diğer dâvet hareketlerinin ortaya çıkmasının zaman olarak birbirine yakın olması, bu dâvetin diğer dâvetlerle ıslahat hareketlerin doğmasına veya erken doğmasına neden olduğunu gösterir. Muhammed b.

---

[1]Abdulkerim Hatib:"Sayfa:135.Bu konuda Abdulmüteâl Sâidî'nin "İslâm'da Müceddidler" adlı kitabına bakabilirsiniz.Sayfa: 543

Abdulvahhab'ın selefîlik dâvetinin Arap yarımadasında ilk defa hicrî 12. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkıp daha sonra o şekilde devam ettiğine göre, Libya'daki Senûsîlik hareketi de hicrî 13. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır.

Aynı şekilde Hindistan'daki Ahmed Barillî hareketi, Batı Afrika'daki Osman Danvodio hareketi ve bu ikisinden sonra gelen Mısır'daki Cemâleddin Afgânî ve Muhammed Abduh hareketi ve diğer ıslahat hareketleri, bu yüzyılda ortaya çıkmıştır.

3. Durum ve şartların birbirine benzemesi.Çünkü bu dâvet hareketleri ortaya çıktığı zaman İslâm dünyasının dînî, siyâsî ve sosyal yönlerden gerilemedeki şartları,birbirine çok benzemekteydi.

Nitekim bu durum, herkeste ıslahata ihtiyaç duyma şuurunun doğmasına yol açmıştır. İşte, bu sebeple Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, aynı yol üzere yürümekte diğer dâvet hareketlerini yakında veya uzaktan teşvik eden bir unsur olmuştur.

4. Herhangi bir dâvetin başka bir dâvetten etkilenmesi, o dâvetin temel ve tâli derecedeki ilkelerini kabul etmesi ve bu ilkelere boyun eğmesi demek değildir. Aksine bu ilkelerin bazısından veya en önemlisinden etkilenmesi yeterlidir.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden etkilenmiş ıslahatçı dâvet hareketlerinin hepsi, insanları Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin en önemli esası olan iki şeye dâvet etmekteydiler.

Bu iki önemli esas: "Tevhîdi, yalnızca Allah'a hâlis kılmak, içtihad kapısını açmak ve Kur'an ve sünnete uyarak körü körüne taklitçilikle savaşmak."

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden etkilenmiş ıslahatçı dâvet hareketleri, dâvetin tâli meselelerindeki ilkelerine aykırı olabiliyordu.

Çoğu araştırmacılar, Muhammed b. Abdulvahhab'ın başlattığı selefîlik dâvetinin kendisinden sonra ortaya çıkan ıslahatçı hareketleri belirgin bir şekilde etkilediği konusunda ittifak etmişlerdir.

Nitekim Dr. İbrahim Şureykî "Arap Körfezi, Maskat ve Umman'a Bir Bakış" adlı kitabında bu konuda şöyle demiştir:

"Gerçeği söylemek gerekir ki, ıslahatçı büyük âlim Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti, Arap ve İslâmî doğuyu bir uykudan uyandırmış ve İslâm dünyasında 18. 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan bütün ıslahat hareketlerinin kaynağı olmuştur."[1]

Dâvetin Asya Kıtasındaki Etkileri:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin İslâm dünyasındaki etkilerini saymakla yetindiysek bu, dâvetin İslâm dünyasının dışında bir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Aksine İslâm dünyasının dışında, örneğin Avrupa ülkelerinde Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinden etkilenen ve onun dâvetine çağıran fertler ve topluluklar bulunmaktaydı. Fakat bu fertler ve topluluklar, sayıları az olmakla birlikte dağınık bir halde ve güçsüz bir durumda idiler.[2]

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin Asya kıtasındaki etkileri hakkında konuşurken, -bazı tarihçilerin zikrettikleri gibi-, dâvetten etkilenen en önemli bu bölgeleri zikredeceğiz. Dâvetten etkilenen bu bölgelerin dışında başka bölgeler bulunsa bile, bu bölgeler dâvet tarihinde belirli bir öneme hâiz değildir. Çünkü bu bölgeler pek azdır.[3]

Aynı şekilde aşağıda zikredeceğimiz bölgelerde, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin sadece diğer dâvet ve ıslahat

---

[1] İbrahim Şureykî: "Arap Körfezi, Maskat ve Umman'a Bir Bakış". Sayfa:30.
Miladî 18. 19. ve 20 yüzyıllar, hicrî 12. 13. ve 14. yüzyıllara tekâbül etmektedir.
[2] Ahmed Abdul-Ğafûr Attâr: "Muhammed b. Abdulvahhab". Sayfa:208
[3] Örneğin Endonzeya'nın Java adası ile Malavi yarımadasının bazı bölgeleri bu bölgelerdendir.Adı geçen esere bakınız.Sayfa:212

hareketleriyle olan bağlantısını zikredip geçeceğiz. Yoksa bu dâvetin o bölgelerdeki etkilerini detaylı bir şekilde anlatmayacağız. Çünkü bu uzun olduğu gibi, araştırmamızın da konusu değildir.

Şimdi Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin Asya kıtasında etkili olduğu en önemli bölgeleri anlatmaya çalışacağız.

Birincisi: Yemen ve Arap Yarımadasının Ücra Kesimlerinde

Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâvetinin etkileri Arap yarımadasının sınırlarını aşıp İslâm dünyasının çeşitli bölgelerine ulaştığına göre, -Suudi Devleti hariç- Arap yarımadasının diğer bölgelerinin bu dâvete kucak açması sanırım daha önce gelir.[1]

Yemen'de bu dâvetten etkilenen bir grup âlim ortaya çıkmış ve insanları bu dâvetin ilkelerini benimseye dâvet etmişlerdir. Bu dâvet çalışmaları sonucu kendilerine tâbi olan kimseler olmuş, bu âlimler ile onlara düşman olan diğer âlimler arasında sözlü münakaşa ve münazalar meydana gelmiştir.Fakat bu hareketleri, söz düellosunun dışına çıkmamıştır.[2]

En tanınmış âlimlerden birisi, Muhammed b. İsmail San'ânî'dir (hicrî 1099-milâdî 1182)[3]. Muhammed b. İsmail San'ânî, Yemen halkını tevhîde ve tevhîdi yalnızca Allah Teâlâ'ya hâlis kılınması gerektiğine, o dönemde Yemen'de yaygın olan salih kimselerin türbeleriyle tevessülde bulunmaktan uzak durmaya dâvet etmiştir.

Muhammed b. İsmail San'ânî'nin bu dâvetten etkilenmesi, Muhammed b. Abdulvahhab Dır'iyyede iken ona gönderdiği bir mektupta kendisini övüp dâvetinin önemini belirttiği şu beyitinden anlamak mümkündür.

Muhammed b. İsmail San'ânî kasidenin başında şöyle der:

Necd'e ve Necd'de ikâmet edene selâm olsun,

Selâmım uzaktan kendisine bir faydası olmasa bile.

Yine bu meşhûr âlimlerden birisi, Muhammed b. Ali Şevkânî'dir (hicrî 1172- milâdî 1250).

---

[1] Genel olarak Suudi Devleti'nin sınırları kuzeyden Şam'a, güneyden Yemen'e, doğudan Arap Körfezine ve batıdan da Kızıldenize kadar en uç noktaya kadar genişlemiştir.

[2] Ahmed Emîn: "Modern Çağda Islahatçı Liderler". Sayfa: 21-22

[3] Yazarın bibliyografisi için (Dîvânul-Emîris-San'ânî) adlı dîvânına bakınız.Hicrî 1384 yılında Medenî matbaasında basılmıştır. (Önsözü)

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti gibi, Muhammed b. Ali Şevkânî de insanları tevhîde, içtihâda, bid'atlarla ve körü körüne taklitçilikle savaşmaya dâvet etmiştir. Nitekim bu konuda bir kitapçık yazmış ve bu kitapçığa "el-Kavlul-Mufîd fî Hukmit-Taklîd" adını vermiştir.

İmam Şevkânî de Muhammed b. Abdulvahhab gibi, İbn-i Teymiyye'den etkilenmiştir. Nitekim İbn-i Teymiyye'nin dedesi Mecduddîn İbn-i Teymiyye'nin, "Münteka'l-Ahbâr" adlı kitabını şerhetmiş ve bu kitaba "Neylu'l-Evtâr" adını vermiştir.[1]

İmam Şevkânî'nin Selefîlik dâvetinden etkilenişi, Muhammed b. Abdulvahhâb'ın ölüm haberi kendisine ulaştığında, onun ardından söylediği şu ağıt dolu kasîdeden görülür. İmam Şevkânî kasîdenin başında şöyle der:

"Ansızın gelen büyük belâ, kalbimin acısını fazlalaştırdı

Bu fâcia, hedefini bularak beni öldüren ok oldu."

San'ânî ve Şevkânî'nin Yemen halkı nezdindeki yeri, günümüze kadar hâlâ büyüktür.

Bu iki âlim ile diğer âlimlerin Yemen'deki gayret ve çalışmalarına, Dır'iyye'den Yemen'e dâvet ve irşâd edici kimselerin gönderilmesi ve siyâsî yönden 1. Suud devrinde[2] Suudî nufûzunun hicrî 1220 yılında Yemen'in kuzey bölgesindeki Hudeyde şehrine kadar ulaşarak genişlemesini ilâve edersek, Selefîlik dâvetinin Yemen'in farklı bölgelerinde yayılmasında bu nedenlerin etkili olduğunu öğrenmiş oluruz.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin Yemen'in dışında Arap yarımadasının diğer bölgelerinde yayılışının farklı olması, iki etkenin olmasına bağlıdır:

Birincisi: Dır'iyye hükümeti tarafından dâveti yaymak için o bölgelere gönderilen dâvet ve irşâd edici kimselerin derecesi.

İkincisi: Suudi nufûzunun siyâsî yönden o bölgelerde yayılma alanı.

---

[1] Bkz: "Arap Dergisi".(Hicrî 1392 yılı Recep/milâdî 1972).Makâlenin başlığı:Yemenli el-yazması eserden "Vahhâbîlik Dâveti Tarihi"

[2] Osman b. Bişr: Adı geçen eser. Cilt: 1. Sayfa: 132

Katar, Bahreyn, Kuzeybatı Umman, Umman'ın sahil bölgelerinde yaşayan şeyhlere, özellikle "Kâsımlar"[1]a bağlı olan kabileler, yine Suudî ordularının ulaştığı, Şam diyârının Havrân ve Kerek[2] bölgelerinde yaygın olan kabileler bunlara örnek olarak verilebilir.

Irak'a gelince, burada şiâ mezhebinin yaygın olması ve Selefîlik dâvetine düşmanlık beslemeleri, özellikle hicrî 1216 yılında vukû bulan Kerbelâ olayı, Selefîlik dâvetinin Irak'ta az yayılmasındaki etkisi büyük olmuştur.[3]

İmam Abdulaziz b. Muhammed b. Suud'un hicrî 1218 yılında Iraklı bir şiâ mensubu tarafından öldürülmesi, bu düşmanlığı ifâde eden en açık örnektir.[4]

İkincisi: Hindistan'da

Selefîlik dâvetinin Hindistan'ın birçok bölgesinde büyük bir şekilde yayılmasında Hindistanlı lider Ahmed b. İrfan Brelwi'nin etkisi büyüktür. (hicrî 1201-1246/milâdî 1831-1786). Şeyh Ahmed, Barilly şehrinde, muhâfakâr müslüman bir âileden dünyaya gelmiş ve bu şehre nisbet edilmiştir.Daha sonra ilim öğrenmek için, özellikle de dînî ilimler öğrenmek için Barilly, Lucknow ve Delhi şehirleri arasında gidip gelmeye başlamıştır. Hicrî 1225 yılında, askeriye girip Tong hâkiminin ordusunda dört yıl askerlik yaptı. Son olarak hicrî 1232 yılında askeriyeyi bırakıp Delhi'ye döndü. Burada müslüman kardeşlerinin içerisinde bulunduğu ortamı yakından araştırarak onların güçsüz kalmalarını ve ingiliz sömürgesi altında gerilemelerini gözleriyle gördü.[5]

Ahmed b. İrfan Brelwi, bunun sebebinin inançlarına putperest hinduların inanç ve âdetlerinden birçok şeyin karışması sonucu, müslümanların gerçek İslâm'ın prensiplerinden sapmaları,

---

[1] Abdurrahîm Abdurrahmân Abdurrahîm.Adı geçen eser.Sayfa:86-103.Salih Âbid: "Dâvetin, Arap Körfezinde Yayılmasında Kâsımların Etkisi".Sayfa: 157

[2] Osman b. Bişr: Adı geçen eser. Cilt:1. Sayfa:143

[3] Buna rağmen Irak'ta ehli sünnete mensup bazı kimselerden Selefîlik dâvetine tâbi olan kimseler vardır.İşte bunlardam birisi Mahmud Şükrî Alûsî'dir. (Hicrî 1273-1342).Alûsî, Selefîlik dâvetini savunan pekçok eserler yazmıştır.Bibliyografisi için, Abdurrahman b. Abdullatif Âl eş-Şeyh'in yazdığı,"Necd diyârı ile başka diyârların en tanınmış âlimleri" adlı kitaba bakabilirsiniz.Sayfa: 468

[4] Osman b. Bişr: Adı geçen eser.Cilt: 1. Sayfa:114-119

[5] Cemâleddîn Şeyyâl: Adı geçen eser. Sayfa: 67

dînlerinde bid'atlarla hurafelerin yaygınlaşması ve aralarında evliyâ ve salih kimseleri kutsallaştırmaları olduğunu anladı.[1]

Hicrî 1236/milâdî 1821 yılında Ahmed b. İrfan Brelwi hac farîzasını edâ etmek üzere Mekke'ye gitti. Mekke'de bazı Selefî âlimler ve bu dâvete uyan kimselerle buluştu. Selefî âlimler ve dâvete uyan kimseler, dâvetin ilkelerini Ahmed b. İrfan Brelwi'ye sundular.O da bu ilkelerin doğru olduğuna iknâ olup onu hemen kabul etti.Ülkesine döner dönmez Hindistan'ın kuzeybatısındaki Pencab bölgesinde bu dâveti yaymak ve müslümanların içine yerleşen bid'at ve hurafelerle mücâdele etmek için bütün gücüyle çalıştı.[2]

Yazdığı risâlelerden anlaşılacağı gibi, Ahmed b. İrfan Brelwi'nin hedeflerinden birisi, orada bulunan ingiliz sömürgesine ve putperest sihlerin nüfûzuna son vermek ve İslâmî yönetimi Hindistan'a yeniden getirmek idi. Onun nâmı, kısa sürede Hindistan'ın her tarafında yayıldı. Nitekim binlerce müslüman onun ilkelerini benimseyip kabul ettiler. Pencab ve çevresinde bağımsız bir devlet kurdu.Devletin nüfûzu genişleyip Sind ve Belûcistan bölgesi ile Afganistan'ın bazı kesimlerine kadar ulaştı. Ardından kendi görüşlerine aykırı olan herkese cihad ilan etti.[3]

Peşâver yakınlarında yapılan savaşta sihleri hezimete uğrattı.Fakat birbirleriyle işbirliği yapan ingilizlerle sihlerin sert direnişiyle karşılaştı ve ingilizlerin yardım ettiği sihlerle kendisi arasında meydana gelen çatışmalarda hicrî 1246/ milâdî 1831 yılında şehîd edildi. Böylece kurduğu devlet, yıkılmış oldu. Fakat Hindistan'da başlattığı ıslahatçı dâveti kendisine tâbi olanlar arasında ısrarla devam etti ve büyük bir dînî edebiyat meydana getirip ilkelerinin her topluluğa ulaşmasını garanti altına almak için urducayı dil olarak seçmişlerdir.Yine, İngiliz sömürgesinden kurtulabilmek için ticâretle uğraşmayı tercih etmişlerdir.[4]

---

[1] Mahmud Abdullah Mâdî: Cilt: 1. Sayfa:67
[2] Qeyamuddın Ahmed Ibid.pp 232-268
[3] Abbas Mahmud Akkâd: Adı geçen eser. Sayfa: 81
[4] Cemâleddîn Şeyyâl: Adı geçen eser. Sayfa: 68-69

Tarihçiler, Brelwi hareketiyle kendisine tâbi olanların hareketini,1947 yılında bağımsızlığına kavuşan Hindistan'ın, bağımsız Hindistan ihtilâlinin etkenlerinden biri saymışlardır.[1]

Üçüncüsü: Bengal Diyârında

Burası, günümüzde Bengalde, eskiden ise Doğu Pakistan olarak bilinmektedir. Nitekim Bengaldeş, müslüman halkı arasında Selefîlik dâvetinin yayılmasından mutluluk duymuştur.İki bölge arasındaki mesafenin yakın olması ve o devirde aynı ülkeyi (Hindistanı) temsil etmesi sebebiyle, dâvetin Bengal diyârında yayılmasının, Hindistan'daki Ahmed Brelwi ve ona tâbi olanlar tarafından yayılmasıyla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat biz, Bengal diyârındaki dâvetin etkilerini, Hindistan'daki dâvetten ayrı tutmamızın sebebi, Hindistan'da olduğu gibi, dâvetin burada savaş merhalesine kadar ulaşmayarak barışçı bir yol izlemesiydi.

Nitekim Bengaldeş'teki dâvetçilerin yaygın olması sebebiyle 19. yüzyılda Muhammed b. Abdulvahhab'ın selefîlik dâveti hareketlilik kazanmış ve bu dâvetçilerin çalışmalarıyla Bangladeş'te birçok insan İslâm dînine girmiştir.

Bu dâvetçilerin hedefi, müslümanların başına gelen belâlardan ve İslâm inancına yerleşen putperest hinduların inançlarından onları kurtarmak ve bu ülkedeki İslâm topraklarını genişletmek idi.[2]

Bu dâvetçilerin en önemlisi sanırım Hacı Şeriatullah (hicrî 1178-1256/milâdî1840) ve onun Ferâiyyûn cemaati idi.Hicrî 1214 yılında hac farizasını edâ etmek için Mekke'ye geldiğinde dâvet âlimleriyle biraraya gelmiş ve onların dâvetinden etkilenmişti.[3]

Selefîlik dâvetini yaymak için,hem Bangladeş, hem de Hindistan'da büyük çalışmalar yapan başka âlimlerle dâvetçiler de gelmiştir. Bu âlimlerle dâvetçilerin kimisi dînî ilimleri, zamanın S. Arabistan Genel Müftüsü Muhammed b. İbrahim Âl-i Şeyh (ölümü

---

[1] Lutherop Studard;"İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya terceme eden:Accâc Nuveyhid, Ta'lik:Şekip Arslan.Cilt:1.Sayfa:263

[2] Thomas Arnold: "İslâm'a Dâvet". Sayfa: 315

[3] Muhammed Kemal Cuma; "Muhammed b. Abdülvahhab'ın Dâvetinin Arap Yarımadası Dışında Yayılışı". Sayfa: 82. Muhammed Abdullah Mâdî: Adı geçen eser.Cilt:1.Sayfa: 63-67. Abbas Mahmud Akkâd: Sayfa:79, 89, 139 ve 141. Abdul-Muteâl Saîdî: "İslâm'da hicrî 1.asırdan 14.asra kadar olan müceddidler". Sayfa: 483-486.

hicrî 1389), Abdullah b. Hasan ve Ömer b. Hasan[1] gibi, Necd ve Hicâz bölgesindeki Selefî dâvetin âlimlerinden ilim almışlardı.

Araştırmacılar, durum ne olursa olsun, İslâm dîninin Bengladeş'te yayılarak oralara yerleşmesinin en önemli etkenin Selefî dâvetçiler olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim bu dâvetçiler, Bangladeş'te İslâm dîni için hâlâ en kıymetli hizmetleri vermektedirler. Fakat bunlar, başarılı olabilmeleri ve yollarına devam edebilmeleri için mâli yönden yardıma muhtaç bir durumdadılar.[2]

Dördüncüsü: Endonezya'da

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefîlik dâveti Endonezya'da kapsamlı bir şekilde tam olarak yaygınlaşmamıştı.Fakat bu dâvetin yayılışı, Malawi'nin güneyindeki Sumatra adası gibi Endonezya'nın en büyük adalarıyla sınırlı kalmıştır. Sanırım Endonezya'nın diğer adalarında coğrafi engellerin olması, dâvetin o adalarda yayılmamasında büyük rol oynamıştır.[3]

Araştırmacıların dedikleri gibi, Selefîlik dâveti sadece Sumatra adasında yayılmış ise, Selefîlik dâvet hareketinin Sumatra adasında gelişmesi ve o bölgelerle İslâm ticâret hareketine yardımcı olması sebebiyle, diğer komşu ülke ve adaların bu dâvetten -az da olsa- etkilendiklerini gözönünden uzak tutamayız.

Selefîlik dâvetinin Sumatra adasına girişi, hicrî 13. (milâdî 19.) yüzyılın başlarında (hicrî 1218/milâdî 1803 yılında) Sumatra'dan üç kişinin Suudi Devleti zamanında Mekke'de hac farîzasını edâ ettikten sonra adalarına dönmelerine rastlar.

Bu üç kişinin Selefîlik dâvetinin Hicâz bölgesinde dînî ve siyâsî yönden müsbet etkilerini yakından görmeleri için bir fırsat idi. Nitekim Mekke'de Selefîlik dâvetinin âlimleriyle bağlantı kurarak bu dâvetin ilkelerini gözden geçirince, bu ilkelere iknâ olup kabul ettiler. Ardından bu dâvetten derin bir şekilde etkilenmiş olarak Sumatra adasına geri döndüler.[4]

---

[1] Abdullah b. Hasan: Hicâz bölgesindeki kadıların başkanı idi.(Ölümü:hicrî 1378). Kardeşi Ömer b. Hasan ise,S.Arabistan'ın Necd bölgesi ile Doğu bölgesindeki "İyiliği emretme ve kötülükten alıkoyma komiteleri" genel başkanı idi.(ölümü:hicrî 1395). Allah hepsine rahmet etisn.

[2] Thomas Arnold: "İslâm'a Dâvet". Sayfa: 315. Ahmed Abdulğafûr Attâr: Adı geçen eser. Sayfa: 210

[3] Java adası gibi bazı adalarda Selefîlik dâvetine tâbi olan çok az sayıda kimseler bulunmaktadır. Adı geçen eser:Sayfa:212.

[4] Thomas Arnold: "İslâm'a Dâvet". Sayfa: 410.

Bu üç kişi, Sumatra adasına ulaşır ulaşmaz, insanları tevhîde dâvet etmeye, ülkelerindeki bid'at ve hurafelerle mücâdele etmeye başladılar. Öyle ki kendilerine tâbi olan kimseleri iknâ etmekte büyük bir güce sahip olunca, müslüman olmayan düşmanları (Petekler) ile mücâdelede bu güce dayandılar.

Endonezya'daki Hollanda sömürge hükümeti, bu ülkedeki menfaatleri, siyâsî ve hıristiyanlık dîninin nüfûzu için bu hareketin büyük bir tehlike oluşturduğunu görünce, 1821 yılında bu dâvete şiddetle karşı koymaya başladı. Dâvete mensup kimselerle Hollandalı sömürgeciler arasında çarpışmalar ve savaşlar yaklaşık 16 yıl sürdü. Bu çarpışma ve savaşlar, Sumatra adasında Selefîlik dâvetine mensup kimselerin nüfûzunu ortadan kaldırmakla son buldu.[1]

Hollanda sömürge hükümeti, Sumatra'da Selefî dâveti ortadan kaldırmasına rağmen bu dâvete mensup kimseler, dâvete sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam ettiler. Böylece dâveti barışçı yollarla yaymada büyük bir başarı elde ettiler.[2]

Bilindiği gibi,Sumatra ile diğer adalardaki müslümanlar, Arap yarımadasındaki Selefî dâvete mensup kimselerle olan bağlantılarını bu olaydan sonra da koparmayıp devam ettirdiler.Hicâz bölgesi, hicrî 1344 yılında Kral Abdulaziz Âl-i Suud'un hükmü altına geçince, Sumatra, Java ve Doğu Hindistan adalarından gelen müslüman ilim talebeleri Mekke ve Medine'ye geldiler.Dâvetin âlimlerinden Selefî dâvetin ilkelerini okuyup öğrendiler. Ardından bunların çoğu ülkelerine dönünce, Selefî dâvete çağıran ve bu dâveti yayan kimseler oldular. Müslümanlar arasında yaygın olan bid'at ve hurafelerden inançlarını temizleyip düzeltmekte ve İslâm'ın henüz ulaşmadığı o bölgelerde İslâm dînini yaymakta bu öğrencilerin büyük rolü oldu.[3]

Muhammed Raşîd Rızâ'nın Mısır'da kurduğu Menâr dergisinin, Selefî dâvetin Endonezya'da öncekinden daha büyük bir şekilde yaygınlaşmasındaki etkisini unutmamak gerekir.[4]

---

[1] Muhammed Abdullah Mâdî: Adı geçen eser.Cilt:6. Sayfa: 68

[2] Thomas Arnold: "İslâm'a Dâvet". Sayfa: 410.

[3] Ahmed Abdulğafûr Attâr: Adı geçen eser.Sayfa: 212

[4] Muhammed b.Abdullah Selmân: "Raşîd Rızâ ve Muhammed b. Abdulvahhab'ın Dâveti" (Master tezi).Sayfa:365-363

Beşincisi: Türkistan'da

Hicrî 1288 (milâdî 1871) yılında, Selefî dâvete çağıran Batı Türkistan'ın Kukent şehrinden Sufî Badal Hukandî adında bir dâvetçi ortaya çıktı. Sufî Badal Hukandî, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetine uyarak ülkesinde bu dâveti büyük bir istek ve arzuyla yaymaya başladı.Rus imparatorluğuna karşı yapılan ihtilale önderlik yaptı. Taşkent yakınlarındaki Rus garnizonuna hücûm etti.Fakat Rus kuvvetleri son olarak Sufî Badal Hukandî ve kendisine tâbi olanlara gâlip geldi. Böylece kendisine tâbi olanların çalışmaları, dâveti barışçı yollarla devam ettirmekle sınırlı kaldı.[1]

Altıncısı: Çin'de

Çin'in Valso bölgesinde hicrî 1311 (milâdî 1894) yılında Şeyh Nuh Makoyvan adında bir İslâm dâvetçisi ortaya çıktı. Mekke'de hac farîzasını edâ ettikten sonra Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetine tâbi oldu. İnsanları gerçek İslâm dînine tekrar dönmeye, bid'at ve şirke götüren şeylerle mücâdele etmeye çağırdı. Bunun üzerine kendisine yardım edenler ve dâvetine tâbi olanlar onun çevresinde toplanıp kendilerine İhvân adını verdiler. Çin'de büyük ıslah çalışmaları yaptılar.1949 yılında Çin'de meydana gelen komunist ihtilale kadar bu çalışmaları devam ettirdiler.[2]

---

[1] Kemâl Seyyid Derviş: "Muhammed b. Abdulvahhab ve Vahhabilik Dâveti". Sayfa: 250

[2] Fehmi Huveydî:"Çin'deki Müslümanlar ve Dörtler Çetesi".Arap Dergisi.Muharrem 1401. (Aralık 1980).Sayfa: 87. Sayı: 265

Selefî Dâvetin Afrika Kıtasındaki Etkileri:

Daha önce Selefî dâvetin Asya kıtasındaki etkileri hakkında söylediklerimizi burada da aynen söyleyebiliriz.Çünkü biz, küçük olsun, büyük olsun bu konuda her şeyi bilemeyiz. Fakat Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefî dâvetinden etkilenen Afrika kıtasının en önemli bölgelerini zikredeceğiz. Bu dâvet ile ona mensup kimseler, bu bölgelerin tarihinde büyük rol oynamışlardır.Bu sebeple bu dâvetten az etkilenen bölgeleri zikretmeyeceğiz.[1]

Aynı şekilde, ıslahat hareketlerinin bu bölgelerde bıraktıkları etkileri detaylı olarak zikretmeyeceğiz. Çünkü bu durum, bizi konumuzun dışına çıkarır. Bizce burada önemli olan, -Asya kıtasında belirttiğimiz gibi-, Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin Afrika'da bu ıslahat hareketleri üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektir.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâvetinin Afrika kıtasındaki İslâmî ıslahat hareketleri üzerindeki etkisi ile Asya kıtasındaki etkisinin büyük ölçüde birbirine benzediğini söyleyebiliriz. Selefî dâvetin bütün ilkelerini benimseyen hiçbir hareket olmamış, fakat bu dâvetin en önemli ilkeleri; "Tevhîdi, Allah Teâlâ'ya hâlis kılmak, bid'at ve hurafelerle mücâdele etmek, buna ilâve olarak içtihâd etmeye ve körü körüne taklitçiliği bırakmaya dâvet etmek" olmuştur.

Dâvetten etkilenen Afrika kıtasının en önemli bölgeleri şunlardır:

Birincisi: Mısır'da

[1] Bunun örneği, Afrika'nın doğusundaki "Zengibar"dır. Burada Selefî dâvetten etkilenen müslümanlar bulunmakta, insanları bid'at ve hurafeleri terketmeye ve (ibâdet amacıyla) Evliyâ'nın kabirlerine yakınlaşmaktan uzak durmaya dâvet etmektedirler.Bknz: Ahmed Emîn.Sayfa: 21

Muhammed Raşîd Rızâ ve onun Menâr dergisi, Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefî dâvetinin Mısır'daki en büyük yardımcıları sayılır.

Muhammed Raşîd Rızâ (hicrî 1282-1354/milâdî 1865-1935), Menâr dergisinin yanında Selefî dâveti ve onun hedeflerini açıklamak amacıyla birçok kitap yazmıştır.

Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

"Vahhabîler ve Hicâz", "Sünnet ve Şeriat ya da Vahhabîlik ve Râfizîlik" ve " Menâr ve Ezher" ve daha başkaları.

Aynı şekilde Mısır'daki Menâr Matbaası, Selefî dâvet âlimlerininin yazmış olduğu birçok eseri basmıştır.

Yine, Mısır'da Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefî dâvetinden etkilenen birçok İslâmî cemiyet ortaya çıkmıştır. Bu cemiyetlerden birisi "Ensâru's-Sünneti'l-Muhammediyye (Muhammed'in sünnetine yardım edenler) Cemiyeti"dir.

Bu cemiyetin başkanı Muhammed Hâmid Fakkî, Selefî dâvet hakkında bir kitap yazıp adına "Vahhâbîlik Dâvetinin, Arap Yarımadasında Dînî ve Medenî Islahattaki Etkisi" adını vermiştir. Bu cemiyet, aylık olarak "Tevhîd" adında da bir dergi çıkarmıştır.

İkincisi: Libya'da

Milâdî 19. yüzyılın ortalarında Libya'yı kendisine merkez olarak seçen ıslahata yönelik bir dâvet ortaya çıktı. Bu dâvet, Muhammed b. Ali Senûsî (hicrî 1202-1276/ milâdî 1787-1859) önderliğinde idi.Bu dâvet, 4. dedesi olması hasebiyle kendisine nisbet edilmiş ve "Senûsîlik" dâveti olarak adlandırılmıştır.[1]

Senûsî, 1787 yılında Cezâir'in Musteğânim şehrinde dünyay geldi.İlk olarak İslâmî ilimleri Mağrib'in (Fas) Fas şehrinde almaya başlamıştır.Nitekim dâvetinin başlangıcı, yaşadığı dönemde müslümanların dînî, siyâsî ve ekonomik yönden zayıflama sebebinin, gerçek İslâm dîninden sapmalarından kaynaklandığını hissetmeye başladı.Böylece Avrupa devletleri müslümanlara hâkim olmuş ve onlarla kendi yurtlarında savaşmışlardır.

Senûsî, hicrî 1253/milâdî 1837 yılına kadar Kuzey Afrika'nın Fas, Trablusgarp, Bingâzi ve Kahire gibi birçok şehrine yolculuk

[1] Abbas Mahmud Akkâd: Adı geçen eser.Sayfa: 129-133

yapmış, son olarak hicrî 1253 yılında hac farîzasını edâ etmek için Mekke'ye gelmişti.[1] Mekke'de Selefî dâvetin bazı âlimleriyle buluşup onların görüşlerinden etkilenmiş ve Tevhîdi, Allah Teâlâ'ya hâlis kılmak ve salih kimselerle tevessülde bulunma gibi,bid'at ve hurafelerden uzaklaşmaya, içtihâd yapmaya ve körü körüne taklitçilikle mücâdele etmeye çağıran dâvetinin esaslarını bu görüşler üzerine kurmuştur. Kendisi Mâlikî mezhebine mensup olmasına rağmen o, mezhebin görüşüne aykırı gördüğünde delili kabul ederdi.[2]

Senûsî'nin bu yöndeki dâveti,Muhammed b.Abdulvahhab'ın Selefî dâvetine benzer. Aynı şekilde Senûsî'nin dâveti ile Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti ortam olarak da birbirine benzemekteydi.[3] Öyle ki Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefî dâveti için Necd bölgesini başlangıç noktası ilân ettiği gibi, Senûsî de Libya-Mısır arasındaki sahrada bulunan Cuğbûb vâhâsını kendi dâveti için ana hareket noktası kılmıştı. Cuğbûb vâhâsının kuzeyde bulunan siyâsî otoriteden uzak olması ve kervanların geçiş yeri olması, çok önemliydi. Böylelikle Senûsîlik hareketinin güneyde İslâm'ı yayması kolaylaşmış oluyordu.

Senûsîlik hareketinin, Muhammed b. Abdulvahhab'ın hareketinden ayrıldığı birkaç nokta vardı. Bu noktaların en önemlileri şunlardır:

1. Senûsîlik dâvetinde, bazı tasavvuf ilkeleri vardır. Bu ise Muhammed b. Abdulvahhab'ın -daha önce de belirtildiği gibi- inkâr ettiği şeylerdendir.Bu tasavvuf, Senûsîlik dâvetinin zühd ve ibâdette aşırıya gitmesi, dâvete girmek isteyenlerden Fâtiha sûresini okumalarını istemesinde açık bir şekilde görülmektedir.

Senûsîlik dâveti, üç merhaleden geçmiştir:

Birinci merhalesi (Müntesipler), ikinci merhalesi (İhvân) ve üçüncü merhalesi ise (Havâs).

Yine, Senûsîlik dâvetinin "Zâviyeler" inşâ etmesinden tasavvufa meyletmesi açıkça anlaşılmaktadır. Zâviyeler, ziraat, ticâret ve ilim

---

[1] Ahmed Abdurrahim Mustafa: Adı geçen eser. Sayfa: 38

[2] Cemâleddîn Şeyyâl:Adı geçen eser.Cilt:1.Sayfa:70.Abdulfettah Mansur:Adı geçen eser. Sayfa: 38-39

[3] Ahmed Abdulgafûr Attâr:Adı geçen eser.Sayfa:115.Abdurrahman Cutaylî: "Muhammed b. Abdulvahhab". Sayfa: 54

talep etmek gibi işlerle birlikte, dâvete uyanların zühd ve ibâdet için kullandıkları özel yerlerdir.[1]

2. Senûsîlik dâveti, ilkelerini yaymak için barışçı bir yol izleyen ve güç kullanmaktan tamamen uzak bir dâvet idi.Hatta Senûsî, hareketin esaslarını yerleştirme çalışmalarına kendini adayabilmek için toplumda bulunan bütün güçlerle ateşkes ilân etti.

Böylelikle Senûsî, İbn-i Teymiyye ve Muhammed b. Abdulvahhab'a tamamen aykırı davrandı.Nitekim bu amaçla, Kuzey Afrika, Hicâz, Sudan ve Mısır gibi İslâm ülkelerinde zâviyeler kurdu. Cuğbûb vâhâsında kurduğu zâviyeyi de bu zâviyelerin merkezi kabul etti. Senûsî, bu çeşitli zâviyeler yoluyla dâvetini yaymakta başarılı oldu. Öyle ki bu yolla birçok İslâm ülkesinde Senûsî'ye tâbi olanlar çoğaldı.[2]

Bu barışçı üslûba rağmen Osmanlı Devleti Senûsî ve onun dâvetinden asla râzı olmadı. Çünkü Osmanlı Devleti, ıslahatçı dâvet hareketlerinin, ayrılık hareketlerine dönüşmesinden dâima korkardı. Fakat çok geçmeden Osmanlı Devleti, bu harekete tâbi olanların Libya'da İtalyanlara,Mısır'da ise İngilizlere karşı kahramanca karşı koymalarından istifâde etmiştir.[3]

Doğrusu Senûsîlik dâvet harketinin bu barışçı üslûbu, bu dâvete tâbi olanların güçlü bir îmân sahip olmalarını,Kuzey Afrika'da İtalyan ve Fransız sömürge belâsına sabretmede başarılı olmalarını ve bu bölgelerde dînlerini ve vatanlarını savunma pahasına canlarını vermelerini sağlamıştır. Nitekim sömürgecilerin bu bölgelerde hezimete uğrayıp tamamen ortadan kaybolmalarında bu canlarını fedâ hareketlerinin etkisi çok büyük oldu.Senûsî'nin dâvetine tâbi olanlardan birisi olan şehîd Ömer Muhtar ve mücâhid arkadaşları bu anlattıklarımıza en güzel örnektir.[4]

---

[1]Cemâleddîn Şeyyâl: Adı geçen eser.Cilt:1.Sayfa:69. Ahmed Abdurrahim Mustafa:Adı geçen eser. Sayfa: 41

[2] İslâm dünyasında bu zâviyelerin sayısı, 146 zâviyeye ulaştı.her köy ve kasabada bir zâviye vardı.Bu zâviyelerin isimleri için Lutherop Studard'ın "İslâm Dünyasının Bugünü" adlı eserine bakınız.Cilt:1.Sayfa: 277-279

[3] Cemâleddîn Şeyyâl: Adı geçen eser. Cilt.1.Sayfa: 70-71

[4] Abdulkerîm Hatîb: Adı geçen eser.Sayfa: 143. Mahmud Şît Hattâb: "Batı Mağrib'in Fethinin Komutanları".Cilt:2.Sayfa:243

Üçüncüsü: Cezâir'de

Cezâir'in Selefîlik yönü, Abdulhamid b. Bâdîs (hicrî 1305-1359/milâdî 1887-1940) liderliğinde kurulan "Cezâirli Müslüman Âlimler Cemiyeti" tarafından temsil edilmektedir.

Abdulhamîd b. Bâdîs, hac farizasını edâ etmek için Mekke'ye geldiğinde Selefîlik dâvetinin ilkelerini okumuş ve Mekke'de bu dâvetin bazı âlimleriyle biraraya gelmişti.

Nitekim Abdulhamid b. Bâdîs, cemiyetini Selefîlik dâvetinin ilkeleri üzerine kurarak Cezâir'deki müslümanların inançlarını bid'at ve hurafelerden arındırmaya dâvet etti.Aynı şekilde müslümanları, Kur'an-ı Kerîm ve Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetini derin bir şekilde okumak sûretiyle içtihada dâvet edip körü körüne taklitçilikle ve düşünce körlüğüyle mücâdele etmeye dâvet etti. Abdulhamid b. Bâdîs'in Cezâir'de kurduğu cemiyetin Fransız sömürgesiyle yaptığı savaştaki rolü büyüktü. Nitekim Cezâir hicrî 1382/milâdî 1962 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur.[1]

Dördüncüsü: Sudan'da

Sudan, o zamanki adıyla Doğu Sudan, şimdiki adıyla bilinen Sudan devletidir. Sudan'da,Muhammed Abdullah Ahmed liderliğinde (1845-1885) Mehdîlik adıyla ıslahatçı bir hareket ortaya çıktı. Muhammed Abdullah Ahmed, kendisinin beklenen Mehdî olduğunu iddiâ etti. Sudan'da dâvetini yaymaya başlayınca, Mehdî lakabıyla anıldı.[2]

Mehdîlik dâveti, doğru veya bâtıl birçok dâvet ve ıslahatçı hareketlerin İslâm dünyasını istilâ ettiği bir zamanda ortaya çıkmıştır. İşte, İran'da, Hindistan'da ve Nil vâdisi gibi ülkelerde ayrı ayrı ortaya çıkan ve her biri de başlarına gelen zulûm ve haksızlıktan insanları kendisinin kurtaracağını ve bu gâye ile belirli bir vakitte gönderilen Mehdî olduğunu iddiâ eden Mehdîler dâveti, bunlardandır.

---

[1] Ziriklî: "el-E'lâm".Cilt:4.Sayfa:60. Abdurrahim Uveys: "Muhammed b. Abdulvahhab'ın Islahatçı Dâvetinin Cezâir'de İslâmî Düşünce Üzerindeki Etkisi".Riyad İmam Muhammed İslâm Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi.Sayı:5.Yıl:1401.Sayfa: 225-256.

[2] Abbas Akkâd :Adı geçen eser.Sayfa: 161-164

Tarihçiler, doğru ve bâtıl oluşları yönünden Mehdîler hareketinin hakikati ve bu hareketlerin yalnızca dînî bir hareket mi, veya sadece siyâsî bir hareket mi veyahut da hem dînî, hem de siyâsî bir hareket mi olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat çoğu tarihçi, Mehdîlerin ıslahatçı hareketlerinde, insanları aldatan, dâvetlerinde bile bile yalan söyleyen, ıslahat istediklerini ve dînî şeylere önem verdiklerini söylemekle içlerinde saklı olanı dışarıya vurmayan kimseler oldukları görüşünderdiler.[1]

Sudanlı Mehdî Muhammed Ahmed, Doğu Sudan'da tasavvufî bir çevrede yetişmiş, kendisini ibâdete adamış, Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiş, fıkıh ve tasavuf eğitimi almıştı.[2]

Muhammed Ahmed'in dâvetine başlaması, "Beklenen Mehdî" görüşünün Sudan halkı arasında yaygın olduğu bir zamana rastlamaktadır.Bunun da nedeni; Sudan halkının, İngiliz nüfûzunun altında bulunan Mısır idâresinden çektiği sıkıntı ve zorluklardı. Fesât ve bid'atların yaygınlaşmasıyla dînî yaşam bozulmuştu. Ayrıca iktisâdî yaşam da Sudan halkı arasında kötüye gitmişti. Bu nedenle insanlar, ıslahatçı bir hareketin özlemini çekiyordu.[3]

Nitekim Muhammed Ahmed bunu fırsat bilerek 1881 yılında kendisinin "Beklenen Mehdî" olduğunu ilân etti. Birçok tasavvuf ilkesini bu dâvetine kattı. Muhammed Ahmed'in ona dâvet ettiği şeylerden birisi de fesât ve bid'atları ortadan kaldırmak ve İslâm dînini ilk esaslarına geri döndürmekti.

Muhammed Ahmed, ülkeyi yabancı yönetimden ve geniş nüfûzundan bağımsızlığına kavuşturmak için de cihâd ilân etti.Mehdî Muhammed Ahmed'in,1883 yılında "Heks Seferi" olarak bilinen seferinde hükûmet askerlerine karşı kazandığı zafer idi. Bu zafer, onun değerinin artmasına ve dâvetinin Sudan'ın dört bir yanında yayılmasına neden oldu. Aynı şekilde bu hezimet, İngilizlerin Mısır hükümetinden nefret etmesine ve Sudan'dan çekilmesine neden oldu. Bu olay, İngilizlerin Sudan'ı yeni bir isimle

---

[1] Adı geçen eser.Sayfa: 153

[2] Lutherop Studard;"İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya terceme eden:Accâc Nuveyhid, Ta'lik:Şekip Arslan.Cilt:1.Sayfa:89-90

[3] Ahmed Abdurrahîm Mustafa: Adı geçen eser.Sayfa: 42-44

sömürmek için giriştiği yollardan birisi oldu.[1] Nitekim İngilizler, 19. yüzyılın sonunda (1899 yılında) Sudan'ı sömürgesi altına aldılar.

Her ne olursa olsun Sudan'daki Mehdî hareketi, hem dînî, hem de siyâsî bir hareket sayılır veya hakikatte bu hareket, kendine güç ve kuvvet sağlaması, bu dâvete yardım edecek kimseleri çevresine toplayabilmesi için dîni kendine bir dayanak yapmıştır. Buna ilâve olarak Mehdîlik hareketi, insanları çağırdığı, görünüşteki bu dînî dâveti, pek açık değildi.[2]

Şimdi şu soruyu sormalıyız:

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Arap yarımadasında başlattığı Selefîlik dâvetinin Mehdîlik hareketi üzerinde bir etkisi oldu mu?

Doğrusu Selefîlik dâvetinin, İslâm dünyasındaki diğer ıslahatçı hareketler üzerindeki etkisini nisbet edecek olursak, Sudan'daki bu dâvet veya hareket üzerinde etkisi pek az olmuştur. Çünkü Selefîlik dâveti ile Sudan'daki Mehdîlik hareketinin ilkeleri temelde birbiri ile zıt idi. Selefîlik dâveti, tasavvufla mücâdele ediyor, Mehdî ise buna inanmıyordu.[3] Çünkü Mehdî'nin ortaya çıkışı, sıfatları ve şartlarıyla ilgili olarak rivâyet edilen hadisler, ehli sünnet âlimlerinin görüşlerine göre Sudan'daki Mehdî'ye uymuyordu.[4]

Bütün bunlara rağmen Mehdîlik hareketinin, Selefîlik hareketinden iki yönden etkilendiğini söyleyebiliriz:

Birincisi: Mehdî, risâlelerinde, dâvetindeki amacının İslâm inancını canlandırmak ve Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sünnetini yaşatmak olduğunu sürekli tekrarlamıştır. Ayrıca Mehdî, bazı bid'atları ve bunların zararlarını yasaklamıak, özellikle de içki içmeyi haram kılmak gibi, bazı konularda sert bir üslûp

---

[1] Abbas Mahmud Akkâd: Adı geçen eser.Sayfa: 162-163.Lutherop Studard;"İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya terceme eden:Accâc Nuveyhid, Ta'lik:Şekip Arslan.Cilt:1.Sayfa:9

[2] Abdulkerîm Hatîb: Adı geçen eser.Sayfa: 139-140.

[3] Necd bölgesinden bazı âlimler Şeyh Ali b.Vâdî'yi (ölümü 1361/Uneyze) Mehdî'nin doğruluğunu araştırmak amacıyla Sudan'a gönderdiler.Şeyh Ali b.Vâdî Sudan'a gidip döndüğünde bunun doğru olmadığı anlaşıldı.Bakınız:"Necd'li Âlimler":Abdullah Bessâm. Cilt.3.Sayfa: 739.

[4] Mehdî'nin bu aykırılıkları için bakınız:Lutherop Studard;"İslâm Dünyasının Bugünü". Arapçaya çeviren:Accâc Nuveyhid,Ta'lik:Şekip Arslan.Cilt:1.Sayfa:88.Basım tarihi: Hicrî 1343 (Selefiye Matbası).Ve İbn-i Kesîr:"el-Bidâye ven-Nihâye".Cilt:1.Sayfa:27-34.

Muhibbuddîn Hatîb:"Ana hatlarıyla İsnâ Aşeriye Şiâsı Mezhebi".Sayfa:39-40.

"Muhammed Ahmed Sefârînî: "Levâmiul-Envâril-Behiyye".Sayfa:70-86.

kullanmıştır.[1] Selefîlik dâveti de -daha önce belirtildiği gibi-, bunlara dâvet etmiştir.

İkincisi: Mehdîlik hareketi, hem dînî, hem de siyâsî bir görüntüyle ortaya çıkan dâvettir. Böylece Mehdîlik, Selefîlik dâvetinin izlediği yolu izlemiş ve ondan etkilenmiştir. Çünkü Muhammed b. Abdulvahhab'ın liderliği, Mısır'daki Fatımîler devleti ile Fas'taki Muvahhidler devleti gibi devletler kuran liderlerin, hafızâlarda yeniden hatırlanmasını sağlamıştır. Mehdî, Selefîilk dâvetine bütün yönlerinden bakmış olmasa bile, dâvetin bu yönüne bakıp ondan yararlanması ve kendisinin dînî liderliğinde bir devlet kurması yeterlidir.[2]

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz:

Hiç şüphe yok ki Sudan'daki Mehdîlik hareket ve dâveti, İslâm dünyasında Selefîlik dâvetinden en az etkilenen ıslahatçı bir harekettir.

Durum ne olursa olsun Mehdîlik dâveti, sınırlı ve büyük ölçüde yöresel bir dâvet olarak kalmıştır. Bu hareketin kurucusu Muhammed Ahmed, 1885 yılında Hortum'da vefât etmiştir. Dâvetin, günümüze kadar Sudan'da kökleri kalmış olmasına rağmen[3], Sudan dışında hiçbir yerde sesi duyulmamıştır.[4]

Beşincisi: Batı Afrika'da

Batı Afrika ile Orta ve Batı Sudan olarak bilinen yeri kastediyoruz .Orta ve Batı Sudan, Afrika'nın batısında Arap olmayan ülkeleri kapsamaktadır.Bu ülkelerin topraklarında Selefîlik dâveti güneşinin doğmasıyla birçok kabile, sevinç ve mutluluk duymuş, bu bölgeden bazı kabileler -bu dâveti benimseyip kabul ettikten sonra- özellikle de Filbi kabilesi, hicrî 13. /milâdî 19. yüzyılın başında dâveti yayma görevini yerine getirmeye başladılar.19. yüzıl, İslâm nûrunun bu bölgelere girmesi ve bu bölgelerde yayılmasının başlangıç tarihi olmamıştır.Aksine İslâm, bu bölgelerde hicrî 7. /milâdî 13. yüzyılın

---

[1] Ahmed Abdurrahîm Mustafa.Adı geçen eser.Sayfa:44.Abdulfettâh Mansur.Adı geçen eser. Sayfa:28

[2] Abdulkerîm Hatîb: Adı geçen eser. Sayfa:140-141

[3] Ahmed Abdurrahîm Mustafa: Adı geçen eser.Sayfa: 45

[4] Abbas Mahmud Akkâd: Adı geçen eser.Sayfa: 164

başlarında yayılmaya başlamıştı. Yine, bu bölgelerde ilk defa İslâm'a giren, Filbi kabilesi olmuştu.[1]

Bu büyük kabile, ticârî yönden büyük bir etkinliğe sahip olmakla birlikte, hayvancılık, ziraat ve ticâreti de ellerinde bulunduruyordu .Bu kabile mensupları cömertlik ve cesur olmalarıyla da biliniyorlardı.

Yine bu kabile mensupları, savaşlar sırasında silah kullanmada çok maharetliydiler.[2]

Selefîlik dâvetinin bu kabile mensupları tarafından yayılması, sadece dînî yönden olmakla kalmamış, siyâsî yönden de yayılmıştır. Böylelikle bu durum, Hindistan'da 19. yüzyılın başlarında Ahmed Brelwi tarafından yayılan dâvete benzemektedir.

Selefîlik dâvetinin Afrika'da yayılmasındaki kıssanın kahramanına gelince bu kişi, Filbi (Fola) kabilesine mensup İslâm dâvetçisi Şeyh Osman Dan Fodio idi. Osman Dan Fodio hac farizasını edâ etmek amacıyla Mekke'ye geldiğinde Selefîlik dâvetinden etkilenmişti. Mekke'yi ziyâret ettiğinde, Selefîlik dâveti o vakitte gücünü gelişmekten almaktaydı. Osman Dan Fodio, Selefîlik dâvetini beğenip kabul etti ve İslâm'ın güzelliğini bozan her türlü şirk, bid'at ve hurâfelerden arınmış bir şekilde gerçek İslâm esası üzere ülkesindeki müslümanların inancını düzeltme arzusuyla ülkesine döndü.[3]

Osman Dan Fodio, kabilesi ve yaşadığı toplumda var olan bu şeylerle mücâdele etti, Sudanlıların İslâm inançlarına karışmış durumda bulunan putperestliği ve ölülere ibâdet etmeyi ortadan kaldırmak için uğraştı.

Selefîlik dâvetinin ilkelerini yaymak ve duyurmak sûretiyle gerçek İslâm'ın ilkelerini yaymak sûretiyle, birliklere bölünmüş, birbirleriyle anlaşmazlık içerisinde ve güçsüz bir durumda bulunan kabilesini, birbirine sıkı sıkıya bağlı dîn ve inanç birliği içerisinde kendi çevresinde toplamaya muvaffak oldu.[4]

---

[1] Mustafa Mes'ad:"Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin, Osman b. Fodio hareketi üzerindeki etkisi".Riyad İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakultesi Dergisi.Sayı:5. Yıl:Hicri:1401.Sayfa:212

[2] Ahmed Abdulğafûr Attâr: Adı geçen eser.Sayfa:215

[3] Thomas Arnold: Adı geçen eser.Sayfa:360

[4] Muhammed Abdullah Mâdî.Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa: 66

Bundan sonra hicrî 1217/milâdî 1802 yılında dâvette güç kullanma merhâlesine başladı. Putperest Havsa kabilelerine karşı savaş ilân etti.Ayrıca, Nijer nehrinin aktığı yerin uzantısına düşen Cubeyr krallığını ortadan kaldırdı.

Cihadın ilânından iki yıl geçmeden hicrî 1219/milâdî 1804 yılında bu bölgelerin tamamı, Sokoto İslâm Krallığı adı altında birleşti.Krallığın sınırları,Nijer nehrinin batısındaki Timbuktu şehri ile doğudaki Çad gölü arasında bulunan topraklara kadar ulaştı. Krallığın sahip olduğu toprakların yüzölçümü, 400.000 kilometre kareye, nüfûsü 10 milyona ulaştı.[1]

Krallığın kurucusu Osman Dan Fodio'nun hicrî 1231/ milâdî 1816 yılında vefât etmesine rağmen, kurmuş olduğu krallık vefâtından sonra da devam etti. Krallığın sınırları genişleyerek imparatorluk haline geldi.Sınırları doğudaki Adamawa şehrinden güney batıdaki İlorin şehrine kadar ulaştı.Sokoto Krallığındaki bu büyük genişlemenin, Afrika'nın o bölgelerinde İslâm inancını yaymasındaki rolü büyüktü.[2]

Bu imparatorluk, yüzyıla yakın bir zaman yani 19. yüzyıl boyunca Filbi kabilesinin nüfûzunda kaldı. Nihâyet hicrî 1318/milâdî 1900 yılında Nijer'de bulunan İngiliz idâresi tarafından Avrupalı İngiliz sömürgesi, Sokoto İslâm Krallığının bağımsızlığına son verdi.

Bilindiği gibi bu bölgelerde yabancı sömürgelerin kurulması, maddî güç ve siyâsî nüfûz, hatta silah gücü kullanılması ve bu bölgelere misyonerler gönderilerek bu yayılmayı engellemesine rağmen,İslâm'ın Filbi ve Havsa kabilelerinin müslümanları tarafından komşu durumdaki putperest bölgelerle diğer bölgelerde barışçı yollarla yayılmasını engelleyememiştir.[3]

Yakın zamanda Filbi kabilesinden İslâm dâvetçisi mücâhid Ahmadu Bello -Kuzey Nijerya eski başbakanı- çıkmış, inancına ve vatanına yardım etmek, sömürgecilere karşı koymak için büyük gayretler sarfetmiştir.[4] Fakat çok geçmeden Ahmadu Bello, 24

[1] Muhammed Abdullah Mâdî.Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa: 66. Lutherop Studard; "İslâm Dünyasının Bugünü".Arapçaya terceme eden:Accâc Nuveyhid,Ta'lik:Şekip Arslan. Cilt:1. Sayfa:302

[2] Mustafa Mes'ad:"Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetinin, Osman b. Fodio hareketi üzerindeki etkisi".Riyad İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakultesi Dergisi.Sayı:5. Yıl:Hicri:1401.Sayfa:217. Ahmed Abdulğafûr Attâr: Adı geçen eser.Sayfa:217

[3] Thomas Arnold: Adı geçen eser. Sayfa:361-362.

[4] Ahmedu Bello'nun İslâm ve vatanı için sarfettiği gayretler için Mahmud Şâkir'in: "Müslüman Topluluklar Dizisi: Nijerya" adlı kitaba bakınız.Sayfa:88.

Ocak 1966 yılında umresini yaptıktan sonra Mekke'den dönüşünde İslâm düşmanları tarafından suikastle öldürüldü.[1]

Bütün bu engellemelere rağmen, İslâm dîni bu bölgelerle Afrika kıtasının diğer bölgelerinde kolay bir şekilde yayılmaya devam etti. Selefîlik dâveti, Afrika kıtasında bir sembol olarak kaldı. Müslümanlar, orada bu haçlı ve diğer maddî güçlere karşı İslâm dînlerinde sâbit kalmaya devam ettiler."Müslümanlar, İslâm dîninin ilkelerine hâlâ sıkı sıkıya bağlı kalmaya ve fazîletlerini yaşamaya devam etmektedirler."[2] Afrika, Allah'ın izniyle yakından takip edilen, İslâm'ın kıtası olarak kaldı.

Selefîlik dâveti hedefine ulaştı mı?

Şimdiye kadar anlattığımız şeyler, Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefîlik dâvetinin İslâm dünyasının değişik yerlerinde yayılışında ne kadar etkili olduğunu gördük.

Şimdi sormak istediğimiz, bu dâvetin yayılışının gözle görünen sonuçları nelerdir?

Selefîlik dâveti için yapılan bu büyük çalışmalar ve kat ettiği uzun yol hakkındaki genel kanaat nedir?

Dolayısıyla bu mübârek dâvetin başlangıcından beri değerli ıslahatçı âlim Muhammed b. Abdulvahhab'ın arzuladığı hedeflere acaba ulaştı mı?

Hiç şüphe yok ki bu dâvet, işin başlangıcında bir şeye sahip değilken kısa bir süre sonra her şeye sahip olmuştur.

Bu dâvet,oluşumunda ilk önce Muhammed b. Abdulvahhab'ın şahsiyeti üzere ayakta durmaktan ileriye gitmedi.Fakat kısa bir süre sonra devletin tüm birimleri onun omuzlarında durmaya, öğretileriyle aydınlanmaya ve onun samimiyetiyle güçlenmeye

---

[1] Ahmed Abdulğaffâr Attâr: Adı geçen eser.Sayfa:217
[2] Muhammed Abdullah Mâdî.Adı geçen eser.Cilt:1. Sayfa: 66-67.

başladı. Dâvetin bu durumu,patlamasıyla gecenin şiddetli karanlığını yaran,güçlü sesiyle İslâm toplumunda ne kadar çok uyuyan insan varsa hepsini derin uykularından uyandıran füzeye benziyordu. İnsanlar bu dâvete gözlerini açtıklarında iki gurup halindeydiler:

Birinci grup: Bu dâveti kabul edip içerisindeki hak olanı gördüklerinde ona tâbi oldular. Bütün güçleriyle bu dâveti savunup ona kesin delillerle destek oldular.

İkinci grup: Bu dâvete düşmanlık besleyerek onun tehlikesini bertaraf etmek için bütün güçlerini kullandılar.

Bu dâvete destek amacıyla yapılan şiddetli savaşlara kılıcıyla katılamayan, fikir ve düşüncesiyle katılmıştır.

İslâm toplumu bu mübârek dâvetle buluşuncaya dek kılıç ve kalemlerle savaşlar devam etmiştir. Bu dâvet, bir yandan önünde hiçbir bâtılın, yalan ve iftirânın duramadığı ilimle, diğer yandan ise dînle ilgili konularda derin bilgi ve araştırmayla devam etmiştir.

Bunun sonucunda değişik ülkelerden ve çok sayıda araştırmacı[1] Muhammed b. Abdulvahhab ve onun dâveti hakkında yazılar yazmış ve kitaplar telif etmişlerdir.

Bazı araştırmacılar, Muhammed b. Abdulvahhab'ın İslâm toplumunu yaşatmak, onun, prangalardan ve dalâletlerden kurtarmak için üstlendiği rolün ne kadar büyük olduğunu yazdıkları kitaplarda açıklamışlardır.

Bu mefhumlar geliştikçe, derin ve ilmî metodlarla araştırmalar yapıldıkça, bu büyük ıslahatçının dâhi oluşu ve onun dâvetinin iki asır boyunca İslâm ümmetinin zihinlerini aydınlatmadaki etkisi hakkında yeni yeni sırlar ortaya çıkmaktadır.

Doğrusu İslâm toplumunun 18. ve 19. yüzyıldaki içerisinde bulunduğu ortamı insafla gözden geçiren birisinin, bu mübârek dâvetin müslümanlar arasında İslâmî aydınlanmanın ve gerçek inancın yayılmasındaki rolünü,İslâm dünyasında Kur'an ve sünnete

---

[1] Bu konuda, müslüman ve müslüman olmayan bir grup araştırmacının Muhammed b. Abdulvahhab'ın dâveti hakkında yazdıkları "Suudi Arabistan Diyârının Tarihi" adlı kitaptaki görüş ve düşüncelerine bakınız.Yazarı:Münir Aclânî.Cilt:1.Sayfa:351-371. Yine, Abdullah b.Sa'd Ruveyşid'in: "İmam Muhammed b. Abdulvahhab".Cilt:2.Sayfa:303'den kitabın sonuna kadar olan bölüme bakınız.

göre gelişen fikrî gelişmeler üzerindeki büyük etkisini görmezlikten gelemez.

Selefîlik dâvetinin güneşinin doğuşundan itibaren, bu dâvet her türlü yollarla müslümanların gerçek İslâm'ın esaslarına yeniden dönmeleri için çalışmaktadır.Çünkü müslümanların izzet ve şerefli bir hayat yaşayabilmeleri için bu önemli bir esastır. Bu esas ne zaman ortadan kaybolursa, kendileriyle beraber diğer milletler nezdindeki itibarları da yok olup gider. Böylece İslâm ümmeti, diğer milletler arasında şunun nizamını uygulayan, bunun nizamını terkeden bir dalkavuk durumuna düşmüş olur.

Görüldüğü gibi bu dâvetin ortaya çıktığı İslâmî beldedeki şartlarla, hurâfe ve bid'atların yaygınlaşıp İslâm inancına karışması, siyâsî, sosyal ve ekonomik yönlerden gerileyip çöküntüye uğrayan ülkelerdeki şartlara -derece bakımından ülkeden ülkeye farklı olsa da- büyük ölçüde birbirine benziyordu. Fakat Selefîlik dâveti, girdiği her bölgenin şartlarını tam tersine çeviriyor, o bölgeleri îmân ve emniyet içerisinde yaşamaya, kalkınma ve istikrarlı bir hayata doğru yönlendiriyordu.

Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefîlik dâveti, girdiği bütün bu ülkelerde, özellikle İslâm inancını düzeltmek ve inancına sıkı sıkıya bağlı İslâmî bir toplum kurmak açısından başarılı olduğuna göre, dâvetin bu yöndeki rolü günümüze dek yoluna devam etmiştir. İslâm dünyasında hâlâ karanlık dönemlerde yaşayan ve Selefîlik dâvetinin ilkelerine, onun mübârek öğretilerine ihtiyacı olan ülkeler vardır.

Allah Teâlâ'nın her türlü şirk ve bid'atların kir ve lekelerinden uzak olarak elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'e indirdiği gibi, bu alanda gerçek İslâm dîninin parlak yönünü ortaya çıkarması, Selefîlik dâveti için iftihar olarak yeterlidir. Dâvetin ortaya çıktığı devirde, şirk ve bid'atlar, İslâm dînini çirkinleştirip güzelliğini bozacak ve ihtişamını götürecek hâle gelmişti.

Selefîlik dâvetinin siyâsî alanda bıraktığı iz, açıklama olarak yeterlidir. Öyle ki Selefîlik dâvetinin gölgesi altında, İslâm ülkeleri kendi bölgelerinde İslâm'a ve müslümanlara hizmet etmişlerdir.

Yine Selefîlik dâvetinin, İslâm dünyasının değişik yerlerinde yayılması, birçok Arap ve İslâm ülkesine yerleşen Avrupalı

sömürgecilere karşı bağımsızlık hareketlerine önayak olmuştur.Bu dâvet ve ıslahatçı hareket yolu ile bu ülkelerde ıslahatçı hareketler ortaya çıkmıştır.Bu hareketler, doğrudan ya da dolaylı olarak Selefîlik dâvetinden etkilenmiştir. Sömürgecilerin İslâm ülkelerinden kovulmalarında bu hareketlerin rolü büyüktü.Bu hareketlerin oynadığı bu rolü tarih, iftihar ve gururla kaydetmiştir.

Selefîlik dâvet ve hareketi, bu dâvet ve harekete düşman olanlar tarafından savaş baskılarına maruz kalmasaydı,söz birliğine ve hedeflerin birleştirilmesine ihtiyaç duydukları bir zamanda Arap ve müslümanların söz birliğini sağlayabilirdi.

Nitekim Taha Hüseyin bu konuda şöyle demiştir:

"Türkler ve Mısırlılar bu mezhebe[1] savaş açmak için birleşmiş olmasa, çölde yaşayanların bilemediği güç ve silahlarla bu mezheple yurdunda savaşmasalardı, İslâm'ın 1. yüzyılda Arapların sözbirliğini sağladığı gibi, gerçekten bu mezhep hicrî 12. ve 13. yüzyılda onların sözbirliğini sağlamış olurdu."[2]

Yine, Selefîlik dâvetine yardım edenlerle, bu dâvete düşman olanlar arasında vukû bulan birbirlerine huccet ikâme etme ve karşılıklı tartışmalar yoluyla her grubun kendi sözünü delille ispatlamaya çalışması sonucunda ortaya çıkan ilmî etkinlik, bu hareket ve ıslahatçı dâvetin İslâm dünyasında fikrî uyanış üzerinde bıraktığı iz inkâr edilemez.

Bu münakaşalar, İslâm dünyasının uzun zamandan beri yaşamakta olduğu fikrî donuklukla ilmî geri kalmışlığın ilmî bir uyanışla geniş içerikli bir kültürün meydana gelmesine neden oldu. Diğer taraftan Muhammed b. Abdulvahhab'ın Selefîlik dâveti, İslâm'ın ilk kaynaklarına ulaşıp hep birlikte o kaynaklardan su içmek için, bakış açısı farklı olan başkasının görüşünü kabul etmeye, ilk müslümanların bıraktığı görüş ve sünnetlere dönmeye insanları zorlamıştır.Bundan da bakış açıları farklı olan görüşler doğdu. Bunun sonucunda bugün de görüldüğü gibi, ayrılık alanı daralmaya başladı.

---

[1] Taha Hüseyin'in Muhammed b.Abdulvahhab'ın dâvetini,"mezhep" olarak nitelendirme-si, hatadır.Hakikat şu ki bu dâvet, Kur'an ve sünnet ve selef-i salihin eserlerine sıkı sıkıya bağlı kalan ilk müslümanların üzerinde bulundukları gibi İslâm'ı yaşatmaktır.

[2] Taha Hüseyin: "Arap Yarımadasında Edebî Hayat".Sayfa:13-14.

Doğrusu, her hareketin başarılı olup olmadığını, o hareketin elde ettiği sonuçlarla semeresini ölçen bir kıstas olsaydı, bütün emânet ve tarafsızlıkla şunu söyleyebiliriz ki Selefîlik dâveti, tamamen başarılı olmuş, beklenenden daha fazla semeresini vermiştir. Nitekim Allah Teâlâ, bu dâvete uyanlara ummadıkları izzet, zafer ve hâkimiyeti onlar için gerçekleştirmiştir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

F E D C B A @ ? > = < [

S R Q P O N M L K J I H G

b a ` _ ^] | [Z Y X W | U T

[سورة النور الآية: ٥٥] Z d c

"Allah, sizlerden îmân edip salih amel işleyenlere, kendilerinden önceki (îmân eden)leri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dîni (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (yaşadıkları) korku döneminden sonra onun yerine onlara güven sağlayacağını vâdetti.Çünkü onlar, bana ibâdet eder ve hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar."[1]

Bunun için Allah Teâlâ,bu dâvetin sahibi ile bu mübârek dâvet ve büyük cihadlarında kendilerine yardım edenleri her türlü zaferi nasip etmiştir.

Böylece Allah Teâlâ onların dâvetlerini bereketli kılmış, bu dâvetin kalıcı olmasını sağlamış, zihinler hürriyete kavuşmuş ve insanlar esaretten kurtulmuştur. Zaman geçtikçe ve günler birbirini izledikçe bu dâvet devam etmekte ve ona tâbi olanlar artmaktadır.

Başarı, Allah'tan, yardım da yalnızca O'ndan dilenir.

[1] Nûr Sûresi: 55